

BİNGÖL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI

SİVİL TOPLUM KURULUŞLARININ YEREL YÖNETİMLERİN
KALKINMASINDAKİ ROLÜ: BİNGÖL TAVZ-DER ÖRNEĞİ

HAZIRLAYAN

Celal Hakan ALİMOĞLU

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN

Prof. Dr. Abdullah TAŞKESEN

Bingöl - 2019

BİNGÖL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİM DALI

SİVİL TOPLUM KURULUŞLARININ YEREL YÖNETİMLERİN
KALKINMASINDAKİ ROLÜ: BİNGÖL TAVZ-DER ÖRNEĞİ

HAZIRLAYAN

Celal Hakan ALİMOĞLU

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN

Prof. Dr. Abdullah TAŞKESEN

Bingöl – 2019

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	IV
BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ.....	VIII
TEZ KABUL VE ONAY.....	IX
ÖNSÖZ.....	X
ÖZET.....	XI
ABSTRACT.....	XII
KISALTMALAR.....	XIII
GİRİŞ.....	1
1.BÖLÜM: YEREL YÖNETİMLER.....	4
1.1. Kavramsal Çerçeve: Merkezden Yönetim - Yerinden Yönetim.....	4
1.2. Yerel Yönetimlerin Varlık Nedenleri.....	9
1.3. Yerinden Yönetimin Avantajları.....	12
1.4. Yerinden Yönetimin Dezavantajları.....	14
1.5. Yerel Yönetimlerin Sınıflandırılması.....	15
1.5.1. Siyasal Yerinden Yönetim.....	15
1.5.2. İdari Yerinden Yönetim.....	15
1.5.2.1. Hizmet Yönünden Yerinden Yönetim.....	16
1.5.2.2. Yer Yönünden Yerinden Yönetim.....	18
1.6. Yerel Yönetimlerin Tarihsel Gelişimi.....	19
1.6.1. Dünyada Yerel Yönetimlerin Tarihi.....	19
1.6.2. Türkiye’de Yerel Yönetimlerin Tarihi.....	22
1.6.2.1. Tanzimat Öncesi Dönem.....	23
1.6.2.1.1. Vakıf Müessesesi.....	23
1.6.2.1.2. Kadılık Müessesesi.....	24

1.6.2.1.3. Lonca Teşkilatı	25
1.6.2.1.4. Mahalle Teşkilatı	26
1.6.2.2. Tanzimat'tan Cumhuriyete	27
1.6.2.2.1. İstanbul'da İlk Belediye Deneyimi	28
1.6.2.2.2. İl Özel İdaresinin Ortaya Çıkışı	30
1.6.2.2.3. Köy Yönetiminin Ortaya Çıkışı	32
1.6.2.2.4. Kanun-i Esasi	32
1.6.2.3. Cumhuriyet Dönemi	33
1.6.2.3.1. 1921 ve 1924 Anayasaları.....	34
1.6.2.3.2. 1961 ve 1982 Anayasaları.....	36
1.7. Türkiye'deki Yerel Yönetim Birimleri.....	40
1.7.1. Belediyeler	40
1.7.1.1. Belediyenin Görevleri.....	41
1.7.1.2. Belediyenin Organları.....	42
1.7.2. Büyükşehir Belediyesi	46
1.7.3. İl Özel İdaresi	49
1.7.3.1. İl Özel İdaresinin Görevleri	49
1.7.3.2. İl Özel İdaresinin Organları	50
1.7.4. Köyler.....	54
1.7.4.1. Köy Yönetiminin Görevleri	54
1.7.4.2. Köyün Organları	55
2.BÖLÜM: SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI	60
2.1. Kavramsal Çerçeve: Sivil Toplumun Tanımı ve Kapsamı.....	60
2.2. Sivil Toplum Kavramının Tarihsel Gelişimi	64
2.2.1. Dünyada Sivil Toplumun Gelişimi	64
2.2.2. Türkiye'de Sivil Toplumun Tarihsel Gelişimi	77
2.2.2.1. Cumhuriyet Öncesi Dönemde Sivil Toplum	77

2.2.2.2.	Cumhuriyet Döneminde Sivil Toplum	81
2.3.	Sivil Toplumun Temel Özellikleri.....	89
2.4.	Sivil Toplum Kuruluşları.....	91
2.4.1.	Bir Sivil Toplum Kuruluşu Olarak Dernekler.....	95
2.4.2.	Sivil Toplum Kuruluşlarının Taşınması Gereken İlkeler.....	100
2.4.2.1.	Özerklik	100
2.4.2.2.	Gönüllülük	101
2.4.2.3.	Çoğulculuk.....	103
2.4.2.4.	Kâr Amacı Gütmemek	103
2.4.2.5.	Kamu Yararını Gözetmek.....	104
2.4.2.6.	Şeffaflık	104
3.BÖLÜM:	ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ	106
3.1.	Literatür İncelemesi.....	106
3.2.	Çalışmada Kullanılan Materyaller.....	109
3.3.	Çalışmanın Yöntemi.....	110
3.4.	Araştırma Soruları	110
4.BÖLÜM:	BİNGÖL TAVZ KÜLTÜR SANAT VE KALKINMA DERNEĞİ (BİNGÖL TAVZ-DER)	112
4.1.	Tavz Hakkında	112
4.1.1.	Tavz Kelimesi	112
4.1.2.	Tavz Coğrafyası	112
4.2.	Tavz-Der hakkında genel bilgiler.....	115
4.2.1.	Tavz-Der'in Kuruluşu ve Yöneticiler	115
4.2.2.	Tavz-Der'in Komisyonları	117
4.2.3.	Tavz-Der'in Üye ve Gönüllü Profili	119
4.2.4.	Tavz-Der'in Gelir Kaynakları	119
4.2.5.	Tavz-Der'in Medya ve Teknoloji Kullanımı	119

4.2.6.	Tavz-Der'in Proje Deneyimi.....	121
4.2.7.	Tavz-Der'in Yaşadığı Sorunlar	124
4.3.	Tavz-Der'in Faaliyetleri	125
4.3.1.	Tavz-Der'in İçe Dönük Faaliyetleri	125
4.3.1.1.	Üyelere Yönelik Faaliyetler.....	125
4.3.2.	Tavz-Der'in Dışa Dönük Faaliyetleri.....	128
4.3.2.1.	Yayın ve Tanıtım Faaliyetleri	128
4.3.2.2.	Tavz-Der'in Yardım Faaliyetleri	129
4.3.2.3.	Tavz-Der'in Bingöl'deki Diğer Faaliyetleri	130
4.3.2.4.	Ulusal Düzeyde Yapılan Çalışmalar.....	132
4.3.2.5.	Bingöl Başarı Ödülleri	134
4.3.2.6.	Sportif Faaliyetler	135
4.3.2.7.	Tavz-Der ve Çalıştaylar	136
4.4.	Yerel Yönetim Birimleri ile İlişkiler	139
4.4.1.	Köyler ile İlişkiler	139
4.4.2.	Belediyeler ile İlişkiler	140
4.4.3.	Vali ve Kaymakamlar ile İlişkiler	141
4.4.4.	Diğer Yerel Yönetim Birimleri ile İlişkiler.....	142
4.4.5.	Bingöl'deki Diğer STK'lar ile İlişkiler	143
KAYNAKÇA.....		150
ÖZGEÇMİŞ		158

BİLİMSEL ETİK BİLDİRİMİ

Yüksek Lisans tezi olarak hazırladığım “Sivil Toplum Kuruluşlarının Yerel Yönetimlerin Kalkınmasındaki Rolü: Bingöl Tavz-Der Örneği” adlı çalışmanın öneri aşamasından sonuçlanmasına kadar geçen süreçte bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle uyduğumu, tez içindeki tüm bilgileri bilimsel ahlak ve gelenek çerçevesinde elde ettiğimi, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım bu çalışmamda doğrudan veya dolaylı olarak yaptığım her alıntıya kaynak gösterdiğimi ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu beyan ederim.

15/ 03/ 2019

İmza

Celal Hakan ALİMOĞLU

TEZ KABUL VE ONAY

BİNGÖL ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Celal Hakan Alimoğlu tarafından hazırlanan Sivil Toplum Kuruluşlarının Yerel Yönetimlerin Kalkınmasındaki Rolü: Bingöl Tavz-Der Örneği başlıklı bu çalışma, [Savunma Sınavı Tarihi] tarihinde yapılan tez savunma sınavı sonucunda [oybirliği/oy çokluğuyla] başarılı bulunarak jürimiz tarafından Sosyoloji Anabilim Dalı'nda Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

TEZ JÜRİSİ ÜYELERİ (Unvanı, Adı ve Soyadı)

Başkan : ..... İmza: .....

Danışman : Prof. Dr. Abdullah TAŞKESEN İmza: .....

Üye : ..... İmza: .....

ONAY

Bu Tez, Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yönetim Kurulunun ...../...../201.. tarih ve ..... sayılı oturumunda belirlenen jüri tarafından kabul edilmiştir.

Unvanı Adı Soyadı

Enstitü Müdürü

ÖNSÖZ

Sivil Toplum Kuruluşlarının Yerel Yönetimlerin Kalkınmasındaki Rolü: Bingöl Tavz-Der Örneği başlıklı bu tez çalışması, günümüzde önemi giderek artan sivil toplum kuruluşlarının yerel yönetimlerin kalkınmasındaki rolünü ele almak amacıyla hazırlanmıştır. Bu katkı ele alınırken Bingöl'ün önde gelen sivil toplum kuruluşlarından biri olan Bingöl Tavz Kültür Sanat ve Kalkınma Derneği (Bingöl Tavz-Der) esas alınmıştır.

Bu çalışmanın hazırlanmasında yardımlarını esirgemeyen danışman hocam *Prof. Dr. Abdullah TAŞKESEN*'e; tezin yazım aşamasında ve tashihinde katkılarını esirgemeyen *Dr. Öğretim Üyesi Nuri DEMİREL*'e ve eğitim hayatım boyunca yetişmemde katkısı olan tüm hocalarıma teşekkürlerimi sunmayı bir borç bilirim.

Çalışmamı tamamlamam konusunda moral ve motivasyonumu üst düzeyde tutmama yardımcı olan eşime ve onlara ayırmam gereken vaktin çoğunu, onlardan çalarak bu tez çalışmasına ayırdığım canım çocuklarıma şükranlarımı sunarım.

15/03/ 2019

Celal Hakan ALİMOĞLU

ÖZET

Tezin Başlığı : Sivil Toplum Kuruluşlarının Yerel Yönetimlerin Kalkınmasındaki Rolü: Bingöl Tavz-Der Örneği

Tezin Yazarı : Celal Hakan ALİMOĞLU

Danışman : Prof. Dr. Abdullah TAŞKESEN

Anabilim Dalı: Sosyoloji

Bilim Dalı :

Kabul Tarihi :

Sayfa Sayısı : 10 (ön kısım) + 154 (tez) + 1 (ekler)

Sivil Toplum Kuruluşlarının Yerel Yönetimlerin Kalkınmasındaki Rolü: Bingöl Tavz-Der Örneği adlı bu çalışmanın temel amacı, gönüllü birlikteliklerden meydana gelen sivil toplum kuruluşlarının kamu kuruluşu olarak nitelendirilebilecek yerel yönetim birimlerinin kalkınmasındaki rolünü Bingöl Tavz Kültür Sanat ve Kalkınma Derneği (Bingöl Tavz-Der) özelinde incelemektir. Çalışma, üç bölümden oluşmaktadır. İlk bölüm yerel yönetimler başlığını taşıırken, ikinci bölüm sivil toplum kuruluşları başlığını taşımaktadır. Üçüncü bölüm ise Bingöl Tavz Kültür Sanat ve Kalkınma Derneği başlığını taşımaktadır. İlk iki bölüm çalışmanın kuramsal bölümünü oluştururken, üçüncü bölüm çalışmanın uygulamalı bölümünü oluşturmaktadır. Çalışmada nitel yöntem kullanılmıştır. Nitel veri toplama tekniği olarak ise görüşme, gözlem ve belgelerden yararlanılmıştır. Çalışmada, bir takım araştırma sorusu belirlenmiş ve çalışma boyunca bu sorulara yanıt aranmıştır. Çalışma sonucunda varılan temel sonuç, sivil toplum kuruluşları, faaliyet gösterdikleri bölgelerde bulunan yerel yönetim birimlerinin kalkınmasında önemli roller üstlenebilmektedir. Bu alana ilişkin literatür incelendiğinde sınırlı sayıda çalışma ile karşılaşılmaktadır. Bu açıdan, bu çalışmanın literatüre önemli katkılar sunması beklenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Dernek, Sivil Toplum, Sivil Toplum Kuruluşları, Tavz-Der.

ABSTRACT

Title of the Thesis:
Author : Celal Hakan ALİMOĞLU
Supervisor : Prof. Abdullah TAŞKESEN
Department : Sociologist
Sub-field :
Date : 10 (front) + 154 (thesis) + 1 (inserts)
<p>The Role of Civil Society Organizations in the Development of Local Governments: The main purpose of this study, which is called Bingöl Tavz-Der, is to examine the role of civil society organizations consisting of voluntary partnerships in the development of local government units which can be considered as public institutions. The study consists of three parts. The first part is headed by local governments, while the second section is under the title of civil society organizations. The third part is the Bingöl Tavz Culture Art and Development Association. The first two sections form the theoretical part of the study, while the third part is the practical part of the study. Qualitative method was used in the study. As qualitative data collection technique, interviews, observations and documents were used. In the study, a number of research questions were identified and these questions were sought throughout the study. As a result of the study, the main result is that civil society organizations can play important roles in the development of local government units in the regions where they operate. When the literature on this field is examined, a limited number of studies are encountered. In this respect, this study is expected to contribute significantly to the literature.</p>
Keywords: Association, Civil Society, Civil Society Organizations, Tavz-Der.

KISALTMALAR

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
AR-GE	Araştırma ve Geliştirme
ASKİ	Ankara Su ve Kanalizasyon İdaresi
CHP	Cumhuriyet Halk Partisi
DP	Demokrat Parti
İETT	İstanbul Elektrik Tramvay ve Tünel
İSKİ	İstanbul Su ve Kanalizasyon İdaresi
KOR	İşçi Savunma Komitesi
m.	Madde
NGO	Non-GovermentalOrganisation
PTT	Posta ve Telgraf Teşkilatı
PVO	PriviteVolunteerOrganisation
s.	Sayfa
SODES	Sosyal Destek Programı
STK	Sivil Toplum Kuruluşları
TAVZ-DER	Tavz Kültür Sanat ve Kalkınma Derneği
TKCD	Tavz Kültür ve Coğrafya Dergisi
vb.	Ve benzeri
vd.	Ve diğerleri

GİRİŞ

Sivil Toplum Kuruluşlarının Yerel Yönetimlerin Kalkınmasındaki Rolü: Bingöl Tavz-Der Örneği adlı bu tez çalışması dört bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm Yerel Yönetimler başlığını taşımakta ve bu bölümde Yerel Yönetimlere dair kuramsal bilgiler verilmektedir. İkinci bölüm ise sivil toplum kuruluşları başlığını taşımakta ve bu bölümde sivil toplum ve sivil toplum kuruluşlarına dair kuramsal bilgilere yer verilmektedir. Üçüncü bölümde ise çalışmanın metodolojisi ele alınmaktadır. Alan ilişkin literatür incelemesi, kullanılan materyaller, başvuru yöntem ve araştırma soruları bu bölümde ele alınmaktadır. Dördüncü bölümde ise bir sivil toplum kuruluşu olan Bingöl Tavz Kültür Sanat ve Kalkınma Derneği (Bingöl Tavz-Der) hakkında bir takım bilgiler verilip, derneğe ait yazılı materyaller ve dernek yöneticileri ile yapılan görüşmelerden elde edilen veriler ışığında sivil toplum kuruluşlarının yerel yönetimlerin kalkınmasındaki rolü irdelenmektedir.

Yerel yönetimler bölümü ele alınırken, ilk olarak yerel yönetimlerin kavramsal çerçevesi çizilmektedir. Bu kavramsal çerçeve çizilirken merkezden yönetim ve yerel yönetim kavramları ekseninde konu ele alınmaktadır. Yerel yönetimlerin kavramsal çerçevesi çizildikten sonra yerel yönetimlerin varlık nedenlerine değinilmektedir. Yerel yönetimler konusu ele alınırken, yerel yönetimlerin tarihsel gelişimine değinmek zaruri bir durumdur. Bu açıdan yerel yönetimlerin tarihsel gelişimine de çalışmada yer verilmektedir.

Yerel yönetimlerin tarihsel gelişimi ele alındıktan sonra Türkiye'deki yerel yönetim birimleri ele alınmaktadır. Dünyanın farklı ülkelerinde farklı şekillerde ortaya çıkan yerel yönetim birimleri bulunmaktadır. Türkiye'de ise belediyeler, il özel idareleri ve köyler olmak üzere üç yerel yönetim birimi mevcuttur. Çalışmada, bu üç yerel yönetim birimine ayrı ayrı değinilmektedir. Her bir birim ele alınırken, ortaya çıkışı, görev ve sorumlulukları, karar organları gibi hususlara yer verilmektedir.

İkinci bölüm olan sivil toplum kuruluşları bölümü ele alınırken, tıpkı birinci bölümde olduğu gibi, ilk olarak kavramsal çerçeve çizilmektedir. Sivil toplum kuruluşlarının ele alınacağı bir çalışmada sivil toplum kavramının ele alınmaması

çalışmayı yetersiz kılacağı düşüncesinden hareketle, bu bölümde ilk olarak sivil toplum kavramına dair bilgilere yer verilmektedir. Sivil toplum kavramının tanımı ve kapsamı bu bağlamda açıklığa kavuşturulmaktadır.

Sivil toplum kavramının tarihsel gelişimi de bu bölümde ele alınmaktadır. Bu bağlamda, ilk olarak kavramın ortaya çıktığı Batı dünyasındaki kullanımı, dünyada sivil toplumun gelişimi başlığı altında ele alınmaktadır. Batıdaki gelişimi ile birlikte, Batı dışı toplumlara yansımalarına da bu bölümde yer verilmektedir. Sivil toplum kavramının dünyadaki gelişim seyri incelendikten sonra, kavramın Türkiye'deki seyrine değinilmektedir.

Sivil toplumun tarihsel gelişiminden sonra sivil toplum kuruluşlarına değinilmektedir. Sivil toplum kuruluşları hakkında teorik bir takım bilgiler verildikten sonra bir sivil toplum kuruluşu örneği olan derneklere ayrıca değinilmektedir. Bunun yanı sıra sivil toplum kuruluşlarının taşıması gereken bir takım ilkelere de bu bölümde yer verilmektedir.

Üçüncü bölümde, araştırmanın metodolojisine yer verilmektedir. Bir bilimsel çalışma yapılırken, varsa alana ilişkin yapılan çalışmalara değinmek ve yapılacak çalışmanın bunlar ile karşılaştırılması bilimsel yöntemin temel ilkeleri arasında kabul edilmektedir. Bu açıdan, bu bölümde alana ilişkin literatür incelemesine yer verilmektedir. Literatürden sonra araştırmada kullanılan materyallere de yer verilmektedir. Devamında çalışmanın yöntemi ve araştırma soruları da bu bölümde ele alınmaktadır. Özetle, çalışmada nitel araştırma yöntemi kullanılmış, araştırmada veri toplama teknikleri olarak ise yazılı materyallerden oluşan belgeler, gözlem ve görüşme teknikleri kullanılmıştır.

Dördüncü bölümde Bingöl Tavz Kültür Sanat ve Kalkınma Derneği (Bingöl Tavz-Der) hakkında kuramsal bir takım bilgiler verildikten sonra, derneğe ait yazılı materyallerden hareketle içerik analizi yapılmakta ve dernek yöneticileri ile yapılan görüşmelerden elde edilen bilgiler ışığında Bingöl Tavz-Der hakkında etraflıca bilgi verilmektedir. Bingöl Tavz-Der hakkında verilen kuramsal bir takım bilgiler, derneğin yılda bir sayı olarak çıkardığı *Tavz Kültür ve Coğrafya Dergisi*, derneğin hazırladığı çalıştay raporları, yerel medyada yer alan bilgiler ve dernek yöneticileri ile yapılan görüşmelerden elde edilen bilgiler ışığında verilmektedir.

Sivil toplum kuruluşları ve yerel yönetim birimleri arasındaki ilişki oldukça önemlidir. Tavz-Der'in Bingöl'deki yerel yönetimlerle yoğun bir ilişki içerisinde olduğu gözlenmektedir. Muhtarlar, belediyeler ve il özel idaresinden oluşan yer yönünden yerel yönetim birimleri ile Tavz-Der arasında önemli ilişkiler olduğu tespit edilmiştir. Bu bağlamda, çalışmada, bu ilişkilere ayrı ayrı yer verilmektedir. Tavz-Der'in yer yönünden yerel yönetim birimleri ile olan ilişkilerinin yanı sıra hizmet yönünden yerel yönetim birimleri ile de bir takım ilişkileri olduğu tespit edilmiştir. Özellikle Bingöl Üniversitesi, Gençlik ve Spor İl Müdürlüğü, Milli Eğitim Müdürlüğü gibi hizmet yönünden yerel yönetim birimleri ile olan ilişkileri dikkat çekicidir. Bu bağlamda, çalışmada, Tavz-Der'in bu yerel yönetim birimleri ile olan ilişkisine de yer verilmektedir.

Bingöl ili gelişmişlik düzeyi, Türkiye ortalamasının çok altında kalan ve coğrafi konumunun da getirmiş olduğu dezavantajlardan dolayı bir türlü gelişme göstermeyen illerden bir tanesidir. Bu az gelişmişliğin yerel yönetimler üzerinde de önemli baskılar oluşturduğu şüphe götürmez bir gerçektir. Oldukça dezavantajlı bir alanda hizmet sunacak yerel yönetim birimlerinin pek çok sorun ile karşılaşması doğal bir durumdur. Yerel yönetim birimlerinin karşılaşılabileceği bu sorunları aşmada sivil toplum kuruluşlarından ne denli destek aldığı hazırlanan bu tez çalışmasında ortaya konulmaya çalışılmıştır.

1. BÖLÜM: YEREL YÖNETİMLER

1.1.KAVRAMSAL ÇERÇEVE: MERKEZDEN YÖNETİM - YERİNDEN YÖNETİM

Büyük bir teşkilatlanma örneği olan devlet (Ilıman ve Tekeli, 2015, s. 141), kamu hizmetlerinin yürütülmesinde merkezden yönetim ve yerinden yönetim olmak üzere iki esasa göre örgütlenir. Bu örgütlenme biçimlerini oluşturan ise devletlerin siyasal ve toplumsal koşullarıdır. Buna bağlı olarak, bazı devletler merkezden yönetim ilkesine bağlı olarak teşkilatlanırken, diğer bazı devletler ise yerinden yönetim ya da her iki modelin birlikte uygulandığı sisteme göre teşkilatlanmıştır. Türkiye, Fransa, Japonya gibi devletler siyasi merkezîyetçi bir modeli esas alırken; İngiltere siyasette merkezîyetçiliği, idarede yerinden yönetimi esas alan bir modeli benimsemiştir. Bunların yanında, Amerika Birleşik Devletleri hem siyasette hem de idarede yerinden yönetim modelini esas alarak teşkilatlanmıştır (Gül, 2015, s. 2). Tarihte hiç birdevletin yönetim modelinde mutlak bir merkezîyetçilik hâkim olmamış, kapitalist ve sosyalist devletlerde bile ne katı bir merkezîyetçilik ne de katı bir yerinden yönetim uygulaması söz konusu olmuştur. Uygulamalarda merkezden yönetim ve yerinden yönetim bir arada uygulanmıştır. Tarihsel süreçte birinin diğerine oranla ağır bastığı görülse de 21. Yüzyılda, küreselleşmenin de etkisiyle yerel yönetim uygulamalarının güçlendiği, öneminin giderek arttığı gözlenmektedir (Gül, 2015, s. 5).

Merkezden yönetim ilkesi, devlet hizmetlerinin tek bir elde (başkent) toplanmasını öngörmektedir. Merkezden yönetim, devletin farklı işlevlerinin bakanlıklar tarafından yerine getirildiği ve ülkedeki tüm kamu hizmetlerinin tek elde toplandığı bir anlayışa işaret eder. Bununla birlikte merkezi yönetim, bünyesindeki personelin kısıtlı sayıda oluşu sebebiyle ülkenin diğer bölgelerinde ayrı (kendisine ait) bir teşkilat (taşra teşkilatı) olarak da örgütlenir. Dolayısıyla merkezi yönetimin örgütlenme şekli başkent ve taşra teşkilatı olmak üzere iki saç ayaklıdır (Gül, 2015, s. 9).

Küreselleşmenin beraberinde getirdiği ekonomik, sosyal, politik ve kültürel gelişmeler ile birlikte merkezi yönetim artık tarihe mal olurken, bunun yanında

yerinden yönetimin, dolayısıyla yerel yönetimlerin toplum yaşantısındaki yeri ve önemi giderek artmaktadır (Altın, 2016, s. 22-23). Fransız idari hukuk öğretisinden ortaya çıkmış bir kavram olan yerinden yönetim, topluma sunulacak yerel hizmetlerin, devlet mekanizmasınınca tek elden değil, merkezi teşkilat içinde yer almayan ve merkezi yönetim hiyerarşisine dâhil olmayan, belirli bir özerkliği bulunan tüzel kişiler tarafından yürütülmesidir (Gül, 2015, s. 4).

Merkezden yönetim ve yerinden yönetim, birbirlerinin karşıtı olan, birbirlerinin güçsüz yanlarını tamamlayan yönetim biçimleridir. Her ikisinin de üstün yanları ve güçsüz yönleri olabilir. Birinin güçsüz yanları, diğerinin üstün niteliklerini oluşturur. Bu sebepten dolayı, her ülkede, bu iki yönetim biçiminden de yararlanıldığı görülmektedir (Keleş, 2014, s. 27).

Bu noktada, yerinden yönetim ve yerel yönetim kavramları arasındaki karmaşıklığın önüne geçebilme adına şu açıklamayı yapmak yerinde olacaktır. Yerel yönetim kavramı genelde birimleri anlatmak için kullanılırken, yerinden yönetim kavramı ise yönetim dizgesini ve eylemini ifade etmek için kullanılır (Keleş, 2014, s. 24).

Bu değerlendirmeden sonra, yerel yönetimlerin literatürde nasıl tanımlandığına bakılacak olursa; Kamu Yönetimi Sözlüğü'nde "Merkezi yönetimin dışında, yerel bir topluluğun ortak gereksinimini karşılamak amacı ile oluşturulan, karar organlarını doğrudan halkın seçtiği, demokratik ve özerk bir yönetim kademesi, bir kamusal örgütlenme modeli" şeklinde tanımlanırken; Uluslararası Sosyal Bilimler Ansiklopedisi'nde, "bir devletin ya da bölgesel yönetimin alt birimi olan ve göreceli olarak küçük bir alanda, sınırlı sayıdaki kamusal politikaların belirlenmesi ve uygulanması ile görevli bir kamu kuruluşu" (aktaran Aydın, 2008, s. 31) şeklinde tanımlandığı görülmektedir.

Başka bir tanımlamaya göre ise yerel yönetimler; "Belirli bir coğrafi alanda (kent, köy, il vb.) yaşayan yerel topluluğun bireyelerine, bir arada yaşamak nedeniyle kendilerini en çok ilgilendiren konularda hizmet üretmek amacı ile kurulan, karar organları yerel toplulukça seçilerek göreve getirilen, yasalarla belirlenmiş görevlere ve yetkilere, özel gelirlere, bütçeye ve personele sahip, üstlendiği hizmetler için kendi örgütsel yapısını kurabilen, merkez yönetimi ile ilişkilerinde idari özerklikten

yararlanan kamu tüzel kişileridir” (Ökmen ve Parlak, 2013, s. 34).Bu yönüyle yerel yönetimler, merkezi yönetimin dışında yerel bir topluluğun ihtiyaçlarını gidermek için oluşturulan, karar organlarının seçim ile belirlendiği, demokratik ilkelere ve özerk bir yapıya dayanan yönetim yapısına sahip, devletin tüzel kişiliği dışında kendisine ait bir tüzel kişiliği, malvarlığı ve gelir kaynakları bulunan örgütlenmelerdir. Bu örgütlenmeler, belli amaçlara ulaşmak ve belli ihtiyaçları karşılamak üzere, toplumların tarihsel gelişimine bağlı olarak ortaya çıkmış ve gelişmişlerdir (Tortop vd., 2014, s. 13).

1982 Anayasası'nın 127. Maddesinde ise yerel yönetimler; “il, belde ve köy halkının mahalli, müşterek ihtiyaçlarını karşılamak üzere yasayla belirlenen ve karar organları yine yasada gösterilen seçmenler tarafından seçilerek oluşturulan kamu tüzel kişiliğine haiz kuruluşlar” şeklinde tanımlanmaktadır. Anayasal tanımlamadan hareketle yerel yönetimlerin ortak özellikleri ise şu şekilde ifade edilebilir:

- 1- Yerel yönetimlerin en başta gelen özelliği özerk ve tüzel kişilik sahibi olmalarıdır.
- 2- Karar ve yürütme organları seçimle işbaşına gelmekte, idari özerkliklerinin simgesi tüzel kişilikleri, mali özerkliklerinin simgesi de kendilerine has bütçelerinin olmasıdır.
- 3- Yerel yönetimler, ülkelerin yönetim sisteminin bütünlüğü içinde yer alan, karar ve yürütme organlarının halk tarafından seçildiği, kuruluş, görev ve yetkileri, gelir sistemlerinin yasama organları tarafından belirlendiği kurumlardır.
- 4- Yerel yönetim kurumları, merkezin hiyerarşik denetimine tabi değildir. Merkezi yönetim, yerel yönetimler üzerinde hukuka uygunluk denetimini yürütüp; ülkenin yönetim sistemi içerisinde yerel yönetimlerin uymaları gereken ulusal amaçlar, hedefler, ilkeler ve standartları belirler.
- 5- Yerel yönetimler, yürütülmesi kendilerine bırakılmış konularda, karar almak tercih yapmak ve bunları gerçekleştirecek kaynakları temin etmek ve bu hizmetleri yerine getirmek amacıyla örgüt yapılarını kurmak konularında yönetsel özerklikten yararlanırlar (Gül, 2015, s. 6-7).

Yerel yönetimler, siyasal olgunluğun gelişmesi, demokratik anlayışın benimsenmesi ve ülke barışına katkı sağlaması yönünden çok önemli kuruluşlardır.

Bundan dolayı günümüzde neredeyse tüm ülkeler, yerel yönetimlere demokrasinin önemli kurumları olarak bakmaktadır. Halkın kendi kendisini yönetebilmesine olanak sağlaması yerel yönetimleri önemli kılmaktadır. Bu yönüyle yerel yönetimlerin, özgürlük, katılma, etkinlik, demokrasi gibi değerlere sahip olması önem kazanmalarına sebep olmuştur (Özer ve Akçakaya, 2014, s. 14). Bu değerlerin varlığı yerel yönetimlere toplumsal destek ve meşruiyet sağlamaktadır. Özgürlük değerinden kastedilen, yerel özerklik anlayışı ve devletin yerel yönetimlerin işlerine karışmasının önlenmesidir. Katılımdan kasıt, halkın yönetime gerçekten katılabildiği en demokratik birim olarak yerel yönetimlerin görülmesidir. Etkinlikten kasıt ise yerel yönetimlerin halka daha etkin biçimde hizmet sunmalarıdır. Bu hizmet sunulurken yerel yönetimlere mali ve teknik destek sağlanması ise temel koşullar arasındadır (Tortop vd., 2014, s. 17). Bu üç değer varlığı beraberinde demokrasinin işlerliğini de getirmekte ve yerel yönetimlerin demokratik boyutunu ortaya çıkarmaktadır.

Yerel yönetimlerin, yönetim biliminde iki türü bulunmaktadır. İlki yetki genişliği yada yetki göçerimi, diğeri ise gerçek anlamda bir yerinden yönetimdir. Yetki genişliğinde merkezdeki kuruluşlar, merkezden uzakta bulunan bir örgüte çeşitli yetkiler devreder. Bu yetkiler aracılığıyla taşradaki örgütler merkez adına ve merkezin gözetim ve denetiminde bu yetkileri kullanarak kimi etkinliklerde bulunurlar. Gerçek anlamda yerinden yönetimde ise yasalarca belirlenmiş yönetim organlarının, yine yasaların belirlediği, ya da merkeze bırakılanlardan başka işlevleri yerine getirebilmeleri için tüzel, siyasal bir takım yetkilerle donatılmalarıdır (Keleş, 2014, s. 23). Yani yetki genişliği, merkez adına ve merkezin denetimi altında taşra birimlerine bir takım yetkilerin devri iken; yerinden yönetim, yetkilerini doğrudan anayasada belirtilen çerçevede kazanan ve halk tarafından seçilmiş organlara sahip, kamu hukuku tüzel kişisidir (Gül, 2015, s. 6). 1982 Anayasası'nın 126. Maddesinde de yetki genişliğine vurgu yapılmaktadır. Söz konusu madde şu şekildedir: "Türkiye, merkezi idare kuruluşu bakımından, coğrafya durumuna, ekonomik şartlara ve kamu hizmetlerinin gereklerine göre, illere; iller de diğerkademeli bölümlere ayrılır.İllerin idaresi yetki genişliği esasına dayanır.Kamu hizmetlerinin görülmesinde verim ve uyum sağlamak amacıyla, birden çok ili içine alan merkezi idare teşkilatı kurulabilir. Bu teşkilatın görev ve yetkileri kanunla düzenlenir" (1982 Anayasası, m. 126). Yetki

genişliği yada yetki goerimi merkezdeki bakanlıkların, kurum ve kuruluşların, merkezden uzakta bulunan, kendisine bağlı bir teşkilata, belli işlevleri yerine getirebilecek yetkileri, yine kendi adlarına kullanmak üzere devretmesi anlamına gelir. Bu durum yukarıda da değinildiği üzere 1982 anayasasının 126. Maddesi ile kayıt altına alınmıştır (Erkul, 2013, s. 11).

1.2.YEREL YÖNETİMLERİN VARLIK NEDENLERİ

Ruşen Keleş (2014, s. 25), yerel yönetimlerin varlık sebeplerini açıklarken, bu birimlerin toplumların tarihsel gelişimine bağlı olarak ortaya çıktığını ve bu ortaya çıkışın arka planında yönetsel, siyasal ve toplumsal bir takım sebepler olduğunu belirtir. Özer ve Akçakaya (2014, s. 7-8) ile Tortop vd. (2014, s. 16) ise yerel yönetimlerin yönetsel, siyasal ve toplumsal sebeplerine ek olarak ekonomik sebeplerinin de olduğunu belirtirler. Yerel yönetimlerin varlık sebebi olarak görülen bu dört faktör, aynı zamanda yerel yönetimlerin temel fonksiyonlarına da işaret etmektedir.

Yerel yönetimlerin yönetsel fonksiyonlarına bakıldığında, merkezi yönetimin beraberinde getirdiği sorunlara getirmiş oldukları çözümler dikkat çekmektedir. Siyasal fonksiyonlarına bakıldığında, demokrasi, özgürlük, eşitlik, katılım, ortak yaşam gibi merkezi yönetimlerin çoğu zaman göz ardı ettiği bir takım değerlere yaptığı atıf ön plana çıkmaktadır. Toplumsal fonksiyonlarına bakıldığında, yerel toplulukların emek, kaynak ve düşünce potansiyellerinin işlenmesi dikkat çekmektedir. Ekonomik fonksiyonlarına bakıldığında, hizmette halka yakınlık ilkesine verilen önem ön plana çıkmaktadır (Özer ve Akçakaya, 2014, s. 7-8). Yerel yönetimler, fonksiyonları bakımından halka yakın, halkın sosyal, ekonomik ve kültürel ihtiyaçlarını yerinden tespit eden yerinden yönetim birimleri olarak kabul edilir. Bu birimlerin temel önceliği yerel halktır. Yerel yönetimlerin temel amacı, yerel halkın yaşam standartlarını artırmak, katılımcı ve dinamik bir toplumun oluşmasını sağlamaktır. Ayrıca, yerel halka sunulacak hizmetlerin hızlı ve verimli sunulması da yerel yönetimlerin temel fonksiyonları arasındadır (Gül, 2015, s. 5).

Bu noktada, yerel yönetimlerin siyasal, yönetsel, toplumsal ve ekonomik nedenlerine kısaca değinilmesi yerinde olacaktır.

Yönetsel nedenler: Çok küçük ülkeler bir yana bırakılacak olursa, kamu hizmetlerini merkezden yürütmek oldukça güçtür. Yönetimde etkinliğin sağlanabilmesi için merkezi yönetim ile yerel yönetimler arasında öyle bir denge kurulmalı ki Keleş'in ifadeleri ile bu denge, merkezi yönetimde bir tür beyin kanaması hastalığı yüzünden bilinçsizliği, yerel yönetimlerde ise kansızlığı önlemeli, merkezi yönetimin yükünü olabildiğince hafifletmelidir. Bu denge Keleş'e göre, üç

yoldan sağlanabilir. Birincisi, en uygun hizmet alanının büyüklüğü ve sınırları gözden geçirilmelidir. İkincisi, yerel yönetim birimlerinin sayısı azaltılmalı ve bu yoldan para ve kaynak savurganlığının önüne geçilmelidir. Üçüncüsü ise yerel birimlerden her birine, en iyi yerine getirebilecekleri işler bırakılmalıdır (Keleş, 2014, s. 26; Tortop vd., 2014, s. 16).

Yerel yönetimlerin birçok hizmeti halka sunmasında ki hızı onları oldukça işlevsel kılmaktadır. Ayrıca, yerel toplulukları oluşturan bireylere, kendi sorunlarını çözenin çeşitli yollarını deneme olanağı vermesi de yerel yönetimleri önemli kılmaktadır (Keleş, 2014, s. 28). Bu özelliklerinden dolayı yerel yönetimlerin varlığı anlamlı olmakta ve özellikle yönetsel anlamda hem merkezi yönetime hem de yerel halka işlevsel bir takım faydalar sunmaktadır.

Siyasal Nedenler: Demokrasi, özgürlük, eşitlik, katılım ve ortak yaşam gibi kavramlar yerel yönetimlerin temel nitelikleri arasında sayılabilir. Kökleri antik şehir devletine kadar uzanan yerel demokrasi olmadan demokrasi ve insan haklarının ulusal düzeyde tam anlamıyla uygulanması mümkün değildir (Özer ve Akçakaya, 2014, s. 7). Yerel demokrasinin uygulama alanı bulduğu yerel yönetimler halkın katılımı ve denetimiyle kendisine yüklenen görevleri yerine getirirler. Bu açıdan bu birimler, demokrasinin beşiği ve okulu olarak da nitelendirilirler. Gelişmiş ülkeler geçirdikleri tarihsel süreçle sağlam bir yerel yönetim geleneğine sahip olurken, az gelişmiş ülkelerde güçlü, demokratik yerel yönetim geleneğinden söz etmek oldukça güçtür. Yerel yönetimlerin varlık nedenleri arasında gösterilen siyasal nedenlerden, ayrıca, bu birimlerin uluslaşma süreciyle ve bir ülkenin siyasal birliğinin sağlanmasıyla yakın ilişkileri olduğu da anlaşılabilir. Ulusal birliğin henüz sağlam ve güçlü olmadığı yerlerde merkezi güçlendirmek ve merkez dışındaki güçlerin ise etkinliğinin azaltılmak istenmesi normal karşılanmalıdır. Bu durum, söz konusu ülkelerin tüm yönetim sistemine sirayet etmekte ve bu durumlarını düzeltmeden gelişmiş ülkeler seviyesine ulaşmalarına engel olmaktadır (Tortop vd., 2014, s. 16).

Toplumsal nedenler: Bir ülkenin toplumsal gelişimi, yerel yönetimlerin varlığı ve gelişme düzeyi ile yakından ilgilidir. Gelişim süreci tek bir parça olarak geliştiği için bu süreci parçalara ayırmak mümkün değildir. Toplumun emek, kaynak ve düşünce potansiyel gücünü yerel ve ulusal kalkınma çabalarına aktarmaları, bütünsel kalkınma için temel koşuldur (Keleş, 2014, s. 28-29). Yerel yönetimlerin katkısı

olmadan bu gelişmelerin sağlanacağını düşünmenin gerçeklerle örtüşen bir yanı bulunmamaktadır (Tortop vd., 2014, s. 16).

Ekonomik nedenler: Yerel yönetimlerin varlık nedenleri açısından ekonomi faktörü oldukça geniş kapsamlıdır. Yerel yönetimlerin, merkezi yönetime oranla, hizmet arzı açısından daha isabetli kararlar alabilmesi önemlerini göstermektedir. Yerel yönetimler, gerek yöneticilerin etkisi, gerekse coğrafi konumlarından dolayı bölgeye yönelik hizmet önceliklerinin türü ve miktarını belirlemede, merkezi yönetime oranla daha etkindirler. Son yıllarda, hem Avrupa Birliği hem de diğer uluslar arası kuruluşların subsidiarity (hizmette halka yakınlık) ilkesini gündeme getirmelerinin temel nedeni olarak da bu durum gösterilmektedir. Çünkü bu ilke ile yerel yönetimlerin hizmetlerin sunumundaki etkinliği ve başarısı çok daha iyi ifade edilebilmektedir (Özer ve Akçakaya, 2014, s. 8; Tortop vd., 2014, s. 16-17).

Bu açıklamalara bağlı olarak yerel yönetimlerin, yönetsel, siyasal, toplumsal ve ekonomik nedenleri şu üç maddede toplanabilir (Gül, 2015, s. 8):

- 1- Yerel yönetimler, tarihsel süreç içerisinde merkezi yönetim ile birey arasında, bireyin ihtiyaçlarını yerel ölçekte karşılama özgürlüğünü artırıcı bir ara kademe oluşturmak amacı ile ortaya çıkmıştır.
- 2- Kamu, kamusal mal ve hizmetlerinin üretilmesinde etkinliği ve verimliliği sağlamayı amaçlar. Tüm mal ve hizmetlerin merkezi yönetim tarafından üretilmesi bu amacın gerçekleşmesini tam olarak sağlamayabilir. Dolayısıyla yerel nitelikli bazı mal ve hizmetlerde optimum etkinlik sağlanması için yerel yönetimlere ihtiyaç duyulur.
- 3- Yerel yönetimlerin varlık nedenlerinden bir diğeri demokrasi kavramı ile alakalıdır. Yerel yönetimlerin önkoşulu yerel halk tarafından seçilen organlarca yönetilmeleridir. Bu şart gerçekleşmediği takdirde bu oluşumların yerel yönetim birimleri olmaktan çıkıp, merkezi yönetimin taşradaki birimi haline gelmeleri mümkün olabilecektir.

1.3.YERİNDEN YÖNETİMİN AVANTAJLARI

Yerinden yönetimin bir takım avantajları bulunmaktadır. Özellikle halkın taleplerine duyarlı olmaları, hesap verilebilirlik konusunda ki işlevsellikleri, demokrasiye olan katkıları ve halkın sorumluluk duygusunu geliştirmeleri yerel yönetimlerin dikkat çeken avantajları arasında sayılabilir. Şahin bu avantajları şu şekilde izah etmektedir (2015, s. 24-25):

- 1- *Halkın taleplerine duyarlılık:* Bir mal veya hizmet, o malı/hizmeti tüketen kimseye en yakın yerde üretilir ve sunulursa, tabiatıyla, o yöredeki insanların bu mal veya hizmetin üretilmesi ve sunulması sürecine etki etmeleri çok daha kolaydır. Özellikle halkın seçtiği yöneticiler, hizmeti alanların yani halkın taleplerine duyarlı olmak zorundadır
- 2- *Hesap verilebilirlik:* Bürokratların daha etkin olduğu merkeziyetçi bir sistemde hesap sorabilme, halka en yakın birimde hizmetin sunulduğu yerinden yönetim anlayışına göre, çok daha zordur. Yerinden yönetim, kamu hizmeti üreten ve sunanları halka yaklaştırmakta, bir bakıma, dokunulabilir hale getirmekte, bir yerlerde aksama olduğunda da ilgilileri uyarmayı kolaylaştırmaktadır. Kısaca adem-i merkeziyetçilik, hesap verilebilirlik bakımından çok daha avantajlı olmaktadır.
- 3- *Demokrasiyi güçlendirme:* Demokrasi, ancak tecrübe edilerek öğrenilebilen bir rejimdir. İnsanlar, ancak kendilerine yetki ve sorumluluk verildiğinde demokratik sistemi benimseyebilirler. Yerinden yönetim, yerel halkın elini taşın altına koymasına, daha fazla sorumluluk üstlenmesine imkân sağlar. Bu esnada mutlaka birtakım sorunlar da yaşanır. Ama bir bakıma deneme yanılma yoluyla bu sorunları aşmak mümkün olur. Bu yüzden, yerel yönetimlerin demokrasilerin beşiği olduğu yönünde yaygın bir kanaat vardır. Şu halde, adem-i merkeziyetçiliğin demokrasiyi güçlendirme potansiyelinden söz etmek mümkündür.
- 4- *Halkın sorumluluk duygusunu geliştirme:* Bir mal veya hizmetin yerel düzeyde üretilip sunulması, bununla birlikte, birde maliyetlerin yerel halktan karşılanması, yerel halkta kamu hizmetlerinin bedava olmadığı duygusunun gelişmesine yardımcı olur. Bu bağlantının kurulmadığı durumlarda çoğu kere kamu hizmetlerinin “bedava” sunulabileceği şeklinde

bir yanılısama ortaya çıkmaktadır. Oysa bütün kamu hizmetlerinin, öyle veya böyle, birinin cebinden çıkan vergi ve benzeri ödentilerle karşılanması zorunludur. Yerinden yönetim, yerel halkın daha “sorumlu” bir biçimde talepte bulunmasını mümkün kılar. Bir başka ifadeyle, yerinden yönetim, halkın sorumluluk duygusunu geliştirmesi bakımından oldukça önemlidir.

Özer ve Akçakaya’da (2014, s. 26), Şahin’e benzer bir tasvir yaparak yerinden yönetimin olumlu yönlerini, demokratik ilkelere uygunluğu, kırtasiyeciliği ve bürokrasiyi azaltması, hizmetlerin gereklerine uygun yürütülmesi olarak açıklamaktadırlar.

1.4.YERİNDEN YÖNETİMİN DEZAVANTAJLARI

Yerel yönetimlerin varlığı kimi avantajlarına karşın bazı durumlarda dezavantajlı da olabilir. Özer ve Akçakaya (2014, s. 26), yerinden yönetimin dezavantajlarını, bölgeler arası eşitsizliği artırabilmesi, çıkar ilişkilerini yaygınlaştırması, hizmet götürülmesini zorlaştırması ve mali denetimi güçleştirilmesi şeklinde belirtmektedirler. Şengül'de bu kaygılara benzer olarak yerel yönetimlerin dezavantajlarını şu şekilde izah etmektedir (2016, s. 11-12):

- 1- Kamu hizmetlerinin tüm ülkeye aynı standartta ve eşit şekilde sunulmasına engel teşkil edebilir.
- 2- Yerel seçilmiş organların yerel hizmet sunumunda yerel çıkarların etkisiyle hareket etmesi olasıdır. Yerinden yönetim partizanca uygulama ve çekişmelere yol açma tehlikesini içinde barındırır.
- 3- Mali açıdan güçsüz yerel yönetimlerin ahalisi kimi temel hizmetlerden yoksun kalabilir.
- 4- Yerinden yönetimin aşırı güçlenmesi ulusal birliğe zarar verebilir.

1.5.YEREL YÖNETİMLERİN SINIFLANDIRILMASI

Yönetim türleri, 1982 Anayasası'nın 123/2. Bendinden hareketle, "idarenin kuruluş ve görevleri, merkezden yönetim ve yerinden yönetim esaslarına dayanır" şeklinde anayasal temele oturtulmuştur. Bu maddeden hareketle, iki tür yönetim modelinden bahsedilebilir. Bunlar merkezden yönetim ve yerinden yönetimin uygulandığı yerel yönetimdir (Gül, 2015, s. 8). Yerel yönetimin yönetim bilimi yazınında ise iki türünden bahsedilmektedir. İlki siyasal yerinden yönetim, ikincisi ise idari yerinden yönetimdir. İdari yerinden yönetimize hizmet yönünden yerinden yönetim ve yer (mekân, coğrafya) yönünden yerinden yönetim olmak üzere iki türe ayrılmaktadır.

1.5.1. Siyasal Yerinden Yönetim

Siyasal yerinden yönetim, siyasi otoritenin merkezi yönetim ile yerel yönetim idareleri arasındaki paylaşımına işaret eder. Siyasal yerinden yönetim sisteminde siyasi otorite yalnızca merkezde toplanmayıp, çeşitli birimler arasında paylaşılır (Gül, 2015, s. 10). Bu yönetim biçimi, ayrıca, federal devletlerde ulusal kimliğe sahip olmayan yerel birimlere tanınan özerk ya da yarı özerk statüye dayanan yönetim biçimini ifade eder. Farklı ülkelerde, eyalet, federe devlet, kanton, land, cumhuriyet gibi farklı adlarla anılan bu birimler, üniter devletlerde ki kamu tüzel kişiliğine sahip yerel yönetimlerden farklı bir yapı sergilemektedir (Ökmen ve Parlak, 2013, s. 25).

Federalizm olarak da bilinen siyasal yerinden yönetim, bir toplumsal veya siyasal yapıda, bu yapıyı oluşturan çeşitli birimlerin varlıklarını ve kimliklerini kaybetmeksizin bir araya getirilmelerini öngören bir örgütlenme biçimidir. Bu örgütlenme biçiminin olduğu ülkelerde federal devlet ile federe devlet arasında görev ve sorumluluk paylaşımı anayasa ile belirlenir. Federal devlet çatı yapı olarak kabul edilir ve tektir. Bu federal devletin çatısı altında birden fazla federe devlet olabilir (Özer ve Akçakaya, 2014, s. 11).

1.5.2. İdari Yerinden Yönetim

Yasama ve yargı erklerinin merkezde toplandığı ve yerel yönetimlerin yürütmeye ilişkin kimi yetkilerle donatıldığı idari yerinden yönetim sistemi, bir

takım ekonomik ve siyasal nedenlerle ortaya çıkmıştır (Ökmen ve Parlak, 2013, s.25-26). Bu yönetim sisteminin, merkezi yönetimin yerel nitelikli ihtiyaçları gereği gibi karşılayamaması sonucu ortaya çıktığı söylenebilir. Bu sistemde yerel yönetimlere tanınan yetkiler, yerel çıkarları koruyacak, yerel hizmetleri görececek organları kurmak ve bu organların yerel hizmetler hakkında icrai karar alma iktidarını ifade eder (Gül, 2015, s. 11).

İdari yerinden yönetimde temel ilke, merkezi yönetime bağlı kurum ve kuruluşların merkezi yönetim adına, yerel alanda kamu hizmetlerini yerine getirmesidir. Bu yapıda merkezin taşra ile uyumunun sağlıklı bir şekilde sürmesini sağlayan birimler vardır. Bu birimlerde yöneticiler atamayla gelir ve merkezin vermiş olduğu görev ve yetkilerin dışına çıkamazlar (Özer ve Akçakaya, 2014, s. 12). İdari yerinden yönetimde, kamu otoritesi merkezi yönetime aittir. Yani siyasi yerinden yönetimin aksine, yasama ve yargı konusunda bütün yetkiler merkezi yönetime aittir (Gül, 2015, s. 11). İdari yerinden yönetimin iki türünden bahsedilmektedir. Bu iki tür, hizmet yönünden yerinden yönetim ve yer yönünden yerinden yönetimdir.

1.5.2.1. Hizmet Yönünden Yerinden Yönetim

Hizmet yönünden yerinden yönetim belli kamu hizmetlerinin merkezin dışında, bağımsız bir oluşum tarafından yerine getirilmesidir (Keleş, 2014, s. 25). Bu yönetim birimleri, tamamen teknik ve uzmanlık gerektiren konularda ortaya çıkan kurumlardır. Hizmetin özel niteliğinden dolayı merkezi veya yerel yönetim teşkilatından ayrı bir teşkilat olarak örgütlenirler. Ayrıca, bu birimler merkezin hiyerarşik yapısı içerisinde yer almazlar (Gül, 2015, s. 11-12).

Hizmet yönünden yerinden yönetim birimlerine kamu kurumları da denmektedir. Bu deyim, idare hukuku ve kamu yönetimi literatüründe önemli bir avantaj sağlamaktadır. Kamu kurumları kavramı ile kamu idareleri ile kamu kurumları arasındaki fark ortaya çıkmaktadır. Bu kurumların ortaya çıkmasında, merkezi idarenin üstlendiği hizmetlerin artması ve bazı kamu hizmetlerinin etkin, verimli ve şeffaf bir şekilde sunulmaması etkili olmuştur. Bu kurumlar, Avrupa'da 19. Yüzyılda ortaya çıkarken, Türkiye'de ancak 1930'lu yıllarda ortaya çıkmış ve 1950'lerde gelişmeye başlamışlardır (Ökmen ve Parlak, 2013, s. 26). Bu kurumlara

verilebilecek örnekler şunlardır; idari kamu kurumları, üniversiteler, kamu iktisadi teşebbüsleri, sosyal güvenlik kurumları, TRT, ticaret ve sanayi odaları vb. Bu kuruluşların ortaya çıkması ve gelişmesinde üç temel faktör rol oynamaktadır. Bu üç temel faktör teknik, siyasi ve idari faktörlerdir. Teknik faktörler, hizmetin etkin ve verimli olmasını esas almaktadır. Siyasi faktörler, halka eşit ve tarafsız hizmet sunmayı, demokratik değerleri güçlendirmeyi ilke edinmektedir. İdari faktörler ise üst düzey kamu görevlilerinin geleneksel anlayışın dışında bağımsız ve kendi kendisine yeten bir anlayış ile hareket etmelerinden doğmaktadır. (Gül, 2015, s. 12).

Anayasal güvenceye sahip olmayan hizmet yönünden yerinden yönetim kurumlarının ortak özellikleri şu şekilde sıralanabilir (Ökmen ve Parlak, 2013, s. 27):

- 1- Merkezi yönetimin hiyerarşik denetimine tabi değildir.
- 2- Kamu tüzel kişiliğine sahiptirler. Kendisine has organları, mal varlığı, personeli ve bütçeleri vardır.
- 3- Belirli ölçülerde özerktirler.
- 4- Kanunla veya kanunun açıkça verdiği yetkiye dayanılarak oluşturulmaktadır.
- 5- Kamu yönetiminin bütünlüğü içinde hareket ederler. Dolayısıyla, vesayet denetimine tabidirler.
- 6- Birer uzmanlık kuruluşudurlar ve hizmet konuları belirli işlevlerle sınırlıdır.
- 7- Kamu yararı doğrultusunda hizmet ederler.

Hizmet yönünden yerel yönetim kurumları faaliyet alanlarına bağlı olarak, milli kamu kurumları ve mahalli kamu kurumları olmak üzere ikiye ayrılmaktadırlar. Karayolları genel müdürlüğü, PTT ve üniversiteler milli kamu kurumları arasında sayılırken, İETT, ASKİ ve İSKİ gibi birimler mahalli kamu kurumları arasında sayılmaktadır. Milli kamu kurumları, devlet tarafından kurulan, devletin vesayet denetimine tabi olan ve tüm ülke düzeyinde hizmet ve faaliyet yürüten kurumlarken, mahalli kamu kurumları, yerel yönetimler tarafından kurulup, onların vesayet denetimine tabi olan ve yalnızca belli bir bölgeye hizmet götüren kurumlardır (Ökmen ve Parlak, 2013, s. 27).

1.5.2.2. Yer Yönünden Yerinden Yönetim

İdari yerinden yönetimin sonucu olarak ortaya çıkan yer yönünden yerinden yönetimler devlet tüzel kişiliğinden farklı olarak tüzel kişiliğe sahip birimlerdir. Merkezi yönetim dışında ayrı mal varlıkları ve kendilerine ait bütçeleri bulunur. Kendilerine ait bu ayrıcalıklarına karşın bu birimler bir merkezin vesayeti altındadırlar (Gül, 2015, s. 12-13). Yani yer yönünden yerinden yönetimde, bir yörede yaşayanlara temel gereksinimlerini karşılayabilmek için merkez tarafından verilen bir takım yetkiler ve sunulan bazı imkânlar söz konusudur. Bir nevi özerklik olarak da ifade edilebilecek bu durum belediye, il özel idareleri ve köy yönetimlerinde görülebilmektedir (Keleş, 2014, s. 25). Bu üç idare birimine ileriki sayfalarda detaylı bir şekilde yer verilmektedir.

Yer yönünden yerinden yönetim birimleri ile hizmet yönünden yerinden yönetim birimleri icrai kararların alınmasında merkezi yönetimin hiyerarşisine tabi olmamaları bakımından birbirlerine benzeseler de aralarında önemli farklılıklar bulunmaktadır (Gül, 2015, s. 13). Örneğin, yer yönünden yerinden yönetim politik beklentileri karşılamaya yönelik iken, hizmet yönünden yerel yönetim etkili hizmet anlayışına yöneliktir (Şengül, 2016, s. 10). Ayrıca, yer yönünden yerinden yönetimde, özerklik bir bölgede oturanlara tanınırken, hizmet yönünden yerinden yönetimde özerklik hizmetin kendisine tanınmaktadır (Özer ve Akçakaya, 2014, s. 12).

1.6.YEREL YÖNETİMLERİN TARİHSEL GELİŞİMİ

Yerel bir topluluğa kamu hizmetleri sunan sosyal, siyasal ve idari birimler anlamında yerel yönetimler, tarihi gelişim süreci içinde değişik görünüm almış ve farklı işlevleri yerine getirmişlerdir (Ökmen ve Parlak, 2013, s. 37). Bu bağlamda, tarihteki ilk yerel yönetimlerin, askeri örgütlenme, ulusal savunma, suçluların yakalanıp cezalandırılması gibi, günümüzde genellikle devlete, başka bir ifade ile merkezi yönetime bırakılmış olan görevleri yerine getirdikleri (Keleş, 2014, s. 33) görülmektedir. İlk yerel yönetim birimlerinin yerine getirdikleri işlevlere bakıldığında kent orijinli hizmetler olduğu görülmektedir. Bu bağlamda ilk yerel yönetim birimleri ile kent arasında sıkı bir ilişki olduğu ifade edilebilir. Yerel yönetimlerin tarihsel gelişimi ele alınırken, kent ile olan temasları bu anlamda önemli bir husus olarak belirtilmelidir. Aşağıda, hem dünyada yerel yönetimlerin gelişimi, hem de Türkiye’de yerel yönetimlerin gelişimi belirtilen husus paralelinde açıklanmaktadır.

1.6.1. Dünyada Yerel Yönetimlerin Tarihi

Yerel yönetimlerin ilk örnekleri olarak, Orta Çağ’da, kendi kendini yöneten, belli bir toprak parçası üzerinde yaşayan insanların oluşturduğu en küçük demokratik yönetsel birim olarak kabul edilen “site”, Roma imparatorluğu döneminde yönetsel özerklikten yararlanan “municipe” ve Antik Yunan’da sosyal hayatın en gelişmiş örgütlenme biçimi olarak ortaya çıkan “polis” sayılabilir (Tortop vd., 2014, s. 1). Bu örnekler yerel yönetimlerin örgütlendiği ilk yerlerin kentler olduğunu göstermektedir. Kentlerin ortaya çıkışı ile birlikte insanlar arasında karmaşıklaşan ilişkiler ağı, insanların yeni yönetim arayışlarına girmesine sebep olmuştur. Bu arayış sonucu yerel yönetim modelleri ortaya çıkmıştır.

Yerel yönetimlerin ilk örneği sayılan site rejiminin, milattan önce 1500-1000’li yıllarda başladığı tahmin edilmektedir. Site rejimi, Sümerler, Babiller, Etiler, İbraniler gibi pek çok kavimde görülmesine rağmen, eski Yunan’daki Atina Sitesi en demokratik site rejimi olarak bilinmektedir. Eski Yunanlılar tek bir devlet etrafında oluşmamış, bunun yerine sayısı bir hayli fazla olan köylerin birleşmesi ile siteler meydana getirmişlerdi (Özer ve Akçakaya, 2014, s. 53).Municipe ise Roma İmparatorluğuna yeni katılan toprak parçalarına verilen addı. Municipeler yönetsel

özerklikten faydalanır ve bazı yerel ve siyasal yetkilere sahiplerdi. Municipelerdeyaşayan halka önce ticari faaliyetlerde bulunma, daha sonra şehir yönetiminde söz hakkı da tanınıyordu. Yerel yönetimlerin ilk örnekleri arasında sayılan polis ise Antik Yunan'daki kent devletine verilen isimdi (Keleş, 2014, s. 34).

Site, municipe ve polis yerel yönetime verilen ilk örnekler olsa da yerel yönetimlerin komünlerle başladığı yaygın bir kabuldür. Özellikle yukarıda sayılan birimlerin etkinliklerini yitirmeleri sonucu kentlerin özgürleşmesinde önemli roller oynayan komünlerin oluşması, yerel yönetimlerin önemini gözler önüne sermektedir (Tortop vd., 2014, s. 14). Belirli bir mekân üzerinde yaşamını sürdüren bir topluluğun birlikte yaşamaktan kaynaklanan sorunlarını çözmek ve toplu gereksinimlerini karşılamak amacıyla oluşturulmuş birlikteliklere ya da örgütlere verilen isim olan komünler, yerel halka kamu hizmetleri sunan yönetsel, siyasal ve toplumbilimsel birimler olarak kabul edilmektedir. Komünlerin ortaya çıkışı ticaretin canlanması ve dolayısıyla göçler ile birlikte kentlerin oluşmasına dayanır (Özer ve Akçakaya, 2014, s. 53). Bu açıdan, komünü ortaya çıkaran etmenlerin başında ticaretin canlanması sayılabilir. Ticaret geliştikçe limanlar başta olmak üzere yol kavşakları, nehir ağzları ve diğer elverişli yerlerde kentler oluşmaya ve mevcut olanlarda büyümeye başlamıştır (Ökmen ve Parlak, 2013, s. 37). Hüseyin Erkul'da (2013, s. 14) yerel yönetimlerin ortaya çıkışını Orta Çağ'daki komünlere dayandırmaktadır. Yerel yönetimin hukuksal-siyasal bir kavram ve yönetsel-yapısal bir kurum olarak Orta Çağ'ın sonlarına doğru modern devlet öncesi komünler biçiminde işlevlerini sürdürdüğünü belirten Erkul, burjuvazi desteğindeki merkezi devletlerin ortaya çıkmasıyla birlikte ise komünlerin yetkilerinin sınırlandırıldığını ve modern devletlerin kurulmasıyla birlikte de komünlerin sahip oldukları siyasal ve yerel özgürlüklerin merkezi devlete ve belediyelere devredildiğini belirtmektedir.

Komünler, derebeyleri ve krallardan kimi zaman zorla kimi zaman da uzlaşma yolu ile aldıkları beratlarla, Orta Çağ Avrupası'nda yeni oluşumların doğmasına sebep olmuş ve beraberinde kentlerin de gelişmesine katkı sağlamışlardır. Bu gelişmeler, 16. Yüzyıla kadar devam etmiş, 16. Yüzyıldan sonra özellikle ulus-devletlerin gelişmesi ile duraklamaya başlamıştır. Komünlerin gelişmesi ile birlikte kamu yönetiminin temel kurumu kentler olurken, 16. Yüzyıldan sonra ulus-

devletlerin ortaya çıkması ile birlikte kentler önemini kaybetmeye başlamış, bunun yerine bölgecilik ön plana çıkmaya başlamıştır (Tortop vd., 2014, s. 1-2).

Modern anlamda yerel yönetimlerin gerekliliğine vurgu yapan Anne Robert Jacques Turgot (1727-1781) ve Jeremy Bentham (1748-1832) gibi düşünürlerin fikirlerinden sonra çağdaş yerel yönetimler gelişmeye başlamıştır. Turgot, yerel yönetimleri bir hiyerarşik sistem olarak tasavvur etmiştir. Onun sisteminde en altta köy belediyeleri bulunacak, bunlardan on beş kilometre çapında bir çember içinde kalan otuz tanesi bir seçim çevresi oluşturacak, bunlardan otuz tanesinden de, il belediyeleri meydana gelecekti. Böylece tüm krallık otuz belediyeye ayrılmış olacaktı. Turgot'un bu tasavvuru hem Fransa'yı komünlere, kantonlara, ilçelere ve illere ayıran Emmanuel-Joseph Sièyes'in (1748-1836) görüşlerini etkilemiş, hem de 1790'da Fransız Devrimi'nin ardından ortaya çıkan yeni yönetim örgütünü de etkilemiştir (Keleş, 2014, s. 37-38). Bu durum açıkça göstermektedir ki çağdaş yerel yönetimlerin ortaya çıkışı 1789 Fransız İhtilali'na dayanmaktadır. Fransa'da ihtilal sonrası, İngiltere'de ise 1835 yılından sonra yerel yönetimler kamu yönetiminde ulus devletler ile birlikte hukuki bir statü elde etmişlerdir (Özer ve Akçakaya, 2014, s. 54).

Jeremy Bentham ise yerel yönetimleri tasavvur ederken ülkenin yirmi eyalete bölünmesi, bunlardan her birinin yirmi ilçeden oluşması ve her bir ilçenin de aynı sayıda alt bölümlere ayrılmasını öngörmekteydi. Ayrıca, her bir birimde seçimle iş başına gelen bir başkan ve bir meclisin bulunmasını da öngören Bentham, yerel yönetimlere, bayındırlık, sağlık, eğitim, esenlik, suçluluğun önlenmesi, taşınmaz malların değer yazımı gibi görevlerin verilmesini ve bütün bu hizmetleri yerine getirebilmeleri için de vergi koyma ve kamulaştırma yetkileri ile donatılmaları gerektiğini belirtiyordu (Keleş, 2014, s. 38-39).

Keleş'e göre, yerel yönetimlerin altın çağı yirminci yüzyıldır. Çünkü bu yüzyılda, yerel birimler, zorunlu hizmetler için gerekli kaynakları temin edebilmiş, yerel halka merkezi yönetimin sunduğundan çok daha fazla hizmet sunabilmiştir. Bu yüzyılda yerel yönetimlerin başlıca nitelikleri olarak şunlar ön plana çıkmaktadır (Keleş, 2014, s. 40-41):

- 1- Hizmet çoğulculuğu: Ekonomik, toplumsal ve teknolojik nedenlerle yerel yönetimlerin görev alanları genişlemiş ve giderek de genişlemektedir.
- 2- Kentleşme ve kentli nüfusun artışı: Özellikle bu yüzyıldaki nüfus hareketleri sonucunda kentli nüfus artmış ve yerel birimler hızla kentleşmeye başlamıştır.
- 3- Yönetimde etkenlik: Yönetimde etkenliği ve verimliliği artırmak için, değer sistemlerinin, inançların ve kuramların bir yana bırakılmasını, yerel sorunlara faydacı bir şekilde yaklaşarak çözüm yolları aranmasını gerekli kılmıştır.
- 4- Liberal gelişmeler: Bu yüzyılın son çeyreğinde yerel yönetimleri kapitalimin hizmetine sokmayı amaçlayan liberal çalışmalar dikkat çekmiştir. Özellikle yerel yönetimlerden, küreselleşen sermayenin akışkanlığını artırmaya öncü ve yardımcı olmaları, yerel hizmetleri olabildiğince özelleştirmeleri ve kamu hizmetlerinin fiyatlarının belirlenmesinde pazar ekonomisi kurallarından ayrılmamaları yönünde bir beklenti oluşmuştur.

20. yüzyılda bu gelişmeler yaşandıktan sonra, 21. Yüzyılda da uluslar arası örgütlerin ve küreselleşme sürecinin de katkılarıyla yerel yönetimlerin gün geçtikçe dünya genelinde genel olarak güç kazandığı ve işlevselliğini arttırdığı, farklı örgüt yapıları ile giderek genişleyen bir yelpazede yerel hizmet sunumunu etkinleştirmeye çabaladığı (Özer ve Akçakaya, 2014, s. 61) ifade edilmelidir.

1.6.2. Türkiye’de Yerel Yönetimlerin Tarihi

Türkiye’de Batılı anlamda yerel yönetim birimlerinin kurulması 20. Yüzyılın başına dayanmaktadır. Yerel yönetimlerin Batı’daki ortaya çıkış tarihine göre henüz yeni sayılabilecek bu durum farklı toplumsal yapılardan ve farklı tarihsel gerçekliklerden kaynaklanmaktadır. Tanzimat reformları ve ülkenin içine girdiği modernleşme hareketlerinin devamında birçok yeni yasal ve yönetsel düzenlemelerin yapılmaya başlanması (Tortop vd., 2014, s. 75) ile birlikte yerel yönetim birimleri ortaya çıkmıştır. Yerel yönetimlerin Türkiye’deki tarihini ele alabilmek için belli dönemleştirmeler yapmak gerekir. Çünkü oldukça zikzaklı bir tarihi bulunan Türkiye’de yerel yönetim birimleri de bu zikzaklardan etkilenmiştir. Bu bağlamda, Türkiye’de yerel yönetimlerin tarihi ele alınırken, Tanzimat öncesi dönem,

Tanzimat'tan Cumhuriyete ve Cumhuriyet dönemi şeklinde sınıflandırma yapılarak söz konusu gelişmeler ele alınabilir.

1.6.2.1. Tanzimat Öncesi Dönem

Osmanlı Devletinde bugünkü anlamda bir yerel yönetim biriminden bahsetmek mümkün değildir. Fakat bu durum yerel hizmetleri sunan birimlerin olmadığı anlamına gelmemelidir. Osmanlı devletinde de yerel hizmetleri yerine getiren birimlere rastlamak mümkündür. Özellikle vakıflar bu anlamda zikredilmelidir. Bunun yanında kadının kentin düzeninin sağlanmasında en üst düzey kamu görevlisi olduğu belirtilmelidir. Osmanlı kentlerindeki mahalle kültürü ile loncaların da yerel hizmetlerin farklı boyutlarına şekil verdiği bilinmektedir (Şahin, 2015, s. 25). Aşağıda, Osmanlı döneminde, özellikle Tanzimat öncesi dönemde, yerel hizmetlerin yerine getirilmesinde önemli roller üstlenen bu dört birime (vakıf müessesesi, kadılık müessesesi, mahalle teşkilatı ve loncalar) yer verilmektedir.

1.6.2.1.1. Vakıf Müessesesi

Belirli bir malı, kamunun yararına yönelik bir hizmete ya da hizmetlere sürekli olarak tahsis etmek olarak nitelendirilen vakıf, Osmanlı döneminde şehir hizmetlerinin yerine getirilmesinde önemli roller üstlenmiştir. Selçuklu ve Osmanlı toplumunda, kişinin sahip olduğu mal varlığı üzerinde sadece kendinin değil, içinde yaşadığı toplumun da hakkı olduğu inancından dolayı zengin kişilerden bir vakıf eseri yapmaları beklenirdi. Zenginliğin kaynağı olarak devlet memuriyeti görüldüğünden dolayı, vakıf eseri yapanların çoğunluğu, başta padişahlar olmak üzere kamu görevlileriydi. Osmanlı vakıfları günümüzde belediye ve bayındırlık hizmetleri olarak nitelendirilen işlerin önemli bir bölümünü üstlenmiştir. Osmanlı döneminde yapılan camiler, mescitler, medreseler, imaretler, hamamlar, çeşmeler, köprüler, hanlar, kervansaraylar ve darüşşifaların tamamı vakıf eseridir (Es, 2008, s. 31).

Yerel hizmetlerin yerine getirilmesinde çeşitli roller üstlenen vakıflar, her ne kadar kökeninde dini motifler bulunan bir kurum olsa da zamanla sosyo-ekonomik niteliği ön plana çıkan bir kurum haline gelmiştir. Bu yönü, yukarıda da belirtildiği üzere, Osmanlı yönetim sisteminde üstlendiği kimi yerel hizmetleri yerine getirişinden kaynaklıydı. Özellikle kütüphane hizmetlerinde, okulların yönetiminde,

sağlık ve sosyal yardım hizmetlerinde, içme suyu ihtiyacının karşılanmasında, hamamların kurulup işlenmesinde, köprü, yol ve çeşmelerin yapılmasında (Şengül, 2016, s. 31) üstlendikleri roller vakıfların sosyo-ekonomik boyutunu gözler önüne sermektedir.

1.6.2.1.2. Kadılık Müessesesi

Tanzimat öncesi dönemde, Osmanlı toplumunda yerel hizmetlerin görülmesinde kadılık kurumu önemli fonksiyonlar üstlenmiştir. Kelime olarak “hükmeden”, “yerine getiren” anlamlarına gelen kadı, Osmanlılarda şer’i ve hukuki hükümleri tatbik eden, ayrıca devletemirlerini yerine getiren bir fonksiyona sahipti. Bu açıdan, hukuki olduğu kadar idari bir memuriyetolarak da görülen kadıların görevlerini hukuki, idari ve beledi olmak üzere başlıca üç noktada toplamak mümkündür. Dolayısıyla kadının, Osmanlı yönetim sisteminde hukuki, idari ve mali görevleri yerine getiren bir konumda olduğu ifade edilmelidir. Yerel yaşama ait düzenin korunması ve düzeni kadının yetkileri arasındaydı. Yetkili olduğu alandaki yerel hizmetlerin yerine getirilmesinde kadıya yardım edenler arasında subaşı, naip, imam, mimarbaşı, muhtesib gibi görevliler vardı. Subaşı şehrin güvenliğinden kadıya karşı sorumlu emniyet amiri, naip, kadının yargıdaki yardımcısı, mimarbaşı, şehrin mimari işlerinden sorumlu kişi, imam ise mahalle yöneticisiydi (Es, 2008, s. 31; Şengül, 2016, s. 28).

Kadılık, kentin hukuki mercii olduğu gibi, kadı da hem vakıfları denetleyen kişi, hem de asayiş ile beledi hizmet ve beledi kolluk hizmetlerinin yetkili ve sorumlu amiri konumundaydı. Kadı, tüm hizmetlere yetişemediğinden dolayı, kendi görev yerine kendi özel personelini istihdam etmekteydi. Kadıların yönetim büroları da yoktu. Hangi binaya yerleşirse orası mahkeme salonu veya belediye binası sayılırdı. Hatta II. Mahmut dönemine kadar başkent İstanbul’da dahi kadılık bürosu yoktu. Semtlerden sonraki daha alt kademe ve yerleşim birimleri olan mahallelerde ise kadının görevlerini mahalle imamları yerine getirmekteydi (Özer ve Akçakaya, 2014, s. 63). Mahalle düzeyinde kadının temsilcisi olarak görev yapan imam, muhtarlık teşkilatı kurulmadan önce imamlığın yanında mahalle yöneticiliği de yapmaktaydı. Atanması padişah beratıyla olan imam, vakıflar üzerinden vazife ücreti alırdı. Muhtarlık teşkilatı kurulduktan sonra imam muhtara yardımcı olmuştur (Şengül, 2016, s. 30).

Kadının belediye alanındaki yetkilerini muhtesib adı verilen bir yardımcısı üstlenmiştir. İhtisab (çirkin ya da zararlı bir fiili yasaklamak ve iyiliği emretmek) ağası, esnafı denetleyen, ticari hayatın düzenini sağlamaya çalışan kişi anlamına gelen muhtesibin görevi, bazı temel tüketim maddelerine narh (rayiç) koymak, bunu denetlemek, çarşı ve Pazar işlerini kontrol etmek, tartı ve ölçü aletlerini incelemek, gıda maddelerinin üretildiği ve satıldığı işletmeleri denetlemektir. Bir nevi günümüz belediye zabıtasının yaptığı işleri, o dönem muhtesibin yaptığı görülmektedir (Es, 2008, s. 31).

Kadı, sahip olduğu yetkilerden dolayı yerel yaşamı ilgilendiren konularda etkin bir rol oynamıştır. Bunun yanında, yerel hizmetlerin yerine getirilmesinde kadılık teşkilatının kendisine ait bir bütçesi yoktu. Hizmet maliyetleri toplanan vergilerden ve vatandaşlardan alınan cezalardan karşılanmaktaydı (Şengül, 2016, s. 31).

1.6.2.1.3. Lonca Teşkilatı

Kadı ve vakıfların yanında yerel hizmetlerin yerine getirilmesinde çeşitli sorumluluklar üstlenen diğer bir teşkilat lonca teşkilatıdır. Özellikle taşradaki merkezi yönetimin temsilcisi olan kadının yerel hizmetlere ilişkin taleplerini karşılamakla görevli olan loncalar, günümüzde belediye zabıtalılarının görev alanına giren mesleki faaliyetlerin görüldüğü yerlerin güvenliği, düzeni ve temizliğinden sorumluydular (Şengül, 2016, s. 32). Ahi birlikleri olarak da nitelendirilen loncalar, mesleki gruplaşmalardan doğup, hiyerarşik bir yapıda örgütlenmiş esnaf birlikleridir. Bir bakıma yerel sivil toplum örgütleri olarak da kabul edilen loncalar, mesleklerini icra ettikleri çarşılar sayesinde iktisadi hayatı ellerinde tutmuş ve çarşıdaki bir takım yerel hizmetleri de yerine getirmişlerdir. Özellikle çarşı yollarının yapımı, temizliği, aydınlatılması, su ihtiyacının karşılanması, personelin eğitilmesi, malların kalitesi ve standardizasyonunun sağlanması gibi görevleri yerine getiren loncalar, bu hizmetleri yerine getirebilmek için ihtiyaç duyulan bütçeyi de kendi içlerinde oluşturdukları ve sosyal dayanışma işlevine de sahip olan Avarız Sandıklarından karşılamışlardır (Özer ve Akçakaya, 2014, s. 64-65).

Loncaların görevleri iki noktada toplanabilir. Birincisi içe dönük, kendi üyeleri ile ilgili faaliyetler olup, üyelerin mesleki etkinliklerini denetlemek ve düzenlemektir. Burada loncalar üretim sürecini, ürünün kalitesini gözetim altında

tutmuşlar, fiyatların saptanmasında rol oynamışlar, üyeleri arasında anlaşmazlıkları çözümlemişler ve müşteri ile olan anlaşmazlıklarla ilgilenmişlerdir. İkinci tür görevlerinde ise loncalar merkezi idare ile halk arasında aracılık rolü yapmışlar ve merkezi idarenin taşra temsilcilerine yardımcı olmuşlardır. Lonca şeyhleri hükümet emirlerini halka aktarmışlar, bunlara uyulup uyulmadığını izlemişler, önceden saptanan ve tüm loncaların sorumlu tutulduğu toplam vergi miktarını üyeler arasında pay etmişler ve bunları toplamışlardır (Es, 2008, s. 32).

1.6.2.1.4. Mahalle Teşkilatı

Mahalle, kentin tarihinde önemli bir konuma sahiptir. İlk kent örneklerinden günümüze kadar sürekliliğini koruyan mahalle, evrensel bir gerçek ve temel bir kent kurumu olarak dikkat çekmektedir. Mezopotamya'dan Akdeniz'e, Sümer şehirlerinden Ebla ve Biblos şehirlerine kadar tüm kent örneklerinde görülen mahalle, Osmanlı şehrinin içinde yer aldığı İslam şehrinin de önemli bir birimi olarak dikkat çekmektedir (Alver, 2013, s. 31-32).

Osmanlı idari yönetiminde önemli bir yere sahip olan ve bu önemli konumunu Cumhuriyet döneminde de aktaran bir kurum olan mahallenin ayrıca sosyal ve kültürel bir niteliğe sahip olduğu da bilinmektedir. Buyönüyle mahalle teşkilatının Osmanlı yönetiminde çok fonksiyonlu bir yapıya sahip olduğu ifade edilebilir (Akyol, 2012, s. 26). Osmanlı Türk geleneğinden gelen özellikleriyle çok yönlü bir yapıya sahip olan mahalle örgütlenmesi, Osmanlı devletinin idari yapılanmasında önemli bir konuma sahip olmuştur. Her mahalle, çeşmesi, camisi, hamamı, mektebi ve külliyesi ile sosyal, kültürel ve idari bir birim işlevi görmüştür. Mahallenin yönetiminden kadınlara yardımcı olan imamlar sorumluydu. Yukarıda da ifade edildiği üzere, imamlar padişah beratı ile atanmaktaydı ve mahalle yönetiminde kadınlara karşı birinci derecede sorumluydular. Muhtarlık teşkilatı kurulana kadar mahalle teşkilatında önemli roller üstlenen imamın en önemli görevi, mahalle sakinlerine salınan vergilerin pay edilmesi ve toplanması işini yürütmektir (Es, 2008, s. 32).

O dönem, mahalle teşkilatında yer alan en önemli kurumlardan birisi “avarız akçası vakfı”ydı. Toplumsal ihtiyaçların ve kentsel hizmetlerin yerine getirilmesi amacıyla kurulan özerk mali fon niteliğindeki bu kurum, mahalle yöneticilerinden seçilen idare heyeti tarafından yönetilmekteydi. Bunun yanında, mahallede

gerçekleşebilecek olası bir yangına ilk müdahale için “mahalle tulumbaları” bulunmaktaydı. Mahalle tulumbaları mahalle halkından toplanan para ile yönetilmekteydi. Bunun dışında çalışanların ayrıca maaşları yoktu. Osmanlı şehir yönetiminde önemli fonksiyonlar üstlenen mahallelere yerleşmek şimdiki kadar kolay değildi. O dönemde kişinin mahalleye yerleşebilmesi için, güvenilir, dürüst ve ahlaklı bir insan olduğuna kefil olan az iki kişi gerekiyordu. Mahalle halkının birbirine bu şekilde kefil olması, herkesin birbirini tanımasını ve güvenliği sağlıyordu (Es, 2008, s. 32).

1.6.2.2. Tanzimat’tan Cumhuriyete

Osmanlı Devleti’nde Batılı anlamda yerel yönetimlere ihtiyaç duyulması 1839 Tanzimat Fermanı sonrasında ortaya çıkan Batılılaşma hareketleri ile birlikte olmuştur. Özellikle 1854 Kırım Savaşı’ndan sonra yaşanan göç hareketleri beraberinde şehir hayatında kargaşa ve dolayısıyla yerel hizmetlerde bir takım aksaklıklar getirmeye başlamıştır. Kırım Savaşı sonrası İstanbul’a çok sayıda İngiliz, Fransız ve İtalyan askerlerinin çıkışı ve bu büyük kalabalığı barındıracak altyapı ve üstyapı düzeninin olmayışı beraberinde büyük problemler getirmiştir. Değişen ve büyüyen kentin kadı eliyle denetlenememesi, vakıflar yoluyla altyapı hizmetlerinin gereği gibi yerine getirilememesi, loncalar aracılığıyla gerekli hizmetlerin verilememesi, Osmanlı’da yaşayan azınlıkların yerel yönetimlerde temsilini ve etnik haklar kazanmasını isteyen Batılı devletlerin baskısı belediye kuruluşunun ortaya çıkmasına sebep olmuştur(Özer ve Akçakaya, 2014, s. 62). Bu gelişmeler ve Tanzimat’tan önce başlayıp, Tanzimat’tan sonrada devam eden reform girişimleri sonucu bugünkü anlamda ilk belediye teşkilatı kurulmuştur. Bu dönemki gelişmelerde dikkat çeken nokta ise yukarıdan aşağıya doğru bir modernleşme çabasının olmasıdır. Dönemin yöneticileri özellikle Batıdan taklit yolu ile bir takım atılımlarda bulunmuş ve bunun sonucunda Fransa’nın başkenti Paris örnek alınarak belediye teşkilatı kurulmuştur (Şahin, 2015, s. 25-26). Her ne kadar ilk belediye teşkilatının ortaya çıkışı Batılı bir modelin esas alınması ile gerçekleşmişse de Osmanlı’daki ilk belediye teşkilatının ortaya çıkışının bir özenti değil, zaruri bir ihtiyaç sonucu ortaya çıktığını ifade eden kaynaklarda mevcuttur. Fransa örnek alınarak oluşturulan İlk belediye deneyimi ile birlikte, yine Fransa’dan esinlenilerek bugünkü il özel idareleri ile köy yönetimlerinin de ilk temellerinin bu dönemde

atıldığı görülmektedir (Özer ve Akçakaya, 2014, s. 62). Aşağıda, Tanzimat'ın ilanından sonra başlayıp Cumhuriyet dönemine kadar süren bu ilk deneyimlere değinilmektedir.

1.6.2.2.1. İstanbul'da İlk Belediye Deneyimi

Yukarıda da belirtildiği üzere, yoğun kentleşme hareketleri sonucu kentsel hizmetlerin artması ve karmaşık bir hal alması sonucu kadılık, vakıf ve lonca teşkilatı gibi geleneksel kurumların kapasiteleri yetersiz gelmeye başladı. Bu durumun sonucunda Tanzimat yöneticileri yerel yönetimler sorununu Avrupa ülkelerindekine benzer şekilde çözüme yoluna gitti. Bu süreç sonucunda ilk belediye teşkilatı (İstanbul Şehremaneti) 16 Ağustos 1854 tarihinde İstanbul'da kuruldu. Kurulan belediyenin yapısı Fransız komün sisteminin bir yansımasıydı. Belediyeye yüklenen sorumluluklar ve tanınan imkânların orantısız olması bu sistemin kurumsallaşmasının önündeki en büyük engeldi. Bunun yanı sıra belediye meclisi de seçimle değil padişahın ataması sonucu oluşmaktaydı (Şengül, 2016, s. 34-35). Keleş'in (2014, s. 158) aktardığı bilgilere göre, İstanbul'da kurulan bu ilk belediye biriminin başında hükümetin atadığı Şehremini bulunmaktaydı. Bu birimin on iki kişiden oluşan bir şehir meclisi de bulunmaktaydı. Meclise başkanlık eden Şehremininin iki yardımcısı vardı ve bunlar şehir meclisinin doğal üyeleriydiler. Şehir meclisi üyelerinin göreve gelmesi de tıpkı başkan gibi merkezden atama ile oluyordu. Atanan bu üyeler Osmanlı tebaasından esnafın güvenilir ve saygın kişilerinden seçilmekteydi.

Şehremanetin görevi, zorunlu ihtiyaç maddelerini temin etmek, narh (rayiç) koymak ve takibini yapmak, yol ve kaldırım gibi alt yapı hizmetlerini yürütmek, şehrin temizliğini sağlamak ve esnafı denetlemektir. Mali yeteneği oldukça sınırlı olan İstanbul Şehremaneti, mühendis ve belediye zabıtasından oluşan yetersiz bir kadroya sahipti. Bu sebepten dolayı görevini yerine getirirken çeşitli problemlerle karşılaşmaktaydı (Özer ve Akçakaya, s. 2014: 67). Şehremanetin belediye yönetimi konusunda bilgi ve tecrübe sahibi olmayan kimselerden oluşması başarısız olmasına sebep oldu. Bu başarısızlıktan dolayı, 9 Mayıs 1855 tarihinde Padişahın yazılı izni ile bir İntizam-ıŞehir Komisyonu kuruldu. Bu komisyonun üyeleri de atama yolu ile belirleniyordu (Es, 2008, s. 33). Kurulan İntizam-ıŞehir Komisyonu, İstanbul genelinde on dört belediye dairesi kurulmasını öngörse de sadece Galata ve

Beyoğlu'nu içine alan Altıncı Belediye Dairesi kurulmuştur. Paris'te bulunan Altıncı Daire örnek alınarak oluşturulan bu belediye dairesi, yerel hizmetlerin yerine getirilmesi için gerekli masrafları karşılamak üzere gelir tahsil edebilen ilk Türk yerel yönetim birimi olma özelliğine sahiptir (Özer ve Akçakaya, 2014, s. 67). Altıncı Belediye Dairesi'nin görevleri arasında şunlar vardı: Mahalle, çarşı ve pazarların düzen ve temizliği; yapı işleri yol, kaldırım, lağım ve su yollarının yapımı ve bakımı; gıda maddeleri ile ilgili fiyat kontrolü (1865'ten itibaren fiyat kaldırıldı) ve sokakların petrol lambası ile aydınlatılması (1865'ten itibaren gerçekleşti). Gayrimüslimlerin yoğun olarak yaşadıkları Beyoğlu'ndaki Altıncı Daire, 1913 yılına kadar varlığını sürdürdü. 1913 yılında, daireler kapatılarak belediye işleri İstanbul Şehremaneti bünyesinde tek elde toplandı (Uyar, 2004, s. 3).

Altıncı Daire uygulamasından sonra, 6 Ekim 1868 tarihinde Dersaadet İdare-i Belediye Nizamnamesi ile şehremaneti yeniden düzenlendi. Bu Nizamname ile belediye örgütü bütün İstanbul'u kapsayacak şekilde uygulanmayı öngörmekteydi. Aynı yıl çıkarılan bir talimatla İstanbul dışında, vilayet, sancak ve kaza merkezlerinde de belediye teşkilatı kurulması öngörüldü. Bunların yönetiminde merkezden atanan belediye başkanı ve seçimle gelen üyelerden oluşan meclisin bulunması öngörülmüştü (Es, 2008, s. 33). Bu Nizamname İstanbul'da yaygın bir şekilde uygulanamadı. Belediye daireleri, aradan yıllar geçmesine rağmen kurulamadı. Şehremaneti kendisine ayrılan gelirleri bir türlü toplayamadı. Kurulması öngörülen dairelere birer reis atanmasına rağmen, bu daireler bir türlü kurulamadı. (Özer ve Akçakaya, 2014, s. 69).

İstanbul'da 1854 yılında ilk belediye deneyimi yaşandıktan sonra, yeni belediyelerin kurulması için girişilen çabalar da olumsuz sonuçlandı. Yeni belediyelerin kurulması 22 Ocak 1871 tarihinde çıkarılan İdare-i Umumiye-i Vilayet Nizamnamesi ile mümkün oldu. 1871 yılında ki bu Nizamname ile taşrada da belediyeler kurulmaya başlandı. 1871 tarihli İdare-i Umumiye-i Nizamnamesi taşradaki belediyelerin kurulmasına dayanak olan hukuki metindir. Taşrada kurulan ilk belediyelerin de liman şehirleri ve ulaşım merkezlerinde kurulduğu görülmektedir. Bunun temel sebebi de ticari faaliyette bulunanların düzenli bir şehir idaresine duydukları ihtiyaçtı (Şengül, 2016, s. 37).

Belediye tarihi açısından Osmanlı Devletinin ilk anayasası olan 1876 tarihli Kanun-i Esasi İstanbul ve diğer şehirlerde belediye idaresini düzenleyecek bir kanun çıkarılmasını öngörmekteydi. Dersaadet Belediye Kanunu olarak adlandırılan bu kanun, 5 Ekim 1877’de çıkarıldı. Kanunun 1. Maddesine göre her kent ve kasabada bir belediye meclisi kurulacaktı (Şengül, 2016, s. 38). Bu Nizamnameye göre, belediye başkanları hükümet tarafından atanacak, belediye meclisleri ise mahalli ihtiyar heyeti tarafından, o yerel birimde taşınmazı bulunan ve devlete yılda belirli miktarda vergi ödeyen erkek hemşeriler arasından seçilecekti (Keleş, 2014, s. 160). 1877’de çıkarılan Dersaadet Belediye Yasası, eski belediye örgütünü olduğu gibi korumuş, farklı olarak İstanbul’daki on dört Belediye Dairesi’ni yirmiyeye çıkarmıştır (Keleş, 2014, s. 159). Dersaadet Belediye Yasası ile taşrada kurulacak belediye teşkilatının başında başkan, belediye meclisi ve cemiyeti belediye olmak üzere üç organın bulunması öngörülmekteydi. Belediye başkanı, hükümet tarafından meclis üyeleri arasından atanacak, üyeler ise halk tarafından seçilecekti. Cemiyeti belediye ise belediye meclis üyeleri ile o zamanki teşkilatlanmada mevcut olan yerel yönetim meclisi üyelerinden oluşmaktaydı (Tortop vd., 2014, s. 77).

1908 yılında ilan edilen II. Meşrutiyet döneminde çıkarılan Dersaadet Belediyesi Hakkındaki Geçici Yasa (1912) da tarihten gelen merkezîyetçi geleneğini sürdürmüştür. Bu yasa İstanbul’daki Belediye Dairelerini kaldırmış, onların yerine Belediye Şubelerini getirmiştir. Şehremaneti Meclisi’nin yerini bir Encümen’in aldığı bu düzenlemede, dokuz belediye şubesi kurulmuş ve bu şubelerin başına Şehremini atanmaya devam etmiştir. Bu yapı varlığını 1930 yılında 1580 sayılı Belediye Yasası’nın çıkışına kadar sürdürmüştür. 1580 sayılı yasa ise 2005 yılında çıkarılan 5393 sayılı yeni bir yasanın çıkması ile tarihteki yerini almıştır (Keleş, 2014, s. 159-160).

1.6.2.2.2. İl Özel İdaresinin Ortaya Çıkışı

İl özel idaresinin yerel yönetim sistemine dâhil edilmesi 1864 tarihli Teşkilat-ı Vilayet Nizamnamesi ile 1913 tarihli Kanun-u Mukavat ile mümkün olmuştur. Günümüzdeki il özel idare teşkilatının ilk temelleri 1864 Vilayet Nizamnamesi ile atılmıştır. Bu nizamname, Osmanlı’da meydana gelen yönetsel bölünmeyi kökten değiştirerek eyalet sisteminden vilayet sistemine geçişe imkân tanımıştır. Bu nizamname ile eyaletler birleştirilerek vilayetler oluşturulmuş ve vilayetlerin idaresi

için valiler atanmıştır. Vilayetlere atanan valilere de geniş yetkiler tanınmıştır (Şengül, 2016, s. 39).

Vilayet Nizamnamesi ile illerde, genel yönetimin yanında bir de İl Özel Yönetimi oluşturulmuştu. Bugün kü İl Genel Meclisi denen yapı, o zaman Meclis-i umumi adıyla kurulmuş ve bu meclisin başkanlığını merkez tarafından atanan vali yapmaktaydı. Meclisin üyelerini ise her sancaktan seçilip gönderilecek dörder üye oluşturmaktaydı (Keleş, 2014, s. 160). Bu meclisin görevleri arasında, vilayet sınırları içindeki devlet yollarının kaza ve köyleri birbirine bağlayan özel yolların onarım, yapım ve bakımı için alınacak tedbirleri belirlemek, yapılacak harcamaların nereden ve nasıl sağlanacağını belirlemek, bu konuda hükümete önerilerde bulunmak, tarım ve ticaretin gelişmesine yönelik önerilerde bulunmak ve tedbirler alınmasını sağlamak, halktan alınacak vergilerin tahsilatı ve yeni vergi koyma konusunda görüş ve düşünce bildirmek sayılabilir (Özer ve Akçakaya, 2014, s. 69).

Bu Nizamname, 1871 yılına kadar uygulamada kalmış ve yerini 22 Ocak 1871 tarihinde çıkan İdare-i Umumiye-i Vilayet Nizamnamesine bırakmıştır. Bu yeni Nizamname de kaza ve köy birimleri arasına nahiye birimi getirilmiş (Es, 2008, s. 35), Osmanlı Devleti idari bakımdan yirmi yedi vilayet ve yüz yirmi üç sancağa bölünmüştür. Rumeli’de on vilayet, kırk dört sancak, Anadolu’da on altı vilayet, yetmiş dört sancak, Kuzey Afrika’da ise bir vilayet, beş sancak bulunuyordu (Özer ve Akçakaya, 2014, s. 70).

1871 tarihli İdare-i Umumiye-i Vilayet Nizamnamesi önceki Nizamnamedeki yapıyı koruduğu gibi, İl Genel Meclisinin görev alanını genişletmiştir. İl Özel İdareleri 1913 yılına kadar merkezin vesayeti altında varlığını sürdürmeye devam etmiştir (Keleş, 2014, s. 160). 1913 yılında vilayetlerin yönetiminde yaşanan sorunlardan dolayı İdare-i Umumiye-i Vilayet-i Kanun-u Muvakkatı yürürlüğe girdi. Bu kanun Fransız il kanununun bir kopyası olarak alınmış ve günümüze kadar varlığını sürdürmektedir. Bu kanun ayrıca il özel idaresine çok geniş yetkiler tanımaktaydı. Kalkınma, eğitim, tarım, sağlık ve sosyal yardım, ticaret ve ekonomi konularında il özel idaresine verilen yetkiler zamanla yeni kurulan bakanlıklara devredilmiş ve il özel idaresinin yetkileri yönetsel alan ile sınırlı kalmıştır (Şengül, 2016, s. 41-42).

1913 yılında yürürlüğe giren İdare-i Umumiye-i Vilayet-i Kanun-u Muvakkatı ile il genel yönetimi ve il özel yönetimi birlikte yeniden düzenlense de il genel yönetim kısmı 1929 yılında 1426 sayılı kanunla kaldırılmıştır. İl özel yönetimine ait hükümler ise 1987 yılında 3360 sayılı kanunda yapılan değişikliklerle varlığını sürdürmeye devam etmektedir. 2005 yılında çıkarılan 5302 sayılı yasa ile il özel idaresi sisteminde radikal bir takım değişiklikler yapılmıştır (Tortop vd., 2014, s. 78).

1.6.2.2.3. Köy Yönetiminin Ortaya Çıkışı

Köyler en eski ve en yaygın yerel yönetim birimleri olarak tarihsel süreçte kendiliğinden ortaya çıkmışlardır. Osmanlı Devleti'nin ilk dönemlerinden son dönemlerine kadar varlığını sürdüren ve Cumhuriyete devredilen yönetsel yapının parçası olan köylerin tüzel kişilik kazanmaları ise çok eski tarihlere dayanmaz. Köylerin hukuki olarak varlık kazandığı ilk düzenleme 1864 tarihli Vilayet Nizamnamesi'dir. Bu Nizamname'ye göre, şehir ve kasabalardaki en az elli hane bir mahalle, her bir mahalle de bir köy olarak kabul edilmiştir (Akarçay, 2014, s. 75).

1864 ve 1871 Vilayet Nizamnamelerinde köyler cemaat esasına göre örgütlenmiştir. Köyün idaresinden sorumlu muhtar köy halkı tarafından seçilmekte ve kaymakamın onayı ile göreve başlamaktaydı. Bu iki nizamnamenin ortaya koyduğu köy statüsü 1913 tarihli İdare-i Umumiye-i Vilayet-i Kanun-u Muvakkatın kabulüne kadar devam etmiştir. Bu kanun 1864 ile 1871 Nizamnamelerini yürürlükten kaldırdığı için köylerinde yasal dayanağı kalmamıştır. Köylerin yeniden yasal dayanağa kavuşması 1924 yılında çıkarılan 442 sayılı kanun ile mümkün olmuştur (Keleş, 2014, s. 161-162; Şengül, 2016, s. 42-43).

Cumhuriyet yönetiminin yerel yönetimler konusunda çıkardığı ilk kanun olma özelliği taşıyan 442 sayılı kanun, katılımcılığı ve doğrudan demokrasiyi hedef alan bir vizyon ile hazırlanmış ve bu özelliğinden dolayı çıkarıldığı günün şartlarına göre oldukça ileri bir kanun olmasına karşılık, özellikle bu kanunun mali boyutunun eksik olması önemini azaltmıştır (Özer ve Akçakaya, 2014, s. 76).

1.6.2.2.4. Kanun-i Esasi

Osmanlı Devleti'nin ilk anayasası olan ve Türkiye Cumhuriyeti anayasalarına da örneklik teşkil eden Kanun-i Esasi'ye de bu bölümde yer vermek çalışmanın

kronolojik sıralamasına uygun düşecektir. Diğer anayasalara Cumhuriyet dönemi içerisinde yer verilecek ve dolayısıyla “anayasalarda yerel yönetimler” diye yeni bir bölüm oluşturulmayacaktır.

Osmanlı Devleti'nin ilk anayasası olan 1876 tarihli Kanun-i Esasi 119 maddeden oluşmuştur. Anayasa tasarısı Belçika ve Fransa anayasalarından esinlenilerek Mithat Paşa önderliğindeki bir komisyon tarafından hazırlanmıştır. Osmanlı Devleti'nin son dönemlerinde çıkarılan ve Kanun-i Esasi adı verilen bu anayasa ile ilk defa yerel yönetim birimleri bir anayasa metninde yer almıştır (Tortop vd., 2014, s. 78-79).

1876 tarihli anayasada yer alan yerel yönetimler anlayışı, 1921'deki Teşkilat-ı Esasiye Kanunu hariç tüm anayasalara ve yapılan düzenlemelere hâkim olmuştur. Bu anayasa ile il ve belediye yönetimi hakkında düzenlemelerde bulunulmuş, idari görev ayrımı yoluna gidilmiş ve dönemin önemli tartışmalarından olan siyasi adem-i merkeziyet fikirleri anayasa metninde yer almamıştır. Gerek 108. Maddede belirtilen kuvvetler ayrımı ilkesi, gerekse 112. Maddede yer alan belediye yönetimi ile ilgili düzenlemeler kamu yönetimi sistemi içerisinde bir ilk olma özelliği taşımıştır (Tortop vd., 2014, s. 79).

Bu anayasanın 108. Maddesinde illerin işlerinin yetki genişliği ve görev ayrımı esaslarına göre görüleceği kayıt altına alınmış (Keleş, 2014, s. 163), 112. Maddesinde ise belediyenin müşterek gereksinimleri seçilmiş üyelerden oluşan belediye meclisleri tarafından karşılanacağı kayıt altına alınmıştır. Yine bu anayasal düzenleme ile belediyelere ait işlerin varlığı kabul edilmiş, belde sınırları içerisinde beraberce yaşayan insanların ortak gereksinimlerinin seçilmiş temsilcileri aracılığı ile karşılanması hüküm altına alınmış ve belediye başkanının merkezi yönetim tarafından atanması uygulaması devam etmiştir (Şengül, 2016, s. 46).

1.6.2.3. Cumhuriyet Dönemi

Cumhuriyet dönemi yerel yönetimlerin tarihine bakmak için bu dönemde yürürlüğe giren anayasaları ve bu yasalara eklenen kanunları incelemek gerekmektedir. Cumhuriyet döneminde Türkiye'de dört anayasanın yürürlükte kaldığı görülmektedir. Bu anayasalar 1921, 1924, 1961 ve 1982 tarihli anayasalardır.

1.6.2.3.1. 1921 ve 1924 Anayasaları

1921 gibi olağan üstü bir dönemde hazırlanan Teşkilat-ı Esasiye Kanunu güçler birliği ilkesini ve meclis hükümeti sistemini benimsemiştir. Devlet güçleri Türkiye Büyük Millet Meclisi'nde toplanmıştır. Teşkilat-ı Esasiye Kanunu yönetim anlayışı olarak yerinden yönetim ilkesini kabul etmiş, 1876 Anayasası'na göre geniş bir muhtariyet (özerklik) vermiştir (Tortop vd., 2014, s. 79).

20 Aralık 1921 tarihli Teşkilat-ı Esasiye Kanunu'nda illere ve bucaklara özerk bir statü ve tüzel kişilik tanınmıştır. İl tüzel kişiliğinden; il meclisi, il yönetim kurulu ve il başkanı olmak üzere üçlü organ sorumluydu. İlde ayrıca merkezin temsilcisi ve vekili olmak üzere bir vali bulunacaktı. Valinin görevi ise devletin genel işleri ile yerel işler arasında bir uyumsuzluk çıkması durumunda müdahil olmaktı. Teşkilat-ı Esasiye'nin 23. Maddesinde, ayrıca, genel müfettişlere devletin yerel yönetimlerle ilgili görev ve kararlarının uygulanmasını denetleme yetkisi de tanınmıştır. Bu anayasanın daha sonra çıkan anayasalardan farkı bucaklara da özerklik ve tüzel kişilik tanınmasıdır. Bucak meclisi karar organı, bucak yönetim kurulu ve bucak müdürü ise yürütme organı olarak öngörülmüştür. Yasaya göre, bucak meclisi üyeleri halk tarafından seçilecek, bucak müdürünü ise meclis üyeleri kendi aralarından seçecekti (Keleş, 2014, s. 163-164).

1921 Anayasası yerinden yönetim konusunda 1876 Anayasası'nın devamlılığını temsil etmiştir. Bu anayasanın diğer anayasalardan ayrıldığı nokta, daha yerinden yönetimci bir anlayışı benimsemiş olmasıdır. 1921 Anayasası'nın 16-21. Maddelerini kapsayan bölümü nahiyeyi düzenlemiştir. 16. Maddeye göre nahiye, yerel yönetim birimidir. Nahiye, hem mülkü yönetim kademesi hem de yerel yönetim birimi olarak ikili bir statüye kavuşmuştur. Nahiyeye kamu görevlisi atanmamış, nahiye müdürü hem devlet işlerini hem de yerel işleri bir arada görmüştür. Nahiye müdürü, merkezi yönetimin temsilcisi ve nahiyenin yürütme organı olmuştur (Şengül, 2016, s. 46).

1921 Anayasası, ilin yerel işlerinin neler olduğunu da açık bir şekilde hüküm altına almıştır. 11. Maddeye göre, eğitim, sağlık, vakıf, ekonomi, tarım, refah ve sosyal yardım hizmetleri il genel meclislerine bırakılmıştır. Bu anayasa, ayrıca, il genel meclislerinin yerini yükseltmiştir. Organizasyon açısından bakıldığında, il

genel meclislerinin mini parlamento şeklinde düşünüldüğü görülecektir. İl genel meclislerine bu kadar büyük önem verilmesi, önceki dönemin aşırı merkezileşme yönüne ve Osmanlı bürokrasisine duyulan tepkinin sonucu olarak değerlendirilmektedir (Şengül, 2016, s. 47).

29 Ekim 1923'te Cumhuriyet ilan edildikten sonra modern ulus devlet projesine uygun yeni bir Anayasaya ihtiyaç duyuldu. Bunun üzerine 1924 yılında yeni bir anayasa hazırlandı. Hazırlanan bu anayasa ile demokratik bir devlet kurma ve modernleşme projesi bağlamında yapılması planlanan devrimlerin çerçevesi çizildi. Bu çerçeve çizilirken milli egemenlik, devletin ve milletin birliği ve tekliği gibi kaygılar göz önüne alınarak yerel yönetim ve merkezi yönetim yapısı oluşturulmaya çalışıldı (Özer ve Akçakaya, 2014, s. 75).

1924 Anayasası, yerinden yönetim konusunda 1921 Anayasası'nın çizdiği çerçeveden uzaklaşarak 1876 Anayasası'nın koyduğu temel prensipleri ön plana çıkarmıştır. 1924 Anayasasında il, şehir, kasaba ve köylere tüzel kişilik tanınırken, nahiyelere (bucak) herhangi bir hukuki statü verilmemiştir (Şengül, 2016, s. 47). 1924 Anayasası'nın 89. Maddesinde, "Türkiye, coğrafya durumu ve ekonomi ilişkileri bakımından illere, iller ilçelere, ilçeler bucaklara bölünmüştür ve bucaklar da kasaba ve köylerden meydana gelir" (1924 Anayasası, m. 89) ifadelerine yer verilirken; bir sonraki maddede, "İllerle şehir, kasaba ve köyler tüzel kişilik sahibidirler" (1924 Anayasası, m. 90) hükmü ile il, şehir, kasaba ve köylerin tüzel kişilik sahibi olduğu hüküm altına alınmıştır. Bu hükümden hareketle, bucakların böyle bir statüsünün bu yeni anayasada bulunmadığı sonucuna varmak mümkündür.

Bu anayasanın 1876 tarihli anayasadaki Görev Ayrımı ve Yetki Genişliği ilkelerini olduğu gibi benimsediği görülmektedir (Keleş, 2014, s. 164). Anayasanın 91. Maddesine göre, illerin işleri yetki genişliği ve görev ayrımı çerçevesinde yapılacaktır. Bu anayasa bu yönüyle 1921 Anayasası'ndan ayrılır. 1921 Anayasası devletin genel işleri ve ilin yerel işleri ayrımını benimsemişken, 1924 Anayasası ilin yerel işleri ifadesini kullanmamış, sadece ilin işleri ifadesine yer vermiştir (Şengül, 2016, s. 47).

1924 Anayasası ile yerel yönetim birimlerinin tüzel kişiliklerinin bulunduğu ve yetki genişliği esasına göre idare edileceği hüküm altına alınmıştır. Kanun-i Esasi

ilkelerini temel olarak benimseyen bu anayasa, Teşkilat-ı Esasiye'nin görece daha yerinden yönetimi görüşlerine karşı merkeziyetçi bir yönetim anlayışını benimsemiştir (Tortop vd., 2014, s. 79).

1.6.2.3.2. 1961 ve 1982 Anayasaları

1960 Askeri müdahalesi sonrası yapılan 1961 Anayasası ile yerel yönetimlerin görev, yetki ve sorumlulukları yeniden düzenlenmiştir. Anayasanın 112 ve 116. Maddelerinde mahalli idarelerle ilgili düzenlemelere yer verilmiştir (Tortop vd., 2014, s. 79). Buna göre, 112. Maddenin yönetim esasları başlığı altında *idarenin kuruluş ve görevleri, merkezden yönetim ve yerinden yönetim esaslarına dayanır* ibaresi yer almıştır. Bu maddede yer alan yönetim kuruluşlarının neler olduğu ise 116. Maddede izah edilmiştir. Buna göre, *mahalli idareler, il, belediye ve köy halkının müşterek mahalli ihtiyaçlarını karşılayan ve genel karar organları halk tarafından seçilen kamu tüzel kişileridir*. Bu fıkra, tüzel kişiliğe sahip ve genel karar organları halkın seçeceği üç tür yerel yönetim biriminden söz etmektedir. Bu birimler, il özel idareleri, belediyeler ve köylere (Keleş, 2014, s. 165).

1961 Anayasası ile getirilen düzenlemeler şu şekilde sıralanabilir (aktaran Tortop vd., 2014, s. 80):

- 1- Yerel yönetim birimlerine Anayasa bünyesinde yer verilmiştir.
- 2- Yerel yönetimlerin birer kamu tüzel kişisi olduğu benimsenmiştir.
- 3- Yerel yönetimlerin genel karar organlarının halk tarafından tek dereceli ve genel oy esasına göre seçileceği benimsenmiştir.
- 4- Yerel yönetim birimleri üzerindeki vesayet yetkisi hafifletilmiş ve yerel yönetim birimlerinin seçimle gelen organlarının organlık sıfatını kaybetmelerinin ancak yargı yoluyla olacağı karar altına alınmıştır.
- 5- Yerel yönetim birimlerinin merkezi idare ile olan ilişkilerinin kanunla düzenleneceği benimsenmiştir.
- 6- Yerel yönetim birimlerinin görevleri ile orantılı gelir kaynaklarına sahip olmaları gerektiğine işaret edilmiştir.
- 7- 1961 Anayasası 12 Mart 1971 müdahalesi sonrası kısmen değişikliğe uğrasa da yerel yönetimlerle ilgili düzenlemeleri değişmemiştir. 1961 Anayasası 1982 Anayasası yürürlüğe girene değin yürürlükte kalmıştır.

1961 Anayasası, 1924 Anayasası'na göre yerel yönetim ilkelerine yer verme ve demokrasiyi geliştirme açısından daha ileri düzeydedir. 1961 Anayasası, idari teşkilat ve yönetim ilkelerinin düzenlenmesi açısından bir anayasada bulunması gereken en ayrıntılı düzenlemeleri bünyesinde taşımıştır. 1970'li yıllar ve sonrası dönemde yaşanan hızlı kentleşme hareketleri yerel yönetimler alanında da yeni talepleri gündeme getirmiş, yeni taleplere karşı 1980'lere kadar ciddi bir adım atılmamıştır (Özer ve Akçakaya, 2014, s. 77-78).

12 Eylül 1980 Askeri darbesi sonrası yapılan 1982 Anayasası yerel yönetimlerle ilgili yeni ve farklı birçok yeni düzenleme getirmiştir. 1982 Anayasasının 123. Ve 127. Maddeleri yerel yönetimleri düzenlemiştir (Tortop vd., 2014, s. 80). Bu anayasada da tıpkı 1961 Anayasası'nda olduğu gibi yönetimin kuruluş ve görevlerinin merkezden yönetim ve yerinden yönetim esaslarına dayandığı Anayasanın 123. Maddesinde belirtilmiştir. 127. Maddede ise yerel yönetimlerle ilgili ifadeyle verilmiştir: *Mahalli idareler, il, belediye veya köy halkının mahalli müşterek ihtiyaçlarını karşılamak üzere kuruluş esasları kanunla belirtilen seçmenler tarafından seçilerek oluşturulan kamu tüzel kişileridir* (Keleş, 2014, s. 165). 1961 Anayasası'nda öngörülen tanımla 1982 Anayasası'ndaki tanım arasında iki fark dikkat çekmektedir. Birincisi, 1961 Anayasası'nda genel karar organları ibaresi mevcutken, 1982 Anayasası'nda karar organları tabiri yer almıştır. İkincisi, 1961 Anayasası'nda yerel yönetim organlarının halk tarafından seçileceği belirtilirken, 1982 Anayasası'nda kanunda gösterilen seçmenlere atıfta bulunulduğu görülmektedir (Şengül, 2016, s. 48).

1982 Anayasası yerel yönetimlerin düzenlenişi bakımından genel olarak 1961 Anayasası'nın devamı niteliğinde olsa da aralarında kimi farklılıklar da bulunmaktadır. 1961 ve 1982 Anayasalarında yerel yönetimlerin düzenlenişi bakımından dikkat çeken farklılıkları Keleş (2014, s. 165-168) şu şekilde ifade etmektedir:

- 1- 1961 Anayasası'nda genel karar organı olarak geçen ibare, 1982 Anayasası'nda karar organı şeklinde değişmiştir.
- 2- Seçilmesi gerekli olan karar organlarını 1961 Anayasası'na göre *halkın*, 1982 Anayasası'na göre ise *kanunda gösterilen seçmenlerin* seçmesi öngörülmüştür.

- 3- 1961 Anayasası'nda yerel seçimlerin dört yılda bir yapılması öngörülürken, 1982 Anayasası'nda bu süre beş yıla çıkarılmıştır.
- 4- 1982 Anayasası'nda yer alan, yerel yönetimlerin kuruluş ve görevleriyle yetkilerinin, yasa ile ancak *yerinden yönetim ilkesine uygun olarak* düzenlenmesi gerektiği ilkesi, 1961 Anayasası'nda yer almamıştır.
- 5- 1982 Anayasası'nda, büyük yerleşim merkezleri için yasa ile özel yönetim biçimlerinin getirilmesine olanak sağlamasıdır. Bununla birlikte büyükşehir belediyeleri kurulmaya başlanmıştır.
- 6- 1982 Anayasası'nın 127. Maddesinde, 1961 Anayasası'ndan farklı olarak, merkezi yönetimin yerel yönetimler üzerinde bir yönetsel vesayet yetkisi bulunduğu açıkça yazılmıştır. Önceki anayasada fiili olarak bu durum yaşansa da yeni anayasada açıkça hükme bağlanmıştır.

1982 Anayasası tarafından benimsenen tutuma göre, anayasa yapıcıları devletin üniter yapısına öncelik vermişlerdir. 127. Maddenin varlığı yerel yönetimlerin merkezi yönetim karşısında ki bağılılığını ifade etmektedir. Bu maddede belirtilen idari vesayet amaçları flu ve esnek olduğu gibi, belirsiz ve geniş bir içeriğe vurgu yapmaktadır. Mevcut durum, merkezi yönetime geniş imkânlar sağlarken, yerel yönetimlerin kendilerini serbestçe yönetme imkânlarını sınırlandırmıştır (Şengül, 2016, s. 49).

1982 Anayasası'nın yerel yönetimlere ilişkin getirdiği hükümler hala geçerliliğini korurken, özellikle Türkiye'de üç yerel yönetim biriminin var olduğu yönündeki algı 2012 yılında çıkarılan büyükşehir belediyesi kanunu ile değişmiştir.

“2012 yılında kabul edilen 6360 sayılı kanunla Türkiye'nin yerel yönetim dizgesi değişikliğe uğramıştır. Osmanlı döneminde şekillenen ve cumhuriyet döneminde yerleşen üç düzeyli yerel yönetim dizgesi büyükşehir belediyeleri kurulan illerde varlığını kaybetmiştir. Günümüzde bir örneğini yitiren yerel yönetim sistemi bünyesinde iki ayrı modeli barındırmaktadır. Birinci model geleneksel model olup uygulandığı illerde il özel idaresi, belediye ve köy yönetimlerini içermektedir. İkinci model il mülki sınırında büyükşehir modelidir. Bu modelin uygulandığı illerde il özel idareleri ve köy yönetimleri kaldırılmıştır. Mahalli müşterek hizmetler iki kademeli olarak örgütlenmiş olan büyükşehir belediyesi ve ilçe belediyeleri tarafından yerine getirilmektedir” (Şengül, 2016, s. 50).

Büyükşehir belediye kanunundan sonra Türkiye'deki yönetim birimlerinin üç değil, dört olarak kabul edilmesi gerektiğini ifade eden kaynaklara ulaşmak mümkün

olsa da büyükşehir belediyesinin de belediye birimi içinde değerlendirilmesi gerektiğini belirten kaynaklarda mevcuttur. Çalışmanın bundan sonraki bölümünde Türkiye'deki yerel yönetim birimlerine (il özel idareleri, belediyeler ve köyler) yer verilmektedir.

1.7.TÜRKİYE'DEKİ YEREL YÖNETİM BİRİMLERİ

Dünyanın farklı ülkelerinde farklı şekillerde ortaya çıkan yerel yönetim birimleri bulunmaktadır. Bu yönetim birimleri, ülkelerin siyasi, sosyal ve ekonomik yapılarına bağlı olarak şekil almaktadır. İngiltere'de parish (köy), district (bölge), county (il) ve GreaterLondonAuthory (Büyük Londra Yönetimi); ABD'de county (vilayet), municipal (belediye yönetimi), township (kasaba yönetimi), schooldistrict (okul bölgesi), specialdistrict (özel bölge); Türkiye'de ise belediyeler (Büyükşehir belediyeleri dahil), il özel idareleri ve köyler olmak üzere üç yerel yönetim birimi mevcuttur. Türkiye'de bulunan bu üç yerel yönetim birimi 2014 yılı verilerine göre toplam on dokuz bin altı yüz altmış üç birimden oluşmaktaydı. Bunların elli biri il özel idaresi, bin üç yüz doksan altısı belediyeler, on sekiz bin iki yüz on altısı ise köylerden oluşmaktaydı (Ilıman ve Tekeli, 2015, s.142-143). Aşağıda bu üç yerel yönetim birimine ayrı ayrı değinilmektedir. Her bir birim ele alınırken, ortaya çıkışı, görev ve sorumlulukları, karar organları gibi hususlara yer verilmektedir.

1.7.1. Belediyeler

Türkiye'deki belediye teşkilatının kökeni Osmanlı döneminde başlayıp süregelmiştir (önceki sayfalarda bu tarihsel gelişim ele alındığından dolayı burada ayrıca yer verilmeyecektir). Osmanlı'daki belediye sisteminin çalışma esasları 1930 yılında çıkarılan 1580 sayılı kanun ile yeniden belirlenerek Cumhuriyet döneminde de varlığını sürdürmüştür. 3 Temmuz 2005 tarih ve 5393 sayılı belediye kanunu ile de bugünkü şeklini almıştır. Söz konusu kanun belediyelerin kuruluşunu, organlarını, yönetimini, görev, yetki ve sorumlulukları ile çalışma usul ve esaslarını düzenlemektedir. Kanuna göre belediye, belde sakinlerinin yerel nitelikteki ortak ihtiyaçlarını karşılamak üzere kurulan ve karar organı seçmenler tarafından seçilerek oluşturulan, idari ve mali özerkliğe sahip kamu tüzel kişiliğini temsil etmektedir. Türkiye'deki belediyeler, belediye meclisi, belediye encümeni ve belediye başkanı olmak üzere üç organdan oluşmaktadır (Ilıman ve Tekeli, 2015, s. 145). Her bir organın görev, yetki ve sorumlulukları 5393 sayılı kanunda hüküm altına alınmıştır.

5393 sayılı belediye kanununun 4. Maddesine göre, nüfusu beş bin ve üzeri olan yerleşim birimlerinde belediye kurulabilir. Ayrıca il ve ilçe merkezlerinde belediye kurulması zorunludur (Erkul, 2013, s. 50). İçme ve kullanma suyu havzaları

ile sit ve diğer koruma alanlarında ve mevcut bir belediye merkezine beş bin metreden daha yakın olan yerleşim birimlerinde belediye kurulamamaktadır. Belediye merkezine uzaklığı beş bin metreden fazla olan köyler birleşip beş bin nüfusa ulaştıkları takdirde belediye olabilmek için başvuruda bulunabilirler. Köylülerin talebi, ya da valinin uygun görmesi üzerine yine valinin uygun görüşü ile talep İçişleri Bakanlığına gönderilip Danıştay'dan görüş alınarak kararname ile belediye kurulabilir (Ilıman ve Tekeli, 2015, s. 145). Kurulacak bu yeni belediyelerde 5393 sayılı kanunda öngörülen hükümlere tabi olmaktadır.

1.7.1.1. Belediyenin Görevleri

Belediyenin görevleri 5393 sayılı belediye kanununun 14. Maddesinde belirtilmiştir. İlgili kanun maddesine göre (Belediye Kanunu, m. 14): Belediye, mahallî müşterek nitelikte olmak şartıyla; İmar, su ve kanalizasyon, ulaşım gibi kentsel alt yapı; coğrafi ve kent bilgi sistemleri; çevre ve çevre sağlığı, temizlik ve katı atık; zabıta, itfaiye, acil yardım, kurtarma ve ambulans; şehir içi trafik; defin ve mezarlıklar; ağaçlandırma, park ve yeşil alanlar; konut; kültür ve sanat, turizm ve tanıtım, gençlik ve spor; sosyal hizmet ve yardım, nikâh, meslek ve beceri kazandırma; ekonomi ve ticaretin geliştirilmesi hizmetlerini yapar veya yaptırır. Büyükşehir belediyeleri ile nüfusu 100.000'in üzerindeki belediyeler, kadınlar ve çocuklar için konukevleri açmak zorundadır. Diğer belediyeler de mali durumları ve hizmet önceliklerini değerlendirerek kadınlar ve çocuklar için konukevleri açabilirler. Devlete ait her derecedeki okul binalarının inşaatı ile bakım ve onarımını yapabilir veya yaptırabilir, hertürlü araç, gereç ve malzeme ihtiyaçlarını karşılayabilir; sağlıkla ilgili her türlü tesisi açabilir ve işletebilir; mabetlerin yapımı, bakımı, onarımını yapabilir; kültür ve tabiat varlıkları ile tarihî dokunun ve kent tarihi bakımından önem taşıyan mekânların ve işlevlerinin korunmasını sağlayabilir; bu amaçla bakım ve onarımını yapabilir, korunması mümkün olmayanları aslına uygun olarak yeniden inşa edebilir. Gerekteğinde, sporu teşvik etmek amacıyla gençlere spor malzemesi verir, amatör spor kulüplerine ayni ve nakdî yardım yapar ve gerekli desteği sağlar, her türlü amatör spor karşılaşmaları düzenler, yurt içi ve yurt dışı müsabakalarda üstün başarı gösteren veya derece alan öğrencilere, sporculara, teknik yöneticilere ve antrenörlere belediye meclisi kararıyla ödül verebilir. Gıda bankacılığı yapabilir.

Belediye, bu hizmetleri belediye sınırları içerisinde yerine getirmekle mükelleftir. Belediyeye komşu alanlara belediye hizmetlerinin götürülmesi ancak belediye meclisinin kararı ile mümkündür (Şengül, 2016, s. 90). Ayrıca hizmetlerin yerine getirilmesinde öncelik sırası, belediyenin mali durumu ve hizmetin aciliyeti göz önüne alınarak belirlenir. Belediye hizmetleri vatandaşlara en yakın yerlerde ve en uygun yöntemler ile sunulur (Akarçay, 2014, s. 46-47). Belediyenin görev ve sorumlulukları kendi içinde de belediye organları arasında bölüştürülmüştür. Aşağıda belediye organlarına değinilmekte ve her bir organın görev ve sorumluluklarına da yer verilmektedir.

1.7.1.2. Belediyenin Organları

Belediye kanununa göre belediye idaresi üç organdan oluşmaktadır. Bu organlar belediye meclisi, belediye başkanı ve belediye encümenidir.

Belediye meclisi, belediyenin karar organı olup üyeleri doğrudan seçmenler tarafından seçilir. Birden fazla seçilmiş üyeyi bünyesinde barındıran belediye meclisi karara bağlanacak konuların görüşüldüğü, tartışıldığı ve hukuki sonuçlar doğuran kararların alınıp yürürlüğe sokulduğu yapıdır. Meclis üyeleri beş yıllık bir süre için seçilir. Üyelerin seçiminde herhangi bir sınırlama yoktur, seçilen üyeler yeniden seçilebilirler. Belediye meclisinin oluşumunda nüfus ölçütü belirleyici olmaktadır. 1984 tarihli ve 2972 sayılı Mahalli İdareler ile Mahalle Muhtarlıkları ve İhtiyar Heyetleri Seçimi Hakkında Kanununun 5. Maddesine göre belediye meclis üye sayısı belirlenirken son genel nüfus sayımının esas alınacağı hüküm altına alınmıştır (Şengül, 2016, s. 91). Belediye meclisinin görevleri 5393 sayılı belediye kanununun 18. Maddesinde hüküm altına alınmıştır. Söz konusu kanuna göre belediye meclisinin görev ve yetkileri şunlardır (Belediye Kanunu, m. 18):

- Stratejik plân ile yatırım ve çalışma programlarını, belediye faaliyetlerinin ve personelinin performans ölçütlerini görüşmek ve kabul etmek.

- Bütçe ve kesinhesabı kabul etmek, bütçede kurumsal kodlama yapılan birimler ile fonksiyonel sınıflandırmanın birinci düzeyleri arasında aktarma yapmak.

- Belediyenin imar plânlarını görüşmek ve onaylamak, büyükşehir ve il belediyelerinde il çevre düzeni plânını kabul etmek. Belediye sınırları il sınırı olan

Büyükşehir Belediyelerinde il çevre düzeni planılgili Büyükşehir Belediyeleri tarafından yapılır veya yaptırılır ve doğrudan Belediye Meclisi tarafından onaylanır.

- Borçlanmaya karar vermek.

-Taşınmaz mal alımına, satımına, takasına, tahsisine, tahsis şeklinin değiştirilmesine veya tahsisli bir taşınmazın kamu hizmetinde ihtiyaç duyulmaması hâlinde tahsisin kaldırılmasına; üç yıldan fazla kiralanmasına ve süresi otuz yılıgeçmemek kaydıyla bunlar üzerinde sınırlı aynî hak tesisine karar vermek.

- Kanunlarda vergi, resim, harç ve katılma payı konusu yapılmayan ve ilgililerin isteğine bağılı hizmetler için uygulanacak ücret tarifesini belirlemek.

- Şartlı bağışları kabul etmek.

- Vergi, resim ve harçlar dışında kalan ve miktarı beşbin TL'den fazla dava konusu olan belediye uyuşmazlıklarını sulh iletasfiyeye, kabul ve feragate karar vermek.

- Bütçe içi işletme ile 6762 sayılı Türk Ticaret Kanununa tâbi ortaklıklar kurulmasına veya bu ortaklıklardan ayrılmaya, sermaye artışına ve gayrimenkul yatırım ortaklığı kurulmasına karar vermek.

- Belediye adına imtiyaz verilmesine ve belediye yatırımlarının yap-işlet veya yap-işlet-devret modeli ile yapılmasına; belediyeye ait şirket, işletme ve iştiraklerin özelleştirilmesine karar vermek.

- Meclis başkanlık divanını ve encümen üyeleri ile ihtisas komisyonları üyelerini seçmek.

- Norm kadro çerçevesinde belediyenin ve bağılı kuruluşlarının kadrolarının ihdas, iptal ve değiştirilmesine karar vermek.

- Belediye tarafından çıkarılacak yönetmelikleri kabul etmek.

- Meydan, cadde, sokak, park, tesis ve benzerlerine ad vermek; mahalle kurulması, kaldırılması, birleştirilmesi, adlarıyla sınırlarının tespiti ve değiştirilmesine karar vermek; beldeyi tanıtıcı amblem, flama ve benzerlerini kabul etmek.

- Diğer mahallî idarelerle birlik kurulmasına, kurulmuş birliklere katılmaya veya ayrılmaya karar vermek.

- Yurt içindeki ve İçişleri Bakanlığının izniyle yurt dışındaki belediyeler ve mahallî idare birlikleriyle karşılıklı işbirliği yapılmasına; kardeş kent ilişkileri kurulmasına; ekonomik ve sosyal ilişkileri geliştirmek amacıyla kültür, sanat vespor gibi alanlarda faaliyet ve projeler gerçekleştirilmesine; bu çerçevede arsa, bina ve benzeri tesisleri yapma, yaptırma, kiralama veya tahsis etmeye karar vermek.

- Fahrî hemşehrilik payesi ve beratı vermek.

- Belediye başkanıyla encümen arasındaki anlaşmazlıkları karara bağlamak.

- Mücavir alanlara belediye hizmetlerinin götürülmesine karar vermek.

- İmar plânlarına uygun şekilde hazırlanmış belediye imar programlarını görüşerek kabul etmek.

Belediyenin ikinci organı belediye encümenidir. Belediye encümeni, belediyenin karar, yürütme ve danışma organı işlevini görür. Belediye encümeni, belediye başkanı başkanlığında il belediyelerinde ve nüfusu yüz binin üzerindeki belediyelerde, belediye meclisinin her yıl kendi üyeleri arasından gizli oy ile bir yıllığına seçeceği üç üye, mali hizmetler birim amiri ve belediye başkanının bir yıllığına birim amirleri arasından seçeceği iki üye olmak üzere yedi kişiden; diğer belediyelerde ise belediye meclisinin her yıl kendi üyeleri arasından gizli oyla bir yıllığına seçeceği iki üye, mali hizmetler birim amiri ve belediye başkanının birim amirleri arasından bir yıllığına seçeceği bir üye olmak üzere beş kişiden oluşur (İlman ve Tekeli, 2015, s. 149). Belediye encümeninin görev ve yetkileri belediye kanununun 34. Maddesinde hüküm altına alınmıştır. Söz konusu maddeye göre belediye encümeninin görev ve yetkileri şunlardır (Belediye Kanunu, m. 34):

- Stratejik plân ve yıllık çalışma programı ile bütçe ve kesinhesabı inceleyip belediye meclisine görüş bildirmek.

- Yıllık çalışma programına alınan işlerle ilgili kamulaştırma kararlarını almak ve uygulamak.

- Öngörülmeyen giderler ödeneğinin harcama yerlerini belirlemek.

- Bütçede fonksiyonel sınıflandırmanın ikinci düzeyleri arasında aktarma yapmak.

- Kanunlarda öngörülen cezaları vermek.

- Vergi, resim ve harçlar dışında kalan dava konusu olan belediye uyuşmazlıklarının anlaşma ile tasfiyesine karar vermek.

- Taşınmaz mal satımına, trampasına ve tahsisine ilişkin meclis kararlarını uygulamak; süresi üç yılı geçmemeküzere kiralanmasına karar vermek.

- Umuma açık yerlerin açılış ve kapanış saatlerini belirlemek.

- Diğer kanunlarda belediye encümenine verilen görevleri yerine getirmek.

Belediyenin üçüncü organı ise belediye başkanıdır. Belediye başkanı, belediye yönetiminin başı ve belediye tüzel kişiliğinin temsilcisidir. Belediye başkanı, görevdeyken siyasi partilerin yönetim ve denetim organlarında görev alamadığı gibi, profesyonel spor kulüplerinin de başkanlığı ve yöneticiliğini yapamaz (Akarçay, 2014, s. 55). Belediye başkanının görev ve yetkileri belediye kanununun 38. Maddesinde hüküm altına alınmıştır. Söz konusu maddeye göre belediye başkanının görev ve yetkileri şu şekildedir (Belediye Kanunu, m. 38):

- Belediye teşkilâtının en üst amiri olarak belediye teşkilâtını sevk ve idare etmek, belediyenin hak ve menfaatlerini korumak.

- Belediyeyi stratejik plâna uygun olarak yönetmek, belediye idaresinin kurumsal stratejilerini oluşturmak, bu stratejilere uygun olarak bütçeyi, belediye faaliyetlerinin ve personelinin performans ölçütlerini hazırlamak, uygulamak, izlemek ve değerlendirmek, bunlarla ilgili raporları meclise sunmak.

- Belediyeyi Devlet dairelerinde ve törenlerde, davacı veya davalı olarak da yargı yerlerinde temsil etmek veya vekiltayin etmek.

- Meclise ve encümene başkanlık etmek.

- Belediyenin taşınır ve taşınmaz mallarını idare etmek.

- Belediyenin gelir ve alacaklarını takip ve tahsil etmek.

- Yetkili organların kararını almak şartıyla sözleşme yapmak.
- Meclis ve encümen kararlarını uygulamak.
- Bütçeyi uygulamak, bütçede meclis ve encümenin yetkisi dışındaki aktarmalara onay vermek.
- Belediye personelini atamak.
- Belediye ve bağlı kuruluşları ile işletmelerini denetlemek.
- Şartsız bağışları kabul etmek.
- Belde halkının huzur, esenlik, sağlık ve mutluluğu için gereken önlemleri almak.
- Bütçede yoksul ve muhtaçlar için ayrılan ödeneği kullanmak, engellilere yönelik hizmetleri yürütmek ve engelliler merkezini oluşturmak.
- Temsil ve ağırlama giderleri için ayrılan ödeneği kullanmak.
- Kanunlarla belediyeye verilen ve belediye meclisi veya belediye encümeni kararını gerektirmeyen görevleriyapmak ve yetkileri kullanmak.

1.7.2. Büyükşehir Belediyesi

Bu bölümde, Büyükşehir belediyesi hakkında bir takım bilgilere yer verilmektedir. Yerel yönetim birimlerini ele alan kimi kaynaklarda büyükşehir belediyesine ayrı bir bölüm ayrılarak detaylı bilgilere yer verilse de bu birimi de belediye birimi içinde değerlendirmektedirler. Bu açıdan, Türkiye’de mevcut olan üç yerel yönetim birimi düşüncesinden hareketle büyükşehir belediyesine de belediye bölümünde yer verilip, ayrı bir bölüm açılmayacaktır.

Türkiye Cumhuriyeti kurulduğunda, yerel yönetimlerle ilgili yapılan ilk düzenleme 442 sayılı köy kanunuydu. Bu kanunda kentler tanımlanırken nüfusun esas alındığı görülmektedir. Bu açıdan, bu kanunun büyükşehirlerin önemini fark eden ilk kanuni düzenleme olması da ayrıca önem kazanmasını sağlamaktadır. Daha sonra çıkarılan 1580 sayılı kanun ile bu durum göz ardı edilmiş, yalnızca İstanbul’a ayrı bir statü verilmiştir. Uzun yıllar Türkiye’nin tüm illeri farklı, İstanbul ise farklı

bir şekilde idare edilmiştir. 1984 yılında 1580 sayılı kanunda yapılan değişiklik ile belediye sınırları içinde merkez ilçe dahil, birden fazla ilçe bulunan kentlerin büyükşehir belediyesi olarak kabul edilmesi öngörülmüştür (Şahin, 2015, s. 156-158).

Günümüzdeki büyükşehir belediyelerinin kuruluşu ise 2014 yılında çıkarılan 5216 sayılı Büyükşehir belediyesi kanununun 4. Maddesi ile hüküm altına alınmıştır. Buna göre, belediye sınırları içindeki ve bu sınırlara en fazla on bin metre uzaklıktaki yerleşim birimlerinin son nüfus sayımına göre toplam nüfusu yedi yüz elli binden fazla olan il belediyeleri, yerleşim durumları ve ekonomik gelişmişlik düzeyleri dikkate alınmak suretiyle kanun ile büyükşehir belediyesine dönüştürülebilir (Erkul, 2013, s. 75-76).5216 sayılı Büyükşehir belediyesi kanununun amacı ilgili kanunun birinci maddesinde şu şekilde verilmiştir: “Bu Kanunun amacı, büyükşehir belediyesi yönetiminin hukukî statüsünü düzenlemek, hizmetlerin plânlı, programlı, etkin, verimli ve uyum içinde yürütülmesini sağlamaktır”(Büyükşehir Belediyesi Kanunu, m. 1).

Büyükşehir belediyesinin görev, yetki ve sorumlulukları ise 5216 sayılı kanunun 3. Bölümünde yer alan 7. Maddesi ile hüküm altına alınmıştır. Söz konusu maddede yer alan görevlerden bazıları şunlardır (Büyükşehir Belediyesi Kanunu, m. 7; Karabulak, 2013, s. 22):

“Büyükşehir belediyesinin stratejik planını, yıllık hedeflerini, yatırım programlarını ve bütçesini hazırlamak, nazım imar planını, uygulama imar planlarını, parselasyon planlarını ve imar ıslah planlarını, ulaşım ana planını yapmak, yaptırmak ve onaylayarak uygulamak, ulaşım ve toplu taşıma hizmetlerini planlamak, koordinasyonu sağlamak ve yürütmek, yetki alanındaki meydan, bulvar, cadde ve ana yolları yaptırmak, ilan ve reklam yerlerini belirlemek, coğrafi kent bilgi sistemini kurmak, çevrenin, tarım alanlarının ve su havzalarının korunmasını sağlamak, birinci sınıf gayrisihhî müesseseleri ruhsatlandırmak, zabıta hizmetlerini yerine getirmek, yolcu ve yük terminalleri, kapalı ve açık otopark yapmak, büyükşehir bütünlüğüne hizmet eden sosyal donatılar, bölge parkları, hayvanat bahçeleri, kütüphane, müze, spor, dinlenme, eğlence yerleri yapmak, merkezi ısıtma sistemi kurmak, gerektiğinde sağlık, eğitim ve kültür hizmetleri için bina ve tesisler yapmak, bakım ve onarımını gerçekleştirmek, gerekli malzeme desteği sağlamak, kültür ve tabiat varlıklarının korunmasını sağlamak, su ve kanalizasyon hizmetlerini yürütmek, mezar ve defin ile ilgili hizmetleri gerçekleştirmek, toptancı halleri ve mezbahaları yapmak, itfaiye ve acil yardım hizmetlerini yürütmek, sağlık merkezleri, hastaneler, gezici sağlık üniteleri

ile yetişkinler, yaşlılar, engelliler, kadınlar, gençler ve çocuklara yönelik her türlü sosyal ve kültürel hizmetleri yürütmek ve geliştirmek ve bu amaçla sosyal tesisler kurmak, meslek ve beceri kazandırma kursları açmak, bu hizmetleri yürütürken üniversiteler, yüksek okullar, meslek liseleri, kamu kuruluşları ve sivil toplum örgütleri ile işbirliği yapmak vb. hizmetler büyükşehir belediyesinin yetki ve sorumluluğundadır. Ayrıca, ilçe belediyeleri arasındaki ihtilafları çözmek, belediyelerin imar uygulamalarını denetlemek, belediye hizmetlerinin yerine getirilmesi bakımından uyum ve koordinasyonu sağlamak hususunda da büyükşehirbelediyesi görevli kılınmıştır.”

2012 yılına kadar Türkiye’de on altı tane büyükşehir belediyesi oluşturulmuştu. Bu büyükşehir belediyeleri şu illerde oluşturulmuştu: Adana, Ankara, Antalya, Bursa, Diyarbakır, Erzurum, Eskişehir, Gaziantep, İçel (Mersin), İstanbul, İzmir, Kayseri, Kocaeli, Konya, Samsun, Sakarya (Karabulak, 2013, s. 23).2012 yılında 6360 sayılı On Üç İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Altı İlçe Kurulması ile Bazı Kanun ve Kanun Hükümde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun çıkarıldı. Bu kanun ile nüfusu yedi yüz elli binin üzerinde olan Aydın, Balıkesir, Denizli, Hatay, Malatya, Manisa, Kahramanmaraş, Mardin, Muğla, Tekirdağ, Trabzon, Şanlıurfa ve Van illerinde büyükşehir belediyesi kuruldu (Şahin, 2015, s. 158-160). Böylece Türkiye’deki Büyükşehir belediye sayısı yirmi dokuzaya çıkmış oldu.

“15 Mart 2013 tarihli TBMM Genel Kurulu Toplantısı’nda 6360 sayılı On Üç İlde Büyükşehir Belediyesi ve Yirmi Altı İlçe Kurulması ile Bazı Kanun ve Kanun Hükümde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun”da değişiklik yapılarak Ordu ili de büyükşehir statüsüne kavuşturulan illerden birisi olmuştur. Bu değişiklik ile birlikte 15 Mart 2013 tarihi ile birlikte Türkiye’deki mevcut büyükşehir belediyeleri sayısı 30’a yükselmiştir” (Karabulak, 2013, s. 24).

Türkiye’de sayısı otuza yükselen büyükşehir belediye sayısı bununla sınırlı kalmayacak gibi görünmektedir. Zira Türkiye’de artan hızlı kentleşme, nüfusu yedi yüz elli bine yaklaşan kentlerin de bu sınırı aşması durumunda büyükşehir olmasını sağlayabilir. Büyükşehir belediyelerini normal belediyelerden ayıran hususlar nüfus sayısı ve belediyenin sorumlu olduğu alanın farklılaşmasıdır. Ayrıca büyükşehir belediyelerinin kurulduğu kentlerde il özel idareleri kaldırılarak, il özel idaresinin ilgi alanına giren sorumluluklar büyükşehir belediyelerine devredilmiştir.

1.7.3. İl Özel İdaresi

Önceki sayfalarda günümüzdeki il özel idare biriminin tarihi kökenine değinildiğinden burada ayrıca üzerinde durulmayacaktır. Bu bölümde, şuan yürürlükte olan 5302 sayılı il özel idaresi kanunu üzerinden il özel idaresinin görev, yetki ve sorumlulukları ile karar organlarına yer verilmektedir.

Türkiye’de şuan yürürlükte olan 22 Şubat 2005 tarihli ve 5302 sayılı il özel idaresi kanunu, 4 Mart 2005 tarihinde resmi gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. Bu Kanunun 3. Maddesine göre,“il özel idaresi:İl halkının mahallî müşterek nitelikteki ihtiyaçlarını karşılamak üzere kurulan ve karar organı seçmenler tarafından seçilerek oluşturulan, idarî ve malî özerkliğe sahip kamu tüzel kişisini” (İl Özel İdaresi Kanunu, m. 3) ifade etmektedir.

İlin kurulmasına dair kanunla kurulup, ilin kaldırılması ile de tüzel kişiliği sona eren il özel idaresinin görev alanı il sınırlarını kapsamaktadır. İl özel idaresinin de tıpkı belediyelerde olduğu gibi organları bulunmaktadır. Bunlar; il genel meclisi, il encümeni ve validir (Ilıman ve Tekeli, 2015, s. 166-167). İl özel idaresinin başında merkez tarafından atanan vali bulunmaktadır. Valiler yetki genişliği ilkesine bağlı olarak merkezin bir takım yetkilerini kullanma hakkına sahiptir. Aslında merkezden yönetim ilkesinin doğal sonucu olarak bütün yetkilerin merkezde olması ve taşradaki memurların yalnızca merkezin emir ve talimatlarına bağlı olarak faaliyetlerde bulunması gerekir. Yalnız burada il özel idaresinin başında bulunan valiler, yetki genişliği ilkesinden faydalanarak, bu durumdan istisna tutulmuştur. Bu yetki genişliği ilkesinin yalnızca valilere tanındığı ve taşradaki diğer görevlilerin (örneğin kaymakamın) bu yetkiye sahip olmadığı da belirtilmelidir (Gül, 2015, s. 23).

1.7.3.1. İl Özel İdaresinin Görevleri

İl özel idaresinin görev, yetki ve sorumlulukları 5302 sayılı kanunun 6. Maddesinde belirtilmiştir. Kanunun iki grupta topladığı görevlerin yerine getirilebilmesi için bu görevlerin yerel ve ortak nitelikte olması gerekmektedir. Kanunda geçen görevlerin bir kısmı il sınırları içerisinde yer alırken, diğer kısmı ise belediye sınırları dışında yer almaktadır (Şengül, 2016, s. 60-61).

5302 sayılı kanunun 6. Maddesinde yer alan il özel idaresinin belediye sınırları içerisinde yer alan görevlerinin; gençlik, spor, sağlık, tarım, sanayi ve ticaret; Belediye sınırları il sınırı olan Büyükşehir Belediyeleri hariç ilin çevre düzeni plânı, bayındırlık ve iskân, toprağın korunması, erozyonun önlenmesi, kültür, sanat, turizm, sosyal hizmet ve yardımlar, yoksullara mikro kredi verilmesi, çocuk yuvaları ve yetiştirme yurtları; ilk ve orta öğretim kurumlarının arsa temini, binalarının yapım, bakım ve onarımı ile diğer ihtiyaçlarının karşılanmasına ilişkin hizmetler şeklinde sıralanırken; belediye sınırları dışında yer alan görevlerinin ise imar, yol, su, kanalizasyon, katı atık, çevre, acil yardım ve kurtarma, orman köylerinin desteklenmesi, ağaçlandırma, park ve bahçe tesisine ilişkin hizmetler (İl Özel İdaresi Kanunu, m. 6) şeklinde sıralandığı görülmektedir.

İl özel idaresi, kanunda sayılan bu görevleri yerine getirmenin yanında, merkezi yönetimin de görevlerini belli koşullar dahilinde üstlenebilir. İl düzeyinde bazı hizmetlerin yerine getirilmesinde merkezi yönetim ile il özel idaresi işbirliği yoluna gidebilir. 5302 sayılı kanunun ilk şeklinde bulunmayan ve 5393, 5538 ve 5793 sayılı kanunlarla getirilen değişiklikler uyarınca bakanlıklar ve diğer merkezi yönetim kuruluşları bazı hizmetlerin yerine getirilmesini il özel idaresi aracılığıyla gerçekleştirebilir (Şengül, 2016, s. 61).

İl özel idaresinin görev, yetki ve sorumlulukları, tıpkı belediyelerde olduğu gibi organlar arasında pay edilmiştir. Aşağıda il özel idaresinin organlarına yer verilip, bu organların görev, yetki ve sorumluluklarına da değinilmektedir.

1.7.3.2. İl Özel İdaresinin Organları

İl özel idaresinin organları il genel meclisi, il encümeni ve validen oluşmaktadır.

İl genel meclisi, il özel idaresinin karar organıdır. Meclis üyelerinin seçimi 1984 tarih ve 2972 sayılı Mahalli İdareler ile Mahalle Muhtarlıkları ve İhtiyar Heyetleri Seçimi Hakkında Kanun hükümleri uyarınca yapılır. Bu kanuna göre, her ilçe bir seçim bölgesi olarak kabul edilir. İl genel meclisinin üye sayısının belirlenmesinde ilçelerin son genel nüfus sayımındaki nüfusu esas alınır. Buna göre, nüfusu yirmi beş bine kadar olan ilçelerde iki, nüfusu yirmi beş bin birden elli bine kadar olan ilçelerde üç, nüfusu elli bin birden yetmiş beş bine kadar olan ilçelerde

dört, nüfusu yetmiş beş bin birden yüz bine kadar olan ilçelerde beş meclis üyesi seçilebilir. Nüfusu yüz binin üzerinde olan ilçelerde ise fazla her yüz bin nüfus için bir asıl ve bir yedek üye toplam sayıya dahil edilir. İl genel meclisi asıl üye sayısı kadar yedek üye belirlenir (Şengül, 2016, s. 62). İl genel meclisinin görevleri 5302 sayılı kanununun 10. Maddesinde hüküm altına alınmıştır. İlgili kanuna göre, İl genel meclisinin görev ve yetkileri şunlardır (İl Özel İdaresi Kanunu, m. 10):

- Stratejik plân ile yatırım ve çalışma programlarını, il özel idaresi faaliyetlerini ve personelinin performans ölçütlerini görüşmek ve karara bağlamak.

- Bütçe ve kesinhesabı kabul etmek, bütçede kurumsal kodlama yapılan birimler ile fonksiyonel sınıflandırmanın birinci düzeyleri arasında aktarma yapmak.

- Belediye sınırları il sınırı olan Büyükşehir Belediyeleri hariç İl çevre düzeni plânı ile belediye sınırları dışındaki alanların imar plânlarını görüşmek ve karara bağlamak.

- Borçlanmaya karar vermek.

- Bütçe içi işletmeler ile Türk Ticaret Kanununa tâbi ortaklıklar kurulmasına veya bu ortaklıklardan ayrılmaya, sermaye artışına ve gayrimenkul yatırım ortaklığı kurulmasına karar vermek.

- Taşınmaz mal alımına, satımına, trampa edilmesine, tahsisine, tahsis şeklinin değiştirilmesine veya tahsisli bir taşınmazın akar haline getirilmesine izin; üç yıldan fazla kiralanmasına ve süresi yirmibeş yılı geçmemek kaydıyla bunlar üzerinde sınırlı aynî hak tesisine karar vermek.

- Şartlı bağışları kabul etmek.

- İl özel idaresi adına imtiyaz verilmesine ve il özel idaresi yatırımlarının yap-işlet veya yap-işlet-devret modeli ile yapılmasına, il özel idaresine ait şirket, işletme ve iştiraklerin özelleştirilmesine karar vermek.

- Encümen üyeleri ile ihtisas komisyonları üyelerini seçmek.

- İl özel idaresi tarafından çıkarılacak yönetmelikleri kabul etmek.

- Norm kadro çerçevesinde il özel idaresinin ve bağı kuruluşlarının kadrolarının ihdas, iptal ve değiştirilmesine karar vermek.

- Yurt içindeki ve yurt dışındaki mahallî idareler ve mahallî idare birlikleriyle karşılıklı işbirliği yapılmasına karar vermek.

- Diğer mahallî idarelerle birlik kurulmasına, kurulmuş birliklere katılmaya veya ayrılmaya karar vermek.

- İl özel idaresine kanunlarla verilen görev ve hizmetler dışında kalan ve ilgililerin isteğine bağlı hizmetler için uygulanacak ücret tarifelerini belirlemek.

İl özel idaresinin ikinci organı il encümenidir. Önceki kanun döneminde il daimi encümeni olan ismi, yeni kanun ile il encümeni olarak değiştirilmiştir. İl encümeni valinin başkanlığında, genel sekreter ile il genel meclisinin her yıl kendi üyeleri arasından seçeceği üç üye ve valinin her yıl birim amirleri arasından seçeceği iki üyeden oluşur (Şengül, 2016, s. 70). İl encümeninin görev ve yetkileri 5302 sayılı kanunun 26. Maddesinde hüküm altına alınmıştır. İlgili kanun maddesine göre encümenin görev ve yetkileri şu şekildedir (İl Özel İdaresi Kanunu, m. 26):

- Stratejik plân ve yıllık çalışma programı ile bütçe ve kesin hesabı inceleyip il genel meclisine görüş bildirmek.

- Yıllık çalışma programına alınan işlerle ilgili kamulaştırma kararlarını almak ve uygulamak.

- Öngörülmeyen giderler ödeneğinin harcama yerlerini belirlemek.

- Bütçede fonksiyonel sınıflandırmanın ikinci düzeyleri arasında aktarma yapmak.

- Kanunlarda öngörülen cezaları vermek.

- Vergi, resim ve harçlar dışında kalan ve miktarı beş milyar Türk Lirasına kadar olan ihtilafların sulhen haline karar vermek.

- Taşınmaz mal satımına, trampa edilmesine ve tahsisine ilişkin kararları uygulamak, süresi üç yılı geçmemek üzere kiralınmasına karar vermek.

- Belediye sınırları dışındaki umuma açık yerlerin açılış ve kapanış saatlerini belirlemek.

- Vali tarafından havale edilen konularda görüş bildirmek.

- Kanunlarla verilen diğer görevleri yapmak.

İl özel idaresinin üçüncü karar organı validir. Vali, konumu itibari ile ikili görev yapısına tabidir. Vali, hem ilin yönetiminde en üst düzeyde sorumlu kişi, hem de yerel yönetim birimi olan il özel idaresinin organlarından birisidir (Şengül, 2016, s. 73). Yürütme organı olan valinin görev ve yetkileri ise 5302 sayılı kanunun 30. Maddesinde hüküm altına alınmıştır. İlgili kanun maddesine göre valinin görev ve yetkileri şunlardır (İl Özel İdaresi Kanunu, m. 30):

- İl özel idaresi teşkilâtının en üst amiri olarak il özel idaresi teşkilâtını sevk ve idare etmek, il özel idaresinin hak vemenfaatlerini korumak.

- İl özel idaresini stratejik plâna uygun olarak yönetmek, il özel idaresinin kurumsal stratejilerini oluşturmak, bustratejilere uygun olarak bütçeyi, il özel idaresi faaliyetlerinin ve personelinin performans ölçütlerini hazırlamak ve uygulamak, izlemek ve değerlendirmek, bunlarla ilgili raporları meclise sunmak.

- İl özel idaresini Devlet dairelerinde ve törenlerde, davacı veya davalı olarak da yargı yerlerinde temsil etmek ve vekil tayin etmek.

- İl encümenine başkanlık etmek.

- İl özel idaresinin taşınır ve taşınmaz mallarını idare etmek.

- İl özel idaresinin gelir ve alacaklarını takip ve tahsil etmek.

- Yetkili organların kararını almak şartıyla sözleşme yapmak.

- İl genel meclisi ve encümen kararlarını uygulamak.

- Bütçeyi uygulamak, bütçede meclis ve encümenin yetkisi dışında kalan aktarmaları yapmak.

- İl özel idaresi personelini atamak.

- İl özel idaresi, bağlı kuruluşlarını ve işletmelerini denetlemek.
- Şartsız bağışları kabul etmek.
- İl halkının huzur, esenlik, sağlık ve mutluluğu için gereken önlemleri almak.
- Bütçede yoksul ve muhtaçlar için ayrılan ödeneği kullanmak.
- Kanunlarla il özel idaresine verilen ve il genel meclisi veya il encümeni kararını gerektirmeyen görevleri yapmakve yetkileri kullanmak.

1.7.4. Köyler

Türkiye'deki yerel yönetim birimlerinin üçüncüsü köylerdir. 18 Mart 1924 tarihli ve 442 sayılı köy kanununun 1. Maddesinde nüfusu iki binden aşağı olan yurtların köy olarak adlandırılacağı belirtilmektedir (İlman ve Tekeli, 2015, s. 175).İlgili kanun maddesi şu şekildedir: “Nüfusu iki binden aşağı yurlara (köy) ve nüfusu iki bin ile yirmi bin arasında olanlara(kasaba) ve yirmi binden çok nüfusu olanlara (şehir) denir. Nüfusu iki binden aşağı olsa dahi belediye teşkilatımevcut olan nahiye, kaza ve vilayet merkezleri kasaba itibar olunur. Ve Belediye Kanununa tabidir” (Köy Kanunu, m. 1).Aşağıda üç yönetim biriminden en küçüğü olan ve en eski kanuni dayanağa sahip köy yönetiminin görevleri ile karar organlarına yer verilmektedir.

1.7.4.1. Köy Yönetiminin Görevleri

442 sayılı köy kanunu, köy yönetimine bırakılan görevleri zorunlu ve isteğe bağlı olmak üzere ikiye ayırmıştır. İsteğe bağlı işin zorunlu hale getirilmesine köy derneği karar verebilir. Zorunlu işlerin yerine getirilmemesi durumunda ise ceza öngörülmemiştir (Şengül, 2016, s. 148). Köy yönetimine bırakılan zorunlu ve isteğe bağlı görevlerşu şekilde ifade edilebilir:

“Zorunlu görevler arasında köye temiz ve sağlıklı içme suyu getirmek, evlerin etrafını ve çevresini temiz tutmak, hayvan hastalıkları ile ilgili birimlerle irtibata geçerek gerekli önlemleri aldirmek ve genel sağlığa dikkat etmek, çiftçi mallarını koruyucu tedbirler almak, zararlı böceklerle mücadele etmek, köyü ve çevresini ağaçlandırmak, tarım ve hayvancılığı kollayıcı görevlerini yerine getirmek, köy odası, okul, mescit, meydan vb. imar görevleri vardır.İsteğe bağlı görevler arasında ise; köyde ahırlarla evleri ayırmak, binaları zaman zaman badana etmek, köyde hamam, çarsı, pazar yeri yapmak, köye ortaklaşa bazı tarım

aletleri almak ve ortaklaşa girişimlerde bulunmak, köyün ihtiyacı olan zanaatçıları yetiştirmek, mezarlara iyi bakmak vb. görevleri vardır.” (Delioğlan, 2010, s. 21).

Burada özet olarak verilen köy yönetiminin zorunlu işleri 442 sayılı köy kanununda (m. 13) otuz altı maddede, isteğe bağlı işleri (m. 14) ise otuz iki maddede toplanmıştır.Aşağıda köyün organlarına yer verilip, bu organların görev, yetki ve sorumluluklarına yer verilmektedir.

1.7.4.2. Köyün Organları

Köyün organları muhtar, ihtiyar meclisi ve köy derneğinden oluşmaktadır.

Köy muhtarı, köy yönetiminin başıdır. Muhtar, kanun kapsamında devletin memuru olarak kabul edilmiştir. Muhtar, köylü seçmenler tarafından doğrudan beş yıllığına seçilir ve ihtiyar meclisinin kararlarını yürütür. Muhtarın yerine getirmekle yükümlü olduğu işler devlet işleri ve köy işleri şeklinde ikiye ayrılmaktadır (Şengül, 2016, s. 153).Muhtarın görmesi öngörülen devlet işleri köy kanununun 36. Maddesinde hüküm altına alınmıştır. Buna göre muhtarın devlet işleri şunlardır (Köy Kanunu, m. 36):

- Hükümet tarafından bildirilecek kanunları, nizamları köy içinde ilan etmek ve halka anlatmak vekanunlar, nizamlar, talimatlar, emirler ile kendisine verilecek işleri görmek;

- Köyün sınırı içinde dirlik ve düzenliği korumak (asayiş korumak).

- Salgın ve bulaşık hastalıkları günü gününe Hükümete haber vermek.

- Hekim olmayanların ve üfürükçülerin hastalara ilaç yapmasını menetmek ve Hükümete haber vermek.

- Köylünün çiçek ve bulaşık hastalıklar aşısı ile aşılanıp hastalıktan kurtulmasına çalışmak.

- Köye gelip gidenlerin niçin gelip gitmekte olduklarını anlamak ve bunlar içinde şüpheli adamlarveyahut ecnebler görülürse hemen yakın karakola haber vermek.

- Her ay içinde köyde doğan, ölen, nikahlanan ve boşananların defterini yapıp ertesi ayın onuncugününden evvel nüfus memuruna vermek ve köyün nüfus defterini birlikte götürerek vukuatı yürütmek.

- Vergi toplamak için gelen tahsildarlara yol göstermek, yardım etmek ve tahsildarların yolsuzluğunugörürse Hükümete haber vermek.

- Asker toplamak ve bakaya ve kaçakları Hükümete haber vermek.

- Köy civarında eşkıya görürse Hükümete haber vermek ve elinden gelirse tutturmak.

- Köylünün ırzına ve canına ve malına el uzatan ve Hükümet kanunlarını dinlemeyen kimseleri köykorucuları ve gönüllü korucularla yakalattırarak Hükümete göndermek.

- Köy sınırı içinde yangın ve sel olursa köylüleri toplayıp söndürmeğe ve çevirmeğe çalışmak, (ormanyangınlarında sınırdan dışarı olsa dahi yardıma mecburdurlar.)

- Mahkemelerden gönderilen celpname ve her türlü tezkere ve hükümleri lazım gelenlere bildirerekistenilen işleri yapmak ve mahkeme mubaşirine ve jandarmaya vazifesinde kolaylık göstermek.

- İhzar ve tevkif müzekkereleri (bazı adamların kanun namına tutulmasını emreden mahkeme kağıdı)gösterildikte aranılan kimseleri kağıdı getirenlere tutturmak.

- Zarar görenlerin şikayeti ve bilip duyanların haber vermesi üzerine sorup araştırmak.

- Bu kanunda ismi geçen davaları ihtiyar meclisine söyleyip hükmünü almak.

Muhtarın görmesi gereken köy işleri ise aynı kanunun 37. Maddesinde hüküm altına alınmıştır. Buna göre, köy muhtarının göreceği köy işleri şunlardır (Köy Kanunu, m. 37):

-Köyün zorunlu işlerini ihtiyar meclisi ile görüşerek yapmak ve yaptırmak.

- Köylünün isteğine bağlı işlerin yapılabilmesi için köylülere öğüt vermek.
- İhtiyar meclisi ile görüştüktan sonra köylüyü işe çağırarak.
- İhtiyar meclisi kararı ile köy işlerine harcanacak parayı toplamak.
- Köy işlerine harcanacak parayı topladıktan sonra harcamak için emir vermek.
- Bir ay içinde nerelere ve ne kadar para harcamış ise gelecek ay başında hesabını ihtiyar meclisine vermek.
- Köy işlerinde hem davacı, hem hasım olarak mahkemede bulunmak ve isterse mahkemeye diğer biriniyerine (vekil) göndermek.

Köyün ikinci organı ihtiyar meclisidir. Köyün karar organı olan ihtiyar meclisi köylü seçmenler tarafından doğrudan beş yıl için seçilen üyelerden oluşur. Kanuna göre, köyün imamı ve başöğretmeni de ihtiyar meclisinin doğal üyeleridir. İhtiyar meclisi, köyün işlerini ihtiyacın önceliğine göre sıralar. Tespit edilen işlerin sırasıyla köylü tarafından yapılmasını sağlar (Şengül, 2016, s. 154-155). İhtiyar meclisinin görevleri köy kanununun 44. Maddesinde hüküm altına alınmıştır. Buna göre ihtiyar meclisinin görevleri şunlardır (Köy Kanunu, m. 44):

- İhtiyar meclisi köylüye ait işleri konuşur ve hangi işleri köylü tarafından kendileri çalışarak doğrudandoğruya ve hangi işlerin para ile veya ırgat ile görülebileceğine karar verir. "Köy işlerinden köy ahalisinin imeceile çalışarak yapacakları işi, köylünün çift ve çubuğu ile uğraşmadıkları boş zamanlara bırakır."

- İhtiyar Meclisi mecburi ve ihtiyari işleri yapmak için lüzumu halinde köy sınırı içindeki gayrimenkulleri değer pahasıyla satınalır. Mal sahibi razı olmazsa köyün bağlı bulunduğu kaza veya vilayet idare heyeti işi gözden geçirir. İdareheyetinin kararına söz yoktur.

- Tarlası olmayan veya yetişmeyen köylüye köyün sınırı içinden boz haliden bir parça ayırıp vermek vetasarrufu malsandığına veya sair dairelere geçmiş olan araziyi köy namına satın alıp arazisi olmayanlara vermekve bedelini taksitle köy sandığına ödetmek mecburidir.

- İhtiyar Meclisi köylünün kaçır gün çalışacağını kestirir.

- Köy işi için her köylüye haline göre salınacak paranın ne olacağını öngörür.

Köyün üçüncü organı ise köy derneğidir. Köy kanununun 20. Maddesine göre, köy muhtarı ve ihtiyar meclisi üyelerini seçmeye hakkı olan erkek ve kadın seçmen topluluğuna köy derneği denilmektedir (Şengül, 2016, s. 155). Kanunda bu şekilde tanımlanan köy derneğinin pratikte, dernek olarak somut bir karşılığı bulunmamaktadır. Köy derneği diye adlandırılan birimin köy sınırları içerisinde yaşayan insan birlikteliğine işaret ettiği ifade edilebilir.

2. BÖLÜM: SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI

2.1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE: SİVİL TOPLUMUN TANIMI VE KAPSAMI

Sivil toplum kavramını tanımlayabilmek için ilk olarak sivil kavramının kökenine bakılması, sivil toplum kavramını anlamlandırabilme adına yararlı olacaktır. Kelime olarak Fransızca olan “civil”den dönüşen sivil; medeni, uygar, nazik ve kibar anlamlarına gelmekte ve daha çok seçkinciliği ve zarafeti imgelemektedir (Tuncel, 2011, s. 13). Şerif Mardin’e göre, sivil toplum kavramında ki “sivil”in kökü şehir hayatının beraberinde getirdiği hakları ve yükümlülükleri ifade etmektedir (2003, s. 9). Sivil kavramının taşıdığı bu anlam sivil toplum kavramını tanımlarken de bir projeksiyon işlevi görmektedir. Şunu da ifade etmek gerekir ki literatür incelendiğinde sivil toplum kavramı üzerinde bir konsensüs oluşmadığı görülecektir. Tarihsel gelişmelere bağlı olarak farklı anlamlarda kullanılan sivil toplum kavramının günümüze kadar çeşitli tanımlamalara maruz kaldığı görülmektedir.

Sivil toplum kavramının felsefi kökleri Aristoteles’in çalışmalarına dayanmaktadır. Sivil toplum kavramı Antik Yunan’da, Aristoteles tarafından siyasal toplumu belirtmek için “politika koinonia” olarak kullanılmıştır. Politika koinoina ise “polis”e karşılık gelmektedir (Yıldız, 2004, s. 85). Aristo tarafından farklı kelimeler ile ifade edilen ve sivil topluma işaret ettiği kabul edilen politika koinoina siyasal yapı ile önemli ölçüde örtüşmektedir. Bu açıdan Aristo’nun nazarındaki sivil toplumun devlet ile bir kabul edildiği bugün yaygın olarak kabul edilen görüştür.

Sivil toplumun antik dönemde ki tanımı bir kenara bırakılacak olursa, kavramın günümüzdeki anlamına dair en eski nitelendirmelerden bir tanesinin idealist Alman filozofu Friedrich Hegel’e ait olduğu görülmektedir. Hegel, sivil toplumu aile ile devlet arasında bir aşama olarak ele almaktadır. Hegel, bu alandaki bireyler, toplumsal sınıflar ve her türlü toplumsal kurum ve kuruluşun sivil toplumu oluşturduğunu var saymaktadır. Hegel’i ters yüz edip görüşlerini şekillendiren Karl Marx ise sivil toplumu on sekizinci yüzyılda ortaya çıkan sermaye birikimini ve özel mülkiyeti moral olarak onayan, siyasal alanı ekonomik alandan

ayırarak yasal kuramsal düzenlemeler sayesinde ortaya çıkan ve burjuva sınıfının ürünü olarak kabul edilmesi gereken bir kavram olarak tanımlamıştır (Tuncel, 2011, s. 14-15). Marx'ın tanımına benzer bir tanımlamayı da John Keane yapmaktadır. Sivil toplumu tanımlarken tarihsel sürecine de vurgu yapan Keane, sivil toplumu burjuva toplumu ile özdeş bir konumda ele almaktadır. Ona göre;

“On yedinci ve on sekizinci yüzyıllarda ortaya çıkan ‘sivil toplum’ terimi, özel sermaye ve ücretli emeğin ‘siyaset dışı’ ilişkisinde ifadesini bulan, burjuvazinin proletarya üzerindeki tarihsel olarak kurulmuş egemenliğini anlatır. Sivil toplumun sadece içeriği değil, biçimi de burjuvadır. Sivil toplum, devlet garantisindeki meta üretimi ve mübadelesi -özel mülkiyet, açgözlü pazar rekabeti ve özel haklar- alanıdır” (Keane, 1994, s. 56).

Özcan'da sivil toplumu tıpkı Marx ve Keane gibi burjuvazi ile ilişkili bir kavram olarak ele almaktadır. Ona göre;

“Sivil toplum kavramı, modern kapitalist toplumunun olgunlaşma sürecine aittir. Kapitalist sistemin ulus devletler üzerinden toplumu yeniden örgütlediği 19. yüzyıl sonundan başlayarak gelişen süreçte, devlet, toplum, sınıflar, kent, okul, kilise, diğer birçok kurumsal olguda değişim yaşanmıştı. Yeni toplum bir yandan fabrikasyon üretime geçerken hayatı bu üretim biçimine göre yeniden formatlıyor, öte yandan ise tüm kurumsal değişimlere paralel olarak kurumsal bir gelişme yaşıyordu. Özellikle sınıf savaşı olarak kodlanan mücadele süreci, bu değişimlerin motoru durumundaydı. Burjuvazi, kral ve soylulara karşı mücadelesinde toplumsala, topluma, bu eski egemen sınıfların ihmal ettiği alana dayanmış, kendi sınıfsal gelişimini toplumsalın içinde yaratmıştı. Sivil toplum kavramı, işte böyle bir sürecin ürünüdür. Yani burjuvazinin eski rejimi yıkarak kendi düzenini yerleştirdiği sınıfsal çatışmaların içinde doğmuş ve burjuvaziye toplumsalı kullanma imkânı sunmak için icat edilmiş bir kavramdır” (Özcan, 2005, s. 15-16).

Giddens ve Sutton ise sivil toplumu, “devletten bağımsız olarak yurttaşlar tarafından kurulan organizasyonlardan, kulüplerden, işletmelerden, gönüllü kuruluşlardan ve bunların tümünün ördüğü ağlardan (networks) oluşan sosyal alan”(2014, s. 373) olarak tanımlamaktadırlar. Başka yerde sivil toplum kavramı, hiçbir güç tarafından zorlamaya maruz kalmayan ve iyi bir yaşama arayışında olan bir toplum şeklinde tanımlanırken; daha başka yerde ise kendi kendini oluşturan, kendi desteklerine sahip, devletten özerk, özel alan ile devlet arasında aracı niteliğinde varlığını sürdüren yapıyı tanımlamak için kullanıldığı görülmektedir (Tuncel, 2011, s. 14).

Sivil topluma ilişkin verilen bu tanımlardan hareketle sivil toplumun iki farklı konumda ele alındığı söylenebilir. İlki sivil toplumu siyasal yapı ile özdeş bir konumda ele alan yaklaşım, diğeri ise sivil toplumu siyasal yapıdan bağımsız ele alan yaklaşımdır. İlk yaklaşıma Marx ve Keane'nin tanımları örnek olarak verilirken, ikinci yaklaşıma Hegel ile Giddens ve Sutton'un tanımları örnek verilebilir.

Murat Belge de sivil toplumu devletten bağımsız bir konumda ele alan düşünürlerdendir. Belge, sivil toplumu politik toplumun karşıtı olarak konumlandırmaktadır. Ona göre, sivil toplum denen şey doğrudan doğruya devletin denetiminde olmayan bütün alanları kapsamaktadır. Belge, bu saptamayı yaparken, Türkiye'de kavramın kullanıldığı yanlış bir bağlamı da ifşa ediyor. Türkiye'de sivil toplumun karşıtı olarak genelde askeri toplum anlaşılıyor. Bunun altında yatan sosyolojik bağlam ise askeri yönetimin toplum üzerindeki vesayetinden geliyor. Oysa sivil toplumun gerçek anlamda askeri toplum ile olumsuz da olsa, herhangi bir bağlamı söz konusu değil. Sivil toplum daha çok bir yurttaşlar toplumdur (Belge, 2003, s. 1). Bu açıdan, sivil toplumun gerçek anlamda devlet veya siyasal düzlem ile karşıt bir anlama sahip olduğu söylenebilir. Çaha da benzer bir tasvir ile sivil toplumu ideolojik topluma karşıt bir toplum modeli olarak görmektedir. Ona göre;

“Son birkaç yüz yılda şekillenmiş dünyamıza baktığımızda, ana hatlarıyla biri “ideolojik” biri de “sivil” olmak üzere iki toplum tipi görmekteyiz. Modern sivil toplumu anlamak için ideolojik toplumla aralarındaki farklara bakmamız gerekir. İdeolojik toplum, devletin öncülüğü altında aynı ideoloji tarafından güdülen, toplumsal farklılığa ve renkliliğe müsaade etmeyen, devletin yüce varlığıyla bütünleşmiş olan organik bir toplumdur. Komünizm, Faşizm, Üçüncü Dünya milliyetçiliği yüzyılımızın en yaygın ideolojik devlet ve toplum yapılarını oluşturmuşlardır. Oysa sivil toplum, ideolojik toplumdan farklı olarak bireylerin herhangi bir zorlamaya maruz kalmaksızın, kendi aralarında anlaşarak oluşturdukları ortak yaşam alanını ifade etmektedir. Böyle bir toplumda hiç kuşkusuz sivil toplum örgütleri sivil yaşamın en temel taşıyıcı unsurlarıdır”(Çaha, 2005, s. 15).

Türkiye'de sivil toplumun uç beyi olarak nitelendirilen İdris Küçükömer, sivil toplum kavramını kelime anlamına dayandırarak toplumsal ihtiyaçların giderilebileceği bir toplum olarak tasvir etmiştir (aktaran, Tuncel, 2011, s. 14). Bu tanımda tıpkı Hegel'in tanımında olduğu gibi kamusal alana işaret etmektedir. Zira “Sivil toplum, devletle aile arasındaki kamusal alanda faaliyetgösteren, özerk, gönüllülük esasına dayanan, çoğulcu bir yapıya sahip olan vebirey-devlet

müzakeresini temin eden sosyal örgütlenmelerden oluşan bir ara alan” (Aslan, 2010a, s.360) olarak kabul edilmektedir.

Çahada modern toplumlarda, sivil toplumun merkezinin özel alandan kamusal alana kaydığını belirtmektedir. Bu açıdan, sivil toplum ile politik toplum arasında net bir ayrım yapmak da imkan dahilinde görünmemektedir. Özel alanı aşmış kamusal alana taşınan sivil toplum, günümüzde kamusal alanı da aşmış uluslar arası bir boyut kazanmaya başlamıştır. Özellikle NGO olarak bilinen hükümet dışı kuruluşların ulusal sınırları aşmış uluslar arası platformlarda faaliyet sürdürmeleri ve devletler üzerinde denetim mekanizması işlevi görmesi sivil toplumun günümüzdeki boyutunu göstermektedir (Çaha, 2012, s. 101-102).Sivil toplum kuruluşları bölümünde bu duruma ayrıca yer verilecektir.

2.2. SİVİL TOPLUM KAVRAMININ TARİHSEL GELİŞİMİ

Bu bölümde sivil toplum kavramının tarihsel gelişimi ele alınmaktadır. Bu bağlamda, ilk olarak kavramın ortaya çıktığı Batı dünyasındaki kullanımı, dünyada sivil toplumun gelişimi başlığı altında ele alınmaktadır. Batıdaki gelişimi ile birlikte, Batı dışı toplumlara yansımalarına da bu bölümde değinilmektedir. Sivil toplum kavramının dünyadaki gelişim seyri incelendikten sonra, kavramın Türkiye'deki seyrine yer verilmektedir.

2.2.1. Dünyada Sivil Toplumun Gelişimi

Sivil toplum terimi, ilk defa, siyasal topluma; yani "polis"e atıfta bulunan Eski Yunan ve Roma dönemlerinde kullanılmıştır. Bu açıdan sivil toplum, barbar toplumdaki farklılaşmanın bir ifadesi olmuştur (Yıldırım, 2003, s. 227). Sivil topluma işaret eden en eski düşünürlerden biri olan Aristoteles'e göre, sivil toplum, bireysel çıkarlardan bağımsız olarak konulan ve kamusal iyiliği sağlamayı amaç edinen kurallara göre yönetilen toplum modelidir. Sivil toplumun premodern veya antik biçimi olarak nitelendirilebilecek bu şekilde sivil toplum ile devlet birbirine karşıt örgütler olarak görülmemiş, tam aksine çoğu zaman birbirlerinin yerine kullanılmıştır (Karadağ, 2005, s. 67). Sivil topluma dair ilk fikirleri ortaya atan Aristoteles sivil toplumu, kurallara bağlanmış siyasal toplum olarak ele almıştır. Aristo'nun fikir dünyasında siyasal toplum olarak kabul edilen sivil toplum, devletten ayrı veya ona karşıt bir alanı ifade etmek yerinedevlet ile özdeş bir anlamda kullanılmıştır (Erbaş Şahin, 2013, s. 11-12).

Aristoteles, toplumsal yaşamı ikiye ayırarak ele almıştır. Ona göre toplum oikos ve polis olmak üzere iki alana ayrılmaktadır. İkiye ayırdığı toplumuda siyasal alan ve özel alan şeklinde formüle etmiştir. Siyasal alanı polis ile özel alanı ise oikos ile açıklayan Aristo'ya göre, polis, insan aklının ve insan aklının yansıması olan dilin sergilendiği alan iken; oikos, insanların duyularının ve güdülerinin sergilendiği alandır. Polis politika koinonia alanına işaret etmektedir (Erbaş Şahin, 2013, s. 12).

Sivil toplumu Aristo'nun fikirlerinden hareketle ele alıp geliştiren bir diğer düşünür 14. Yüzyılda yaşayan Padova'lı Marsilius'tür. Marsilius, Sivil toplum alanını altı bölüme ayırmıştır: Bu bölümlerin başında yönetim bölümü ve prensin kişiliğinde

somutlaşan yargı bölümü gelmektedir. İkincisi askeri bölüm iken, üçüncüsü dinsel bölümden oluşmaktadır. Son üç bölümde ise sırasıyla; köylüler, zanaatkârlar ve maliyecilerden oluşan meslek grupları gelmektedir (Erbaş Şahin, 2013, s. 14). Sivil toplumu Aristo'dan hareketle ele alıp geliştiren Marsilius'un kavramı ele alışı da tıpkı Aristo gibi devletten bağımsız değildir. Her iki düşünür de sivil toplumu devlet ile özdeş bir konumda ele almıştır.

Marsilius'un kavramı ele aldığı dönemlerde Avrupa'da önemli toplumsal olaylar yaşanmaktadır. Uzun süre devam eden bu toplumsal olaylar ile birlikte kentler gelişmiş, feodal düzen sarsılmaya başlamıştır. Özellikle Ortaçağ diye nitelendirilen tarihi kesit içerisinde yer alan 12. ve 13. Yüzyıllarda Batı Avrupa'da ortaya çıkan kentler ile sivil toplumun gelişimi arasında paralellik vardır. Bu dönem ortaya çıkan kentler ekonomik canlanmaya sebep olmuş, bu ekonomik canlanma ile burjuvazi sınıfı gelişmiş ve bu durum beraberinde feodal yapının yıkılışını getirmiştir. Burjuvazinin ekonomik gücü elinde bulunduran sınıf olarak ortaya çıkması, feodal yapıyı elinde bulunduran yönetici elitleri rahatsız etmiş, bu iki yapı arasında çıkan çatışmalar devlet/siyasi yapının karşısında sivil bir yapının oluşmasını zorunlu kılmıştır (Aslan, 2010a, s. 360-361). Kentlerin gelişimi ve beraberinde değişen ekonomik ilişkiler burjuvazi sınıfını ortaya çıkarmış, burjuvazinin özerklik talep ve arzusu da dönemin siyasi yapısı olan feodalizmin karşısında sivil bir yapının doğuşunu kaçınılmaz kılmıştır.

Kentlerin ortaya çıkışı ve beraberinde burjuva sınıfının gelişmesiyle birlikte gelişme alanı bulan sivil toplumun, bu dönemde iki anlayış ekseninde şekillendiği görülmektedir. Bunlardan ilki, otoriter siyaset anlayışı iken, diğeri ise klasik liberal anlayıştır. Bu iki anlayışın gelişmesi önemli ölçüde feodal yapının yıkılması ile mümkün olmuştur (Aslan, 2010b, s. 192). Feodalizmin yıkılmasından sonra ortaya çıkan yeni siyaset anlayışları sivil topluma da toplumda görünür olma imkânı sağlamıştır.

Otoriter siyasi anlayışta, devlet toplumdan bağımsız olarak gelişir. Bu açıdan, devlet toplumun üzerindedir ve ayrı bir kişiliğe sahiptir. Ayrıca devletin meşruiyet kaynağı kendisidir. Otoriter siyaset anlayışının önemli temsilcileri arasında Hobbes ve Hegel gelmektedir. Bu anlayış sivil toplumu, metafiziksel, soyut ve kuşatıcı bir devlete geçiş aşaması olarak kabul etmektedir. Bu anlayışa göre devlet insanüstüdür,

sınırlanamaz, kimseye hesap vermez, aynı şekilde kimsenin de etkisinde kalmaz, yanlış yapmaz, evrensel ve rasyonel ilkelere dayanan bir yapıdır (Aslan, 2010b, s. 198). Otoriter siyasi anlayışa dayanan ve devleti kutsayan bu düşünceye göre sivil toplum ideal devlete geçiş için bir ara aşamadır. Toplumsal yapıda asıl olan devlettir.

Klasik liberal anlayışta ise devlet, piyasa ve sivil toplum olmak üzere üç etkinlik alanı dikkat çekmektedir. Sivil toplum, devletin temsil ettiği siyasal alan ile bireyler arasındaki ekonomik ilişkilerin şekillendiği piyasa alanı dışında kalan üçüncü alanı temsil etmektedir. Bu alan, kendi kendisini yöneten, devletten bir dereceye kadar özerk ve gönüllü örgütlenmeye dayalı yapıları içermektedir (Tosun, 2005a, s. 26). Bu anlayışta, devlet ile sivil toplum birbirinden farklı fakat bu farklılıklarına karşın, birbirine yardımcı olan, birbirine destek veren iki yapı şeklinde görülmektedir (Aslan, 2010b, s. 193).

Rönesans ve Reform hareketleri Avrupa'da meydana gelen sosyal ve siyasal pek çok olayın alt yapısını oluşturduğu gibi sivil toplum düşüncesini de önemli ölçüde etkilemiştir. Özellikle Hollanda ve İngiltere'de dini azınlıkların toplumda siyasi muhalefetin öncüsü konumuna gelmeleri bu durumun bir sonucudur. Bu dönemde, değişen yeni anlayışın paralelinde; düşünce, ifade, dernek kurma özgürlüğü ve mülkiyet güvencesi gibi fikirlerin ön plana çıkmaya başladığı görülmektedir. Yine değişen bu anlayışın sonucu olarak, 1787 yılında İngiltere'de Köleliği Yok Etme Cemiyeti adlı bir sivil örgüt ile 1841 yılında Madenciler Sendikası adlı bir sendikanın kurulduğu görülmektedir (Tuncel, 2011, s. 28-29). Sivil toplum örgütlenmelerinin bu dönemde görünür olmaya başlaması bir tesadüfün sonucu değildir. Olayın arkasında yatan sosyal ve siyasal faktörler ile birlikte, bu dönem ortaya çıkan felsefi yönelimlerin de bu durumun üzerinde önemli etkiye sahip olduğu söylenebilir.

Aydınlanma Çağı olarak nitelendirilen 17. ve 18. yüzyıllarda gelişen felsefi düşüncenin sivil toplum kavramının gelişimi üzerinde önemli etkisi olmuştur. Özellikle toplumsal sözleşme kuramcıları olarak tanınan Thomas Hobbes (1588-1679), John Locke (1632-1704), Jean-Jacques Rousseau (1712-1778) ve Thomas Paine (1737-1809) gibi düşünürlerin devlet ve toplum üzerine ifade ettiği görüşlerinden dönemin sivil toplum anlayışı hakkında fikir edinmek mümkündür. Bu düşünürlerden kimi sivil toplum ve devleti özdeş kabul ederken, kimisi de devlet ve

sivil toplumu birbirlerinden ayrı yapılar olarak ele almışlardır. Aşağıda bu düşünürlerin sivil topluma dair görüşlerine yer verilmektedir.

Bu dönem devlet ve toplum üzerine fikir beyan eden düşünürlerin başında Thomas Hobbes gelmektedir. Hobbes'a göre, sivil toplum kavramının anlaşılabilmesi için devlet kavramının ve kapladığı alanın anlaşılması gerekmektedir (Tamer, 2010, s. 93). Hobbes'un ünlü "insan insanın kurdudur" söylemi ile dile getirdiği ve insanlar arasında hakem işlevi görececek bir mekanizmaya ihtiyaç olduğu yönündeki düşüncesi, onun devlet kavramı hakkında fikir vermektedir. Hobbes, insanın doğal hayatta sürekli bir kavga ve rekabet halinde olduğunu ve bu rekabetin her an insanları ölüm ile burun buruna getirebileceğini belirtmektedir. İnsanların bu endişelerden kurtulması için bütün haklarını bir krala ya da meclise devretmeleri gerekir. Bu devir ile oluşacak toplumsal sözleşme devletin özünü oluşturmaktadır (Bayhan, 2002, s. 4).

Hobbes, devletin olmadığı durumu, savaş durumu olarak kabul etmektedir. Ona göre, insanlar kendilerine otorite sağlayacak bir devlet olmadığından savaş halindedir ve bu savaş hali süreklidir. Bu süreklilik her an savaş olduğu anlamına gelmemelidir. Sadece mücadelenin, savaş halinde olacağının zihinlerde yer etmesiyle alakalıdır. Savaş durumu da tıpkı hava kötüyken ara sıra yağmur yağması ama her kötü havada yağmur yağmaması gibi, çok sayıda çatışmayı içerir; ama her an savaş olmaz. Doğal savaş durumu içerisinde barış ortamları olsa dahi durum, genel olarak savaş durumu olarak adlandırılmasına engel değildir (Erbaş Şahin, 2013, s. 17). İnsanlar sürekli savaş hali olan bu doğa durumundan kurtulmak için bir sözleşme ile bu duruma son verip çatışmanın ve savaşın olmadığı bir toplum modeline geçtiklerinde huzur içinde yaşamaya başlayacaklardır. Bu açıdan, Hobbes, "devletin temel amacı bireysel güvenlidir. İnsanların doğal duygularının zorunlu sonucu olan o berbat savaş durumundan kurtarmaktır" (aktaran Demirel, 2013, s. 35) diyerek doğa durumundan devlete geçişin amacını belirtmektedir.

Toplumsal sözleşme ile kurulacak devletin önemine değinen "Hobbes'a göre sivil toplum, devletin bulunduğu, hak ve özgürlüklerin korunduğu bir toplumsal durumdur. Bu anlamda Hobbes'ta devlet ile sivil alan arasında açık bir fark yoktur ve devlet-sivil toplum birlikteliği söz konusudur. Devletin bulunmadığı, çeşitli ekonomik ve sosyal grupların çıkar çatışmalarına sahne olabilecek toplumsal durum

kaosa açıktır” (Yüksel ve Sezgin, 2012, s. 4). Sonuç itibari ile Hobbes düşüncesinde devlet ve sivil toplumun özdeş yapılar olarak kabul edildiği ifade edilebilir.

Toplumsal sözleşme teorisyenlerinden diğer bir düşünür John Locke’tur. Locke da tıpkı Hobbes gibi sivil ya da siyasal toplumu doğa halinden çıkıp, toplumsal sözleşme ile ulaşılan bir toplumsal aşamaya geçiş için kullanmaktadır (Gönenç, 2001, s. 15). Locke’a göre, doğa durumunda özgür olan bireyler, yaşamı, özgürlüğü ve malı gibi kendilerine ait olan mülkiyetlerini korumak için bir sözleşmeye ihtiyaç duyarlar. Doğa durumunda özgür, eşit ve bağımsız olan bireyler, kendi rızalarıyla ve kendi mülkiyetlerini korumak için yaptıkları toplumsal sözleşme ile siyasal ya da sivil toplumu gerçekleştirirler (Bayhan, 2002, s. 4).

Locke’un doğa durumu tasavvuru, Hobbes’un tasavvurundan tam anlamıyla farklı ve barış temelli olsa da kimi zaman savaş durumu doğabilmektedir. Örneğin, başkasının saldırısına uğrayan bir kişinin başvuru yapabileceği bir otoritenin yokluğu savaş durumu oluşturabilmektedir. Locke’a göre, insanların bir toplum içinde yaşamaları ve doğal durumu terk etmeleri savaş durumundan kaçınmak için önemli bir nedendir (Erbaş Şahin, 2013, s. 19).

Sivil toplum kavramını 17. yüzyılda, doğa toplumunun karşıtı olarak ele alan Locke’a göre, sivil toplum, aşiret düzeni içinde yaşayan insanların kendi aralarında anlaşarak oluşturdukları toplumun adıydı. Medeni hukukun gölgesi altında ortaya çıkan bu yapının sosyal ve siyasal ayakları vardı ve Locke’a göre bu ayakları birbirinden ayırmak mümkün değildi (Tamer, 2010, s. 95). Bu açıdan, Locke’un teorisinde devlet ile sivil toplumun özdeş yapılar olarak ele alındığı söylenebilir. Fakat teorinin tümü göz önüne alındığında, sivil toplum-devlet özdeşliğinin netliğini kaybettiğini söylemek gerekir (Gönenç, 2001, s. 15).

Diğer bir toplumsal sözleşme kuramcısı Jean-Jacques Rousseau’ya göre, “insan doğal hayatta mutludur. Toplum hayatı kavgaya ve çatışmalar içerir. İnsanlar barış içinde yaşamak ve kendi mülkiyetlerini korumak için, bir araya gelir, özel çıkar ve iradelerini “genel irade”ye dönüştürerek toplumsal sözleşmeyi gerçekleştirir” (Bayhan, 2002, s. 5).

Rousseau’ya göre, insanların mutlu olduğu doğa durumunda insanlar yaşam tarzı itibariyle hayvanlardan çok farklı değildir. Temel amaçları yiyecek, içecek ve

barınak bulmaktır. Doğa durumu herkesin bu tür temel ihtiyaçlarını kendisinin karşılayabildiği, başkalarına muhtaç olmadığı ya da temel ihtiyaçlarını karşılayabilmek için diğerleriyle mücadele etmek zorunda olmadığı durumu ifade eder. Doğa durumunda, özel mülkiyet ve buna bağlı eşitsizlikler yoktur. İnsanlar topluluk halinde değil ayrı ayrı yaşamaktadır. Bu sebepten dolayı, insanların birbirlerine karşı herhangi bir görev ve sorumlulukları bulunmamaktadır (Yıldızlı, 2012, s. 32).

Doğa durumunda insanlar sınırsız özgürlüğe sahiptir. Bu sınırsız özgürlüklerini yapacakları toplumsal bir sözleşme ile sona erdirirler. Bu açıdan, Rousseau'ya göre, toplumsal sözleşme bir anlamda doğal haldeki insanın sınırsız özgürlüğünden feragat etmesi anlamına gelmektedir (Demirel, 2013, s. 43). Rousseau'ya göre, insanın sınırsız olan özgürlüğünden feragat ederek oluşturduğu toplumsal sözleşme ile birlikte meydana gelen sivil toplum, bireyin parçası olduğu toplumdaki diğer bireylere karşı söz vermekle toplumsallaştığı ve yurttaş kimliğini kazandığı, böylece özel mülkiyetin devlet tarafından bireysel hak olarak kabul edildiği, bireyin de devletin uyruğu altına girdiği alana işaret eder (Yüksel ve Sezgin, 2012, s. 6).

Bu dönem, devlet ve toplum hakkında fikir beyan eden diğer bir düşünür Thomas Paine'dir. Paine, diğer Aydınlanma Dönemi düşünürlerinden farklı olarak sivil toplum ile devleti birbirinden farklı yapılar olarak ele alan düşünürlerdendir. Sivil toplum ile devletin ayrı olmak bir yana köken itibariyle de farklı olduğunu belirten (Karadağ, 2005, s. 67) Paine, devletin hukuk ile sınırlandırıldığı bir sivil toplum modeli ortaya koymuştur. Ona göre, sivil toplum, toplumun kendi kendini örgütlediği devletin dışında kalan alandır ve bu alanda sivil toplum kendi kendini organize edip, devletin fonksiyonunu minimum düzeye indirmektedir (Yüksel ve Sezgin, 2012, s. 5-6).

Paine, İnsan Hakları adlı eserinde devlet ve sivil toplumu birbirinden farklı yapılar olarak ele almıştır. Bu eserde, toplum kendi kendini örgütleyen ve devlet dışı bir alan şeklinde tasavvur edilmektedir. Ayrıca, bu eserde, devlet ve sivil toplum karşılıklı sıklıkla vurgulanmakta, devlet zorunlu bir kötü ve doğa durumu da koşulsuz iyi olarak nitelendirilmektedir (Doğan, 2013, s. 120-121). Bu açıdan, Paine'in devlet tasavvurunun olumsuz bir içeriğe sahip olduğu söylenebilir. Ona göre, devlet insanlığı ayrılık içine düşürmüş, onu doğal birliğinden koparmış ve bu

sebepten dolayı toplumsal kaosun doğmasına sebep olmuştur. İnsanların ticari gayelerle bir araya gelerek kurdukları ve sadece geleneklere bağlı olarak sürdürülen ortaklıklar dahi birçok kişinin doğal bir şekilde bir araya geldiğini göstermektedir. Bu durum, Paine'a göre, insanların devlet dışında kendi kurallarına göre faaliyet gösteren bir organizasyonlar bütününe işaret eder. Bu da devletin dışında bir sivil toplum alanının varlığına işaret eder (Gönenç, 2001, s. 20).

Paine'nin sivil topluma dair fikirleri, 19. Yüzyıl ve sonrasında gelişen küreselleşme ile uyumlu sivil toplum eğilimlerine de yansımıştır. Doğan'a göre;

“Thomas Paine artık sivil toplumun hukuksal olarak da kendi kendine örgütlenmesi gerektiğine işaret etmesi nedeniyle insan haklarına saygının kural olduğu bir siyasal sistemde sivil toplumun gerekliliğine dikkat çekmiştir. Paine'ın toplumu kendi kendine örgütlenme alanı ve sivil toplumu devletten özerk bir alan olarak kurgulaması küreselleşme ile yeniden popüler hale gelmiştir. Paine'ın devleti sivil toplumun amaçlarına ulaşması için bir araç olarak görmesi 19. yüzyılda yükselişe geçen liberal devlet anlayışı ile olduğu gibi günümüzdeki eğilimlerle de uyumludur” (Doğan, 2013, s. 364).

Aydınlanma Çağı düşünürlerinin fikirleri ile yeniden düşünce alanında yer bulan sivil toplum kavramı, modern dünyada kazandığı anlamını, bu dönem ki düşünürlerin fikirlerinin yanı sıra, sanayi devriminin beraberinde getirdiği toplumsal ve siyasal değişimler ile birlikte kazanmıştır. Yani, modern dünyada sivil toplum etrafındaki tartışmaların, 17. yüzyılın sonları ile 18. yüzyılın başlarına denk gelen, geleneksel siyasal yapı ve düzendeki değişimler paralelinde geliştiği söylenebilir (Çaha, 2012, s. 23). Özellikle sanayi devrimi ile birlikte ortaya çıkan burjuva sınıfının ekonomik yönden güçlü olması beraberinde toplumsal bir takım değişimler getirmiştir. Bu değişimlerin başında, toplumun sekülerleşmesi ve cemaat kültürünün yerini bireysel düşünceye bırakması gelmektedir (Tuncel, 2011, s. 29). Bireysel düşüncenin gelişimi, liberal fikirlerin yayılmasına zemin hazırlamıştır. Bu açıdan, sivil toplumun gelişmesi ile liberal düşüncenin gelişimi arasında yakın ilişki olduğunu söylemek mümkündür. Liberal düşüncenin geliştiği toplumlarda bireysel girişim gelişir, buna bağlı olarak gönüllü örgütlenmeler ve bu örgütlenmelere katılım giderek artar (Tuncel, 2011, s. 31). Nitekim “modern dünyada sivil toplumun canlanmasına katkı sağlayan sermaye birikimi, Pazar ekonomisi, serbest rekabet, sınırlı devlet vb. kavramlar bireyi esas alan bir anlayışın uzantıları olarak gelişmiştir” (Çaha, 2012, s. 99).

Modern anlamda kullanılan sivil toplum kavramını Hegel'in ortaya attığı fikirlere dayandırmak mümkündür. Zira "sivil toplum konusunda çağdaş düşünceyi en çok etkileyen ve 19. yüzyıl siyaset düşüncesine damgasını vuran, bu bağlamda sivil toplumu devletten net bir şekilde ayıran ilk düşünür Hegel'dir" (Erbaş Şahin, 2013, s. 26).Hegel, sivil toplumu aile ve devlet arasındaki ara bir basamak olarak nitelendirmiştir. Onun diyalektik felsefesinde, aileden devlete geçiş için sivil toplum ara bir basamaktır. Yani aile tez ise sivil toplum anti tez işlevi görecektir ve bu ikisinin sentezinden ideal devlet ortaya çıkacaktır. Ona göre, aile ile devlet arasında kalan alanda yer alan Pazar ekonomisi, sosyal sınıflar, ekonomik şirketler, bireyler ve devlete bağımlı olmayan her türlü kurum ve kuruluş sivil toplum alanına girmektedir. Dolayısıyla, sivil toplum ve aile arasında önemli farklar belirlemektedir. Bu farklar ile birlikte aile ve sivil toplum arasında önemli etik farklılıklarda ortaya çıkmaktadır. Ortaya çıkan bu farkların en belirgin olanı, çıkar ekseninde şekillenmektedir. Yani sivil toplum bir bakıma çıkarın ön plana çıktığı toplum haline gelmektedir. Kısaca, Hegel'in felsefesinde, sivil toplum farklılık ve çıkarın hakim olduğu bir alana işaret eder (Çaha, 1994, s. 81-82). Mardinde,Hegel'in sivil toplum anlayışını ifade ederken, "Hegel'e göre "sivil toplum", kazanç, şahsi mutluluk ve kişi statüsünün korunması gibi hayat kesitlerinin toplu olarak yaşanmış şeklinin ifadesidir" (2003, s. 14) diyerek Hegel düşüncesinde sivil toplumun çıkar ile olan ilişkisine vurgu yapmaktadır.

Hegel'e göre,tarihsel bir gelişme olarak modern toplumda olgunlaşan sivil toplum, ne özgürlüklerin teminatıdır ne de bir sözleşmeyle gelişir. Pazar ekonomisi, sosyal sınıflar, ekonomik şirketler, bireyler ve devlete bağımlı olmayan her türlü kurum ve kuruluşu kapsar. Devlete bağımlı olmayan farklı birey, grup, kurum ve kuruluşların bir mozayikliğini oluşturur (Bayhan, 2002, s. 5). Hegel, ayrıca, devletin, sivil toplumun kendi kendine yeterli olmadığı durumlarda ortaya çıktığını belirterek sivil toplumun kendisi adına yapamadığını devletin yaptığını iddia eder.Hegel'indüşüncesinde sivil toplum, yukarıda da ifade edildiği gibi çıkar çatışmaları esasına dayanan burjuva toplumu ile eş değerdir. Bu çıkar çatışmalarının önlenmesi ise ancak devlet sayesinde gerçekleşebilir (Karadağ, 2005, s. 68).

Devlet tasavvuru oldukça farklı olan"Hegel'in anladığı anlamda devlet kamu hizmeti görme, yasaları uygulama, polis görevlerinin yürütme ve sınai ve ekonomik çıkarları birbirine uydurma gibi bayağı işlerle uğraşan bir kurum değildir. Bütün bu

işler sivil toplumun görevleridir” (Gönenç, 2001, s. 26). Bu ifadelerden de anlaşılacağı üzere, Hegel, kendi döneminden önceki devlet düşüncesine açıkça karşı çıkar. Ona göre, devlet olarak algılanan yapı, aslında devlet değil sivil toplumdur.

“Hegel’in yaklaşımında devlet, kamu iyiliğinin hayatiyet kazandığı bir alandır. Çünkü bireyin sivil toplum içinde gereksinimlerini tatmin etmesi ancak başkaları ile ilişkiye girmesiyle mümkündür. Bu ilişki de bireyin evrensellik ilkesinin bilincine varması anlamına gelir. Hegel, yaşadığı döneme değin “farklı bireylerin oluşturduğu bir birlik, farklı bireylerden oluşan bütün” şeklinde tanımlanan devletin aslında devlet değil, sivil toplum olduğunu öne sürer. Onun için bireylerin özerkliğini muhafaza etmesi değil devletin içinde erimesi esas hedeftir” (Doğan, 2013, s. 164).

Hegel, gerçek devlet olarak kabul etmediği mevcut devletin, bencil çıkarların tatmin edilmesi için kurulmuş olan bir sistem olduğunu düşünmektedir. Ona göre, devlet ile sivil toplumun karıştırılmasının temel sebebi, kişisel mülkiyet ve özgürlüklerin devlet tarafından koruma altına alındığı aydınlanma düşüncesidir (Doğan, 2013, s. 165). Hegel’e göre, ideal devlet, yukarıda da değinildiği gibi, aile ve sivil toplumun sentezinden meydana gelecektir.

Fikirlerini Hegel’in görüşlerini ters yüz ederek oluşturan Karl Marx ise sivil topluma yeni bir anlam katmıştır. Marx’a göre, sivil toplum alt yapıyı, devlet ise üst yapıyı oluşturmaktadır. Bu açıdan, sivil toplum ekonomik ilişkiler alanıdır ve üst yapıyı oluşturan devletin sosyo-ekonomik temelini oluşturmaktadır (Tamer, 2010, s. 98). Marx’ta tıpkı Hegel gibi kavramı ele alırken diyalektik yöntemle başvurmuştur.

“Sivil toplum ve devlet arasındaki çelişkileri diyalektik yöntem üzerinden ele alan diğer bir düşünür ise Marx’tır. Hegel, sivil toplum-devlet arasındaki çelişkileri, devletin sivil toplum alanını belirlediği düşüncesi üzerinden (soyuttan-somuta doğru) anlatırken, Marx ise, sivil toplumun devleti belirlediği düşüncesi üzerinden (somuttan-soyuta doğru) hareket eder. Örneğin; dini, hukuki, politik kurumlar gibi soyut alanın temelinde ekonomik ilişkiler ve kurumlar gibi somut alan yatar. Bu nedenle, Marx’ta sivil toplum kavramını tarihsel bir kategori olarak ele almak gerekir” (Yüksel ve Sezgin, 2012, s. 7).

Norberto Bobbio, Marx ve Hegel’in sivil toplum anlayışlarını karşılaştırırken, Marx’ın sivil toplum anlayışının Hegel’in sivil toplum anlayışına kıyasla hem dar hem de geniş bir içeriğe sahip olduğunu belirtir. Daha dardır, çünkü Marx’ın alt yapı olarak ele aldığı sivil toplum ekonomi ile sınırlıdır. Oysa Hegel’in sivil toplum anlayışı ekonomi ile sınırlı değildir. Onun sivil toplum anlayışı, yargı ve emniyeti,

yani kamu hukukunu da kapsar. Daha geniştir, çünkü Hegel sivil toplumu devlet ile aile arasındaki alan olarak belirlemektedir. Buna karşın Marx, sivil toplumu, tarihin üretim ilişkileri, zihin dünyası, sanat, estetik gibi alanlarda etkili olan insan faaliyetleri olarak nitelendirmektedir (Doğan, 2013, s. 232; Gönenç, 2001, s. 29).

Hegel'in aksine Marx sivil toplumu siyasal hayatı belirleyen bir alan olarak ele almıştır. Marx'a göre, sivil toplum 18. Yüzyıldaki burjuvazi ile birlikte gelişti. Bu açıdan, Marx sivil toplumu üretici güçlerin belli evrimsel gelişiminde ortaya çıkan bireyler arasındaki ekonomik ilişkilerin tümü için kullanmıştır. Devlet de sivil toplumun bir yansımasıdır. Sivil toplum, Hegel'in dediği gibi devletin şahsında kaybolmaz, aksine yeniden üretilir. Marx'ın bu fikirleri Marksist literatür için önemli dayanak noktası olmaz. Bu anlamda, Marksist literatürü besleyen en önemli kişilik Antonio Gramsci'dir (Çaha, 1994, s. 82). Sivil toplum siyasi toplumun dışında kalan bir alanda konumlandırılan Gramsci'ye göre, sivil toplum ve siyasal düzlem veya devlet arasında bir karşıtlığın bulunduğu şüphe götürmez bir gerçektir. Gramsci, devleti siyasal toplumla özdeş kabul eden totaliter anlayış yerine, devleti siyasal toplum ile sivil toplumun toplamından oluşan bir yapı olarak kabul etmektedir. Marksist görüşe sahip Gramsci'nin bu sivil toplum anlayışı, Marx'tan ziyade Hegel'in görüşüne daha yakındır (Aslan, 2010b, s. 207).

Gramsci'nin Marx'tan ziyade Hegel'e yakın görülmesinin sebebi, Marx'ın sivil topluma hiçbir olumlu değer yüklememesidir. Buna karşın, Hegel'in sivil topluma yüklediği anlamlar, Gramsci'nin kavrama yüklediği anlamlar ile paralellik sergilemektedir. Örneğin, Hegel'deki sivil toplum, salt başıboş ekonomik çıkarların alanı değil, hukuksal ve etik öğeleri de içeren bir alana işaret eder. Bu yönüyle, Hegel ve Gramsci arasında bir uyumdan bahsedilebilir (Doğan, 2013, s. 281-282). Bu uyum, sivil toplum literatüründe Gramsci ve Hegel arasında olumlu bir bağ kurulmasına sebep olurken, Gramsci ve Marx arasında benzer bir bağın kurulmasından bahsedilememektedir.

Hegel'in sivil toplum anlayışına daha yakın pozisyonda duran Gramsci, kavramı ele alırken, aslında, Hegel ile Marx'ın ortasında bir yerde durarak sivil toplum ile devleti barıştırmayı amaç edinmiştir. Sivil toplum ile siyasal toplumun birbirine karıştırılmasının devleti putlaştıracağını iddia eden Gramsci,

devleti bir zorba gibi görmemek gerektiğini, devletin bir ikna edici yönünün de olduğunu belirtmektedir (Tamer, 2010, s. 99).

Marksist literatürün önemli isimlerinden olan Gramsci'nin, sivil toplum konusunda Marx'tan ayrı düştüğü yönleri olduğu gibi Marx ile ortak yönleri de dikkat çekmektedir.

“Hem Marx hem de Gramsci, tarihsel gelişmenin meydana gelişinin gerçekleşme alanı olarak sivil toplumu görürler. Buna karşılık Hegel için tarihin ve toplumun gelişme süreci devlettir. Gramsci ile Marx arasındaki düşünsel yakınlığa rağmen önemli bir fark mevcuttur. Gramsci sivil toplumu bir üst yapı fenomeni olarak görürken, Marx sivil toplumu bir alt yapı fenomeni olarak kabul eder. Marx ve GramsciHegel'in aksine devleti değil sivil toplumu vurgularlar. Burada bu ikisi ile Hegel arasında açık bir karşıtlık söz konusudur. Ancak Marx'ta alt yapıdan üst yapıya geçiş söz konusu olduğu halde Gramsci'de bunun tersi bir geçiş söz konusudur. Ancak Gramscimarksizmiinkar etmez. Buna karşılık “sivil toplumun önemine” dikkat çekmede izlediği farklı çizgi Marx ile ayrı düştüğü noktalardan biri olarak değerlendirilir. O sivil toplumu bir üst yapı kurumu olarak gördüğünü bir çok kez vurgulamıştır” (Doğan, 2013, s. 282).

Modern sivil toplum kavramının şekil almasında etkisi büyük olan diğer bir düşünür Alexis de Tocqueville'dir. Liberal bir düşünür olan Tocqueville, *Amerika'da Demokrasi* adlı eserinde Amerikan demokrasisini ele alırken sivil toplum kavramına da değinmiştir.

Tocqueville, *Amerika'da Demokrasi* adlı eserinde 1833-1835 yılları arasında Amerika'ya yaptığı bir yolculuk esnasında ki gözlemlerini kaleme almış. Aktay'a göre, bu eser, Amerikan toplumunun sivil yapısı ve Amerika'da dernekler, sivil toplum kuruluşları ve dini cemaatlerin rolü üzerine yazılmış en kavrayıcı ve çerçeve çizici eser olma özelliği taşımaktadır (Aktay, 2005, s. 177). Bu açıdan, sivil toplumu anlamak için, demokratikleşme sürecinin tabandan tavana doğru ilerlediği ABD toplum modeline bakmak gerekir. ABD modelinde, dernekler aracılığıyla örgütlenen bireyler, hem çoğunluğun azınlık üzerinde baskı kurmasına engel olmuşlar, hem de devletin iktidar alanını sınırlandırmışlardır. Bu açıdan, demokratikleşme modelinde devlete şekil veren sivil toplum olmuştur (Yüksel ve Sezgin, 2012, s. 6).

Tocqueville, demokrasiler için sivil toplum düşüncesinin taşıdığı önemi ilk olarak açık şekilde ifade eden düşünürdür. Amerika Birleşik Devletleri'ni dönemin

Avrupa devletleri ile karşılaştıran Tocqueville, ABD'nin sağlamış olduğu ekonomik ve siyasal başarıları bu ülkede sivil toplumun gelişmiş olmasına bağlamıştır (Yıldızlı, 2012, s. 39). Zira Tocqueville yaptığı incelemelerde Amerikan halkının karşılaştığı tüm sorunları vakıf ve dernekler kurarak çözdüğünü saptamış ve buradan hareketle aristokrasinin gelişmediği toplumlarda halkın kendi sorunlarını ancak sivil toplum kuruluşları ile çözebileceğini ve devlete bağımlılıktan kurtulabileceğini ileri sürmüştür. Bunun yanında, Tocqueville, devletin sivil toplum kuruluşlarını engellemesinin doğuracağı sorunları da tespit ederek, böyle bir durumda meydana gelecek sorunları da önceden tespit etmiştir. Ona göre, devlet şayet sivil toplum kuruluşlarını engellerse, vatandaşlar sorunlarını çözmek için bir araya gelemeyecek ve bu durum devlete bağımlılığın olağanüstü bir boyuta ulaşmasına sebep olacaktır (Çizakça, 2005, s. 173).

20. yüzyılın başından itibaren Avrupa'da ortaya çıkan bir takım siyasal olaylar sivil toplum kuruluşlarının gelişimini ve yaygınlaşmasını olumsuz etkilemiştir. 20. yüzyılın başında Rusya'da ortaya çıkan siyasi devrim ve sonrasında Avrupa'daki savaş ortamı birçok ülkede baskıcı rejimlerin ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. I. Dünya Savaşı sonrasında sosyalist ve faşist rejimlerde sivil topluma yaşama şansı verilmemiştir. Bu dönemde, sivil toplum kuruluşları yalnızca ABD'de faaliyet alanı bulabilmişlerdir (Tuncel, 2011, s. 31-32). ABD'de görünür olmaları, ülkenin yapısından kaynaklandığı gibi, Tocqueville'in fikirleri ile de yakından ilişkilidir.

ABD'de sivil toplum ile ilgilenen düşünürlerin başında JürgenHabermas gelmektedir. 1960'lı yıllarda sivil toplum ile ilgili görüşlerini yayınlayanHabermas, sivil toplumu önemli ölçüde kamusal alan olarak ele almıştır. Habermas'ın ele alışında sivil toplum, üçlü toplum modelinden birini oluşturmaktadır. Sivil toplumun bir alanını oluşturduğu bu üçlü toplum modelinin diğer iki alanını ise siyasal ve ekonomik alan oluşturmaktadır. Toplumu üç alana bölerek ele alan Habermas, sivil toplumu devlet ile toplum arasında yer alan kamusal alan olarak tanımlamıştır. Kamusal alanı da sanayisi gelişmiş ve sosyal devlet olarak örgütlenmiş burjuva toplumuna eş anlamlı olarak kullanan Habermas, kamusal alan kavramının geçirdiği dönüşümü, *Kamusallığın Yapısal Dönüşümü* adlı yapıtında açıklamıştır (Erbaş Şahin, 2013, s. 36). Sivil toplum ile kamusal alan arasındaki ilişkiHabermas'ın yapıtında görülse de bu iki kavram arasındaki ilişkiyi ele alan ilk düşünür John Locke

olmuştur. Locke, sivil toplumu, özel aile alanının dışında gerçekleşen sosyal ve politik içerikli eylemlerin alanı olarak tanımlamıştır. Locke'un anlayışına göre, sivil toplumun gelişmesi özel alandan bağımsız, kamusal bir alanın gelişmesine bağlıdır (Çaha, 2005, s. 19).

Sivil toplumu, yurttaşların bir araya gelerek çeşitli kamusal gruplar oluşturmaları, devletin etki alanı ve ekonomi alanı dışında gönüllü olarak bir araya gelerek sosyal ilişkilerde ürettikleri yapılar ve oluşturdukları iletişim yapıları olarak tanımlayan Habermas'a göre, sivil toplumda açıklık ve çoğulculuk esastır (Doğan, 2013, s. 336).

II. Dünya Savaşı sonrasında Batı ülkeleri ve ABD'de hem iç politika hem de dış politika kararlarının alınması ve uygulanması sürecinde sivil toplum kuruluşları önemli rol oynamıştır. Özellikle, 1980-1984 yıllarında bireyselleşme akımına tepki olarak komüniteryen bir akım ön plana çıkmış ve bu akım, bireyci anlayışı eleştirip, aracı sivil toplum kuruluşlarını öne alan bir görüşü savunmuştur (Tuncel, 2011, s. 32).

1980'li yıllara kadar sadece ABD'de görünür olan sivil toplumun, 1980'li yıllarda, başta Polonya olmak üzere, Doğu Avrupa'daki sosyalist ülkelerde yeniden varlık göstermeye başladığı görülmektedir (Aslan, 2010a, s. 362). Bu bölgedeki sosyalist ülkelerde görülen ilk ciddi sivil toplum hareketi 1976 yılında Polonya'da kurulan İşçi Savunma Komitesi (KOR) oldu. KOR resmi politikadaki bozulma, yetersizlik, eşitsizlik ve keyfilik gibi olumsuzluklardan dolayı halkı komünist partinin yönetimindeki devlete karşı hareketlendirdi. 1980'de İşçi Dayanışma Hareketine dönüşen KOR, Polonya'daki komünist rejimin yıkılmasında önemli rol oynadı (Çaha, 2012, s. 120). Polonya'da ortaya çıkan İşçi Dayanışma Hareketi'nin diğer sosyalist ülkelerde de işçi sendikaları, dinî cemaatler, aydınlar ve halk kitlelerini cesaretlendirip sokaklara dökülmelerini sağlaması sonucunda, sosyalist rejimler kısa süre içinde yıkılarak, yerlerine çok partili demokratik sistemler kurulmaya başlandı (Çaha vd., 2013, s. 14). Bu gelişme, ayrıca, sivil toplum kuruluşlarının siyasal yapıları değiştirebilecek potansiyel taşıdıklarının bir göstergesidir.

Batı dışında da Batılı anlamda olmasa da sivil toplumun görünür olduğu ülkeler bulunmaktadır. Türkiye gibi güçlü bir devlet geleneğine sahip olan Mısır ve İran bu anlamda dikkate değer iki ülke olarak karşımıza çıkmaktadır.

“Mısır ve İran’da medrese ve cami çevreleri, mahalleler, çeşitli festivaller, düğün ve çeşitli törenler, sufi tekke ve zaviyeleri gibi örnekler ve hatta halkın bir araya gelebildiği neredeyse her yer, Batılı anlamda bir sivil toplum olarak karşımıza çıkmaya da, bireylerin bireylerle ve iktidarla ilişki içerisine girdikleri canlı sivil toplumvari oluşumların yeşermesi için uygun ortamları oluşturmuştur (Cengiz vd., 2005, s. 239).

Sivil toplumun ifade ettiği yaşam alanı ve pratikler Batı dışı toplumlarda da kendine özgü yapıları ile ortaya çıkmış ve serpilmişlerdir. Bu açıdan, sivil toplum kavramı her ne kadar Batı literatüründen çıkarılıp bilim camiasına sunulmuşsa da, Batı dışı toplumlarda da sivil toplum özelliği sergileyen pratiklere rastlamak mümkündür.

2.2.2. Türkiye’de Sivil Toplumun Tarihsel Gelişimi

Türkiye’deki sivil toplum deneyimi Batı’dan oldukça farklı bir seyir izlemiştir. Bu açıdan, Türkiye’deki sivil toplum deneyimi ele alınırken Batı’dakinden oldukça farklı bir yöntem kullanmak zaruri bir hal almaktadır. Türkiye’deki sivil toplum deneyimi daha çok çeşitli örgütlenmeler vasıtasıyla görünür olduğu için, sivil toplumun Türkiye’deki gelişimine değinmek bir noktada sivil toplum kuruluşlarının gelişimine değinmeyi zaruri kılmaktadır. Bu açıdan, Türkiye’deki sivil toplum kavramının ihtiva ettiği anlamı ve tecrübeleri, kavramın Batı literatüründeki deneyiminden farklı olarak, Türkiye’deki sivil toplum kuruluşları paralelinde ele almak daha anlamlı olacaktır. Ayrıca, Türkiye’de sivil toplumun tarihsel gelişimini ele alırken, cumhuriyet öncesi dönem ve cumhuriyet dönemi şeklinde sınıflandırmak da kavramın ele alınışını oldukça kolaylaştıracaktır.

2.2.2.1. Cumhuriyet Öncesi Dönemde Sivil Toplum

Cumhuriyet öncesi dönemde, yani Osmanlı toplumunda sivil toplum Batıdaki gibi tarihsel, toplumsal ve felsefi bir içeriğe sahip olmamıştır. Osmanlı’daki sivil toplum deneyimi daha çok çeşitli kurum ve kuruluşlar aracılığıyla şekillenmiştir (Tuncel, 2011, s. 35). Çaha’ya (2012, s. 182) göre, çeşitli kurum ve kuruluşlar

aracılığıyla şekillenen bu sivil toplum deneyimi,devlete göbek bağıyla bağlı kalmış ve devlet ile ilişkilerinde, devleti önceleyen bir yaklaşım sergilemiştir.

Osmanlı'da sivil toplumvari kuruluşlara esnaf loncaları, ahi teşkilatı, tarikatlar, ulema, vakıflar, köy meclisleri, hattatlar ve ciltçiler örnek olarak verilebilir. Özellikle usta çırak ilişkisine dayalı ahilik teşkilatının şehirlere taşınarak esnaf loncalarını oluşturmaları sivil toplum konusunda atılan önemli bir adımdır (Yüksel ve Sezgin, 2012, s. 17). Esnaf loncalarının doğuşuna kaynak teşkil eden Ahi örgütleri, bir yandan esnaf ve zanaatkarları örgütlerken, diğer yandan da esnaf ve zanaatkarların ahlaki ve dini değerler konusunda eğitilmeleri konusunda önemli işlevler üstlenmişlerdir. İmparatorluk merkezine yakın olan loncalar, merkez tarafından sıkı bir denetime tabi tutulurken, merkezden uzaklaştıkça loncalar üzerindeki denetim daha seyrek bir hal almıştır. Osmanlı şehirlerinde örgütlenen loncalar, ülkenin ekonomik yaşamının en etkin unsurları olarak dikkat çekmişlerdir. Şehirlerdeki ekonomik ilişkilerin örgütlenmesi ve ekonomik ilişkileri yürüten esnaf ve zanaatkarların her türlü sorunun çözümünde aktif rol oynayan loncalar, siyasi yapının ulaşamadığı ve çözüm üretmediği noktalarda devreye girerek üstlendikleri roller, sivil toplum unsurları olarak nitelendirilmelerinde etkili olmuştur (Gönenç, 2001, s. 60-63). Bu açıdan, kimi kaynaklarda, mahalli esnafın bir araya gelerek oluşturduğu loncalar mahalli sivil girişimi temsil eden kurumlar arasında kabul edilirken (Acun, 2005, s. 51), kimi kaynaklarda, loncaların, devletin ekonomi üzerinde vesayet kurması için oluşturulan kurumlar olduğu için, sivil toplum unsuru olarak kabul edilemeyeceği belirtilmektedir. Bu açıdan, esnaf loncalarının sivil toplum unsuru olarak kabul edilip edilmeyeceği konusunda görüş birliği bulunmamaktadır (Yıldızlı, 2012, s. 55).

Osmanlı'da toplum ve devlet arasındaki boşluğu doldurma görevini üstlenen tarikatlar ve ulemanın oluşturduğu kurumsallaşmış dini örgütlenmeler de sivil toplum unsurlarına örnek olarak verilmektedir (Yüksel ve Sezgin, 2012, s. 17). Özellikle VII. Yüzyıldan sonra kurumsallaşmaya başlayan tarikatlar Osmanlı toplumsal yaşamında önemli roller üstlenmişlerdir (Tuncel, 2011, s. 36). Buna karşın, modern sivil toplum kavramının temel unsurlarından bireysellik açısından tarikatların tartışmalı bir konuma sahip olduğu belirtilmelidir. Zira, cemaat yapısının bireysellikleri bastırması, tarikat üyesi bireylerin şeyhe ya da tarikat önderine itaat

etmesi, özerk bireyi yok etmekte ve bu durum, sivil toplumun temelinde yer alan bireysel etkinliği öne çıkarma anlayışı açısından sorun teşkil etmektedir. Kısaca, tarikatların sivil toplum unsuru olarak kabul edilip edilmeyeceği de, tıpkı esnaf loncalarında olduğu gibi, tartışmalı bir mevzudur (Yıldızlı, 2012, s. 54-55).

Osmanlı toplumunda sivil toplum unsurları arasında önemli bir konuma sahip olan diğer bir kurum vakıf müessesesidir. “Osmanlı toplumunda vakıflar, örgütlü sivil dayanışmanın bir unsuru olarak ekonomik ve kültürel alanlarda faaliyet göstermişlerdir. Osmanlı toplum yapısı içinde vakıfların özel bir öneme sahip olmalarının nedeni, diğer sivil toplum unsurlarına göre daha bağımsız bir yapıda olmalarına rağmen, onlara destek olma özelliğini taşımalarıdır” (Yüksel ve Sezgin, 2012, s. 17). Osmanlı’da vakıfların, dini hizmetlerden eğitime, sağlıktan spora, sosyal yardımdan sanata vearaştırmaya kadar toplumun değişik alanlarına yayıldığı ve değişik ihtiyaçları karşılamak için tesis edildikleri görülmektedir. O dönemde vakıfların, önemli bir ekonomik varlık olarak, hayır işlevlerinin yanında sosyo-ekonomik bir kuruluş niteliğini de kazandıkları görülmektedir. Fakat zamanla toplumsal yapıdaki bozulma ile birlikte vakıfların da işlevleri azalmaya başlamıştır (Bayhan, 2002, s. 10).

Osmanlı Devleti, pek çok kaynaktan Vakıf medeniyeti olarak nitelendirilmektedir. Bu nitelendirmenin temel sebebi Osmanlı toplumundaki zengin vakıf kültürüdür. İmparatorluğun ulaştığı toprakların genişliği ve bu toprakları kontrol altına alabilecek teknolojik yetersizlik vakıf kültürünün gelişmesine sebep olmuş ve vakıflar aracılığıyla, geniş toprak parçaları imparatorluğun kontrolünde yüzyıllar boyunca güven içinde idare edilmiştir (Buluş, 2009, s. 28). Sivil toplum kuruluşu olarak vakıfların bu fonksiyonları yerine getirmesi, Osmanlı’daki sivil toplumvari yapıların siyasi erkin vesayeti altında varlık sürdürdüklerinin bir göstergesidir.

1800’lü yıllarda cemaat kültürü aşınmaya başlamış, bireyin toplumsal yaşamda daha fazla ön plana çıkmasına imkan sağlanmış ve bu durum beraberinde bireyselleşme ile seküler bir yaşam biçimini getirmiştir. Bu değişim ile birlikte, Osmanlı toplumunda bireysel anlamda ilk sivil girişimin de gerçekleştiği görülmektedir. 1847 yılında vatandaşların bireysel sorunlarını bir dilekçe ile hükümete iletmeleri bu durumun bir yansımasıdır. Bunun yanında, 1856 Kırım

Savaşı sonrasında, Osmanlı'da sivil örgütlenmenin ilk örnekleri arasında sayılan derneklerin kurulması ve 1860'lı yıllarda sivil toplum kuruluşlarının fiili olarak görünür olmaya başlaması, cumhuriyet öncesi dönemdeki sivil toplum deneyimini yansıtmaktadır (Tuncel, 2011, s. 36-37). Bu sivil toplum deneyimleri, Osmanlı'da Batıdaki sivil toplum yapısına benzer örgütlenmelerin sosyal hayatta roller üstlendiklerini göstermektedir. Bu açıdan, 19. Yüzyıl boyunca devam eden modernleşme hareketlerinin sivil toplum üzerinde pozitif bir etki bıraktığı söylenebilir (Yüksel ve Sezgin, 2012, s. 18).

19. yüzyılda filizlenip yeşeren sivil toplum deneyimi, II. Meşrutiyet döneminde yoğunluğunu daha da artırmıştır. II. Meşrutiyet'in ilanına kadar yaşanan sivil toplum deneyimi kanuni bir dayanağa sahip olmadığı için istikrar sağlayamamıştır. 1909 yılında Kanun-i Esasi'de yapılan bir değişiklik ile Osmanlı yurttaşlarının toplanma hakkı anayasal güvenceye kavuşturulmuş ve dernek kurma konusunda belli düzenlemeler yapılmıştır. Bu düzenleme, büyük ölçüde 1901 yılında çıkartılan Fransız Dernekler Kanunu'ndan izler taşımıştır (Tuncel, 2011, s. 38). Dernekler Kanunu ile birlikte çok sayıda dernek kurulmuş ve 1920 yılına gelindiğinde sadece kadınların kurmuş olduğu 40 kadar dernek ortaya çıkmıştır. Dernekler Kanunu, dernekler dışında sendikacılık faaliyetlerine de olanak sağlamış, II. Meşrutiyet döneminde sendikal hareketler de boy göstermeye başlamıştır. Bu gelişmelerden sonra, 1925 tarihli Takrir-i Sükun Kanunu, Türk Ceza Kanunu ve Cemiyetler Kanunu'nda yapılan değişiklikler ile 1938 sayılı İş Kanunu sendikacılık faaliyetlerini sekteye uğratmış ve sendikal hareketlerin yeniden ortaya çıkması 1946 yılına kadar beklemek durumunda kalmıştır (Çaha, 2012, s. 200-201).

Osmanlı'nın toplumsal yapısında sivil toplumun belirgin olarak ortaya çıktığı II. Meşrutiyet döneminde yaşanan bir takım gelişmeler dikkat çekicidir. Çaha, bu gelişmeleri ele alırken aslında Osmanlı'daki sivil toplum ve siyasal düzlem arasındaki girift ilişkiyi de resmetmektedir:

“Osmanlı'nın toplumsal haritasına baktığımızda sivil topluma zemin sunacak bir topografyasıyla karşılaşırız. Özellikle İkinci Meşrutiyet döneminde bu topografya dikkat çeken biçimde belirginleşmiştir. Toplumun en ince titreşim noktalarına kadar yayılan medrese ve Ulema, farklı dinlere dayalı gelişen millet sistemi, taşra eşrafının yerel değerleriyle pekişerek kurumlaşan lonca türü örgütlenmeler ve nihayetinde son dönemlere

gelince kendi bölgelerinde “sikkersiz sultan” olarak nitelendirilecek kadar güçlenen “Ayan” gibi unsurlar Osmanlı’nın geleneksel sivil toplum unsurlarını oluşturmaktaydı” (Çaha, 2012, s. 182).

Sivil toplumdan beklenen en önemli işlev devlet üzerinden frenleyici bir güç olarak kendisini hissettirmesi ve bir denetim mekanizması işlevi görmesidir. Oysa Osmanlı’daki sivil toplum deneyimi bu işlevlerden uzak kalmıştır.

2.2.2.2. Cumhuriyet Döneminde Sivil Toplum

Cumhuriyetin ilanından önce, Osmanlı’nın yaşadığı bir takım deneyimler cumhuriyet döneminde sivil toplum açısından önemli avantajlar sağlamıştır. Cumhuriyet öncesi dönemde Osmanlı toplumu, sanayileşme ve modernleşme çabaları sonucu yeni toplumsal kesimlerle tanışarak sivil toplum unsurlarının gelişimi için uygun ortamın doğmasına imkan tanımıştır. Osmanlı’nın son dönemlerinde, özellikle sanayileşme ve modernleşme çabaları ile birlikte ortaya çıkan unsurları şu şekilde sıralamak mümkündür: İdeolojik alanda Marksistler, liberaller, milliyetçiler ve İslamcılar; etnik alanda Ermeniler, Araplar, Rumlar, Kürtler; siyasal alanda çok sayıda siyasal parti; ekonomik alanda yeni yetme yerli ve yabancı girişimciler; sosyolojik alanda sendikalar, kadın grupları ve masonlar. Bu unsurlar, bir asırlık modernleşme çabaları sonucu ortaya çıkıp gelişen unsurlardır(Çaha, 2012, s. 183-184).Osmanlı’dan devralınan bu mirasa karşın, “Cumhuriyetdöneminde tek partili sistemin kurulmasıyla birlikte gerek geleneksel, gereksemodern sivil toplum unsurları büyük ölçüde yer altına çekilmek zorunda kalmıştır” (Çaha vd., 2013, s. 18). Çünkü, Cumhuriyeti kuran kadrolar muhalif en ufak bir sese dahi tahammül edememiş ve dolayısıyla siyasal yapı dışında ortaya çıkan her türlü oluşumu (bunlara sivil toplum yapıları dahil) bastırma gereği duymuşlardı.

Osmanlı toplumunda sivil toplum rolü üstlenen vakıfların Cumhuriyet dönemindeki konumu da, bu dönem ki sivil toplum anlayışı hakkında fikir verebilir. Gerek Tanzimat sonrası Osmanlı döneminde, gerekse Cumhuriyet’in ilk otuz kırk yılında Osmanlı’daki vakıf sisteminin yıkıldığı, vakıfların mal varlıklarının talan edildiği tarihi bir realitedir (Çizakça, 2005, s. 172). Bu açıdan Cumhuriyet’in Osmanlı’dan devraldığı sivil toplum geleneğini sürdürmediğiifade edilebilir.Çaha, bu durumu şu şekilde izah etmektedir:

“Cumhuriyet Türkiye’si, Osmanlı’dan devraldığı miraslardan birine sıkı sıkıya sarılırken, sivil toplum açısından önemli olan diğer mirası bir kenara bıraktı. Sahiplendiği miras, ... Alman ve Fransız paradigmasıyla buluşan Osmanlı patrimoniyal devlet geleneğiydi. Bir kenara bıraktığı miras ise Osmanlı sivil toplumunu barındıran toplumsal yapıydı. Devlet eliti, geleneksel grupların hepsini bertaraf etmiş, siyasal yaşam içindeki direnç noktalarını kırarak etkinliklerini zayıflatmış, giderek güçlenen devleti zayıf, sönük ve cılız bir toplumla karşı karşıya bırakmıştır. Osmanlı’daki geleneksel sosyal gruplar, yerlerini siyasal iktidarı paylaşan asker, bürokrat ve aydın kesime bırakmıştır. Bu üç kesim de on dokuzuncu yüzyıl boyunca sivil toplum içinde gelişmek yerine, bizatihi politik toplum içinde gelişmiş ve bu alanda bir güç odağı haline gelmişti” (Çaha, 2012, s. 187-188).

Cumhuriyet döneminin ilk anayasasında işçilere sendikalaşma hakkı tanınmış olsa da pratikte bunun karşılığı olmamıştır. Aynı şekilde, 1924 Anayasasının 70. ve 79. Maddeleriyle toplantı ve dernek haklarına yer verilmişse de hükümete dernekler üzerinde sıkı bir denetim yetkisi tanındığı için derneklerin etkinliği 1938 yılına kadar sönük kalmıştır (Tuncel, 2011, s. 45). 1923-1950 yılları arasında varlık gösteren tek dernek, CHP’nin ilkelerini yaymak ile görevli Halk Evleri olmuştur. Cumhuriyet öncesi dönemde varlığını sürdürerek gelen, Türk Ocakları, Türk Kadın Birliği, Mason Derneği gibi dernekler kapatılarak kaynakları ve insani güçleri Halk Evlerine devredilmiştir. Tek dernek olarak kalan Halk Evleri’nin 1950 yılına kadar ülke çapında 478 adet Halk Evi ve şube olarak köylerde faaliyet gösteren 4322 adet Halk Odası bulunmaktaydı (Çaha, 2012, s. 201). Bunun yanında, 17 Ekim 1946’da İnsan Hakları Derneği kurularak Fevzi Çakmak bu derneğin azalığı ve müteşebbis heyeti başkanlığına getirilmiştir. 1947 yılına gelindiğinde sendikalara kısıtlı da olsa örgütlenme hakkı verildiği görülmektedir (Tuncel, 2011, s. 49). Bu gelişmeler, Cumhuriyet döneminde sivil toplum deneyiminin en olumsuz dönemini 1923-1950 yılları arasındaki tek parti sürecinde yaşadığını göstermektedir (Yüksel ve Sezgin, 2012, s. 19). Zira sivil toplum alanında faaliyet gösteren yapıların CHP ile organik bağının olması temel koşul olarak kabul edilmiş, farklı fraksiyonlara yaşam alanı tanınmamıştır. CHP’nin tek parti iktidarının sona erdiği 1950 yılından sonra sivil toplum alanında gözle görülür canlanma yaşanmıştır.

Demokrat Parti’nin iktidara geldiği 1950 yılından sonra dernek sayısında büyük artış yaşanmıştır. Öyle ki 1938 yılında ülke genelinde sadece 205 dernek varken, 1950-1960 yılları arasında dernek sayısı 18.958’e çıkmıştır. Bunun yanında, 1950’den itibaren sendikaların kendi aralarında birlik, federasyon gibi üst düzey

örgütlenme yoluna gittiği görülmektedir (Yıldızlı, 2012, s. 64-65). Demokrat Parti'nin iktidara gelmesi ile birlikte, önceki dönemin sivil toplum üzerindeki baskıcı yapısı önemli oranda kırılmış olsa da, zamanla Demokrat Parti de farklı görüşler üzerinde baskı kurmaya başlamıştır. Örneğin, 1952 yılında kurulan Türkiye İşçi Sendikaları Konfederasyonu'nun (Türk-İş) uluslar arası bir işçi örgütüne katılma talebi, Demokrat Parti hükümeti tarafından defalarca reddedilmiştir. Bu örnek göstermektedir ki, tek parti iktidarından sonra görece özgür bir ortam bulan sivil toplum, dönemin siyasi yapısının sınırlandırmalarına maruz kalmıştır (TÜSEV, 2011, s. 56). Aşağıdaki ifadeler Demokrat Parti'nin iktidarda kaldığı süre içerisinde nasıl bir yönetim anlayışına doğru evirildiğini göstermektedir:

“DP, muhalefeti devlet idaresini engelleyen bir düşman olarak nitelendirerek, yasal ve idari önlemlerle, parlamento içinden ve dışından yükselen muhalefet odaklarını (siyasal partiler, üniversite, basın, sendikalar vb.) susturma yoluna gitmiştir. Özellikle 6-7 Eylül (1955) olaylarından sonra, ordudan yardım istenerek sıkıyönetimin ilan edilmesinden sonra, basına yeni yasaklar ve sınırlamalar getirilmiş, üniversitelerin özerklikleri ortadan kaldırılmış, üniversite öğretim üyelerinin siyasi kuruluşlarda görev almaları, siyasi yayın ve beyanda bulunmaları yasaklanmış, adli ve akademik güvenceler ortadan kaldırılarak, yargıç güvenceleri ve bağımsızlığı yıpratılmış, muhalefet partilerinin radyoda konuşma hakkı sınırlandırılmıştır. Her türlü muhalefeti izlemek ve cezalandırmak üzere Tahkikat Komisyonları kurulmuştur. İşçilere grev hakkı verilmediği gibi, bazı sendika birlikleri, gazete ve partiler kapatılmış, muhalif partilere oy veren beldeler cezalandırılmış, ilk etapta sınırlandırılan parti faaliyetleri sonradan tümüyle yasaklanmıştır. İfade edildiği üzere iktidarın tutumu gittikçe sertleşmiştir” (Yıldızlı, 2012, s. 65).

Bu durum, Türkiye’de hangi görüşten olursa olsun siyasi yapının, sivil topluma müdahale ettiğini ve sivil topluma sınır çizdiğini göstermektedir. Sağ veya sol, liberal veya muhafazakar, hangi görüşe sahip olursa olsun, siyasi yapıyı elinde bulduran kadrolar, sivil topluma kendi dünya görüşlerine göre şekil verme uğraşında olmuşlardır. Bu durum, 1950’de iktidara gelen Demokrat Parti’de de görülmektedir. Her ne kadar Demokrat Parti’nin iktidara gelişi, sivil toplum alanında görece özgür bir ortam oluşturmuşsa da, zamanla bu özgürlük yerini baskı ortamına bırakmış ve 1960 yılında darbe ile sonuçlanmıştır. Yüksel ve Sezgin, Demokrat Parti iktidarının akıbetinin darbe ile sonuçlanmasını şu ifadeler ile dile getirmektedirler:

“1950’de Demokrat Parti’nin iktidara gelmesiyle birlikte, önceki dönemin baskı altında tuttuğu basın, sendikalar, dini örgütler gibi sivil toplum unsurları tekrar gündeme gelmiştir.

Toplumsal yapıda sivil unsurların gündeme gelmesi, siyasal yapıda çok sayıda partinin kurulması ve ekonomik yapıda da dışa açık bir modelin benimsenmesi ile birleşince bu dönemde, Demokrat Parti ve onun dayandığı, geniş toplum kesimlerinin, Cumhuriyet Halk Parti'si tarafında konumlanan asker ve bürokratik elit kesime karşı ezici bir üstünlük sağladığını söylemek mümkündür. Ancak zaman içinde, Demokrat Parti ile Cumhuriyet Halk Partisi arasında yaşanan siyasal rejim tartışmalarının yol açtığı gergin ortam, birbirine muhalif olan toplum kesimlerine de yansımış ve nihayetinde 27 Mayıs 1960 Askeri Darbesi gerçekleşmiştir” (Yüksel ve Sezgin, 2012, s. 20-21).

1960 yılında gerçekleşen Askeri Darbeden sonra 1961 yılında yeni bir anayasa hazırlandı ve bu anayasada sivil toplum alanının genişlemesi için gerekli düzenlemeler yapıldı (Yüksel ve Sezgin, 2012, s. 21). 1961 Anayasasında yer alan düzenlemeler ile birlikte sendikalara grev hakkı tanındı, sosyalistlerin siyasal parti kurmalarına ve toplumsal konularda eleştiriler yapmalarına imkan sağlandı. Ayrıca, sol örgütlenmelere karşı komünizmle mücadele adı altında oluşturulan derneklerin sayısında önceki döneme oranla on beş kat artış yaşandı (Tuncel, 2011, s. 51-52).Yine, bu dönemde, sendikalaşma ve dernekleşme oranlarının arttığı, köylü ve kentli sınıfların toplumsal hareketler içinde yer aldığı, yaşanan hızlı kentleşme ve sanayileşme ile birlikte yeni kentli kitlelerin örgütlenme taleplerinde artış yaşandığı ve sivil toplum alanının bir ölçüde de olsa tabandan gelişmeye başladığı görülmektedir (TÜSEV, 2011, s. 56-57).

1961 Anayasası ile sosyal ve siyasal özgürlüklerin hukuksal çerçevesinin geniş tutulması sonucu katılımcı ve çoğulcu bir demokrasi kültürünün oluştuğu söylenebilir. Bu dönemde, vatandaşların sivil veya siyasal örgütlenmelerde aktif bir şekilde yer alarak etkin bir katılım örneği ortaya koydukları görülmektedir. Öyle ki, 1960'da 18.958 olan dernek sayısı 1970'de 42.170'e yükselmiştir. Yine 1960'da 282.962 olan sendikalı işçi sayısının 1971'de 1.200.000'e ulaştığı görülmektedir (Yıldızlı, 2012, s. 67). Sivil toplum alanındaki gözle görülür bu canlanma, 1961 Anayasası'nın getirmiş olduğu düzenlemelerden kaynaklanmıştır.

1961 Anayasasının sivil toplum alanına yönelik bu olumlu etkisine karşın, 1971 muhtırası, başta dernekler olmak üzere, tüm sivil toplum kuruluşlarını siyasal alandaki düşünce ayrımlarının ve çatışmaların sorumlusu olarak gördüğünden, sivil toplum alanını baskı altına almıştır (Yüksel ve Sezgin, 2012, s. 21). Bu baskının temel sebebi, topluma karşı devleti önceleyen askeri elitlerin zihin dünyasındaki

devlet tasavvurudur. Türkiye’de her on yılda bir darbe yapan bu zihniyet ile birlikte, devlet-temelli ve devlet-merkezli modernleşme süreci gerçekleştirilmek istenmiş ve ülkede sivil toplumun tabandan gelişimine izin verilmemiştir (TÜSEV, 2011, s. 57).

Tüm bu gelişmelere bağlı olarak 1950-1980 arası dönemde sivil toplumun gelişimine zemin oluşturan (dönem dönem yaşanan kırılmalar olsa da) önemli gelişmelerin yaşandığı söylenebilir. Fakat siyasal yaşamın gerçek aktörleri sivil toplum grupları olmamıştır. Siyasal yaşamın gerçek anlamda aktörleri devlet eliyle seçilen elitler olmuştur (Çaha, 2012, s. 229). Bu elitler, kimi zaman seçim ile başa gelen siyasi elitler olurken, kimi zaman da darbe ile gelen askeri elitler olmuştur.

Cengiz vd. Türkiye’de sivil toplum tartışmalarının yaygınlaşmasının 1980’den sonra gündeme geldiğini belirtmelerine karşın, 1980 öncesi dönemde de sivil topluma ilginin olduğunu vurgulamışlardır. Özellikle İdris Küçükömer’in sivil toplum kavramını sahiplenmesi ve bu kavramı ele alışını, kavramın entelektüel alandaki canlanması için önemli bir gelişme olarak değerlendiren Cengiz vd. her şeye rağmen Küçükömer’in bireysel çabasının çok da etkili olmadığını belirtmektedirler (Cengiz vd., 2005, s. 233).

Özcan, Türkiye’de sivil toplum kavramının Batıdaki içeriğine yakın anlamda 1980’li yıllarda kullanılmaya başlandığını belirtmektedir (2005, s. 12). 1980’li yıllardan sonra Batılı anlamda kullanılmaya başlanan sivil toplum kavramının sosyal bilim literatüründe sıklıkla karşılaşılan bir kavram olmaya başladığı görülmektedir. Çaha vd. (2013, s. 19) sivil toplum kavramının Türkiye’de sıklıkla kullanılmaya başlanmasının iç ve dış bir takım faktörlerinin bulunduğunu belirtmektedirler. İç faktörler olarak devletinküçülmesi ve liberalleşme politikaları, ekonomide özelleştirme, yerel yönetimlere yetki aktarımı, farklı sosyal hareketlerin ortaya çıkması, sistemi tümüyle dönüştürmeye çalışan ideolojik grupların tasfiye edilmesi, düşünce, inanç ve girişim özgürlüğünü savunan düşüncelerin aydınlar arasında yaygınlaşması ve bu düşünceleri savunan aydınların üniversitelerde ve medyada boy göstermesini sayarken; dış faktörler olarak Soğuk Savaş döneminin sona ermesi, küreselleşme ve bilgi toplumunun gelişimi, ülkenin heryönüyle dış dünyaya açılması ve Türkiye’nin Avrupa Birliği üyeliği gibi faktörleri saymaktadırlar.

1980’li yıllarda başlayıp devam eden dönemde de sürdürülen Batılı anlamdaki sivil toplum kavramına yönelik ilgi farklı fraksiyonlar tarafından ortaya konulmuştur. Cengiz vd. bu dönemde sivil toplum kavramının sol sivil toplumculuk ve sağ sivil toplumculuk şeklinde iki ayrı fraksiyon tarafından gündeme taşındığını belirtmektedirler. Bunun yanında, sivil toplum ve sivil toplum kuruluşları ilişkisi de ayrı bir tartışma alanı olarak ortaya çıkmıştır. Sol çizgide yer alan Murat Belge, Asaf Savaş Akat ve Aydın Köymen gibi isimler *Saçak* ve *Yeni Gündem* dergilerinde sivil toplum kavramını sol düşünce camiası içerisinde tartışmaya açtılar. Bu isimler, sivil toplum kavramını Gramsci’den hareketle tartışmaya açıp, sivil toplum ve sosyalizm ilişkisini temel tema olarak işlemeye giriştiler. O dönem, sağ sivil toplumculuk ise üç ayrı alanda varlık buldu. İlki Taha Akyol’un başını çektiği muhafazakar liberal sivil toplum yaklaşımı, ikincisi Ali Bulaç ile birlikte özellikle *Birikim Dergisi*’nde tartışmaya açılan Medine Vesikası tartışmaları ekseninde şekil alan sivil toplum yaklaşımı, üçüncüsü ise neo-liberalizmin gelişmeye başlaması ile birlikte, hakim sivil toplum söylemi haline gelen liberal sivil toplum yaklaşımıdır (Cengiz vd., 2005, s. 233-234).

1980 sonrası dönemde sivil topluma yönelik entelektüel camiada gözle görülür canlanma olsa da yasal bir takım engeller kavramın hak ettiği konuma ulaşmasının önündeki en büyük engel olmuştur. Özellikle, 1982 Anayasası sivil toplum kuruluşlarının etki alanını oldukça sınırlandırmış, sivil toplum görünümlü bir takım kuruluşları da kamu kuruluşu hüviyetine sokmuştur. Özellikle yarı resmi bir statüde bulunan Mimarlar ve Mühendisler Odası, Barolar, Tabip Odaları vb. kuruluşların kamu kurumu niteliğinde ki meslek kuruluşları şeklinde nitelendirilmesi, bu örgütlenmelerin sisteme entegre edilmesini ve işlevlerinin azalmasını sağlamıştır (Tuncel, 2011, s. 55). Bu gelişmeler, 1982 Anayasası’nın sivil toplum üzerindeki kısıtlamalarını göstermektedir. 1982 Anayasası’nın sivil toplum üzerindeki kısıtlamaları aşağıda yer alan satırlarda da tüm çıplaklığıyla gözler önüne serilmektedir:

“1982 Anayasası’nda 1961 Anayasası’nın yurttaşlara sağladığı hak ve özgürlükler konusunda sayısız sınırlamaya gidilmiş; devletin yurttaş karşısındaki sınırlayıcı gücü artırılmış; dernek çalışmaları, sendikal etkinlikler ve hatta siyasi parti örgütlenmeleri sıkı denetim ve kontrol mekanizmalarına tabi olmuştur. 1983 yılında yürürlüğe giren yeni Dernekler Yasası da bu rejimin yasakçı ve vesayetçi ideolojisinin devamını yansıtmıştır. Bu

kapsamda pek çok devlet memurunun derneklere üyelik hakları kısıtlanmış; devlete derneklerin çalışmalarını kontrol etme ve durdurma yetkileri verilmiştir. 1983 seçimleri ile biçimsel olarak demokrasiye geçilse de, 1982 Anayasası'nın yarattığı kısıtlayıcı ortamda sivil toplum örgütlenmelerinin yeniden canlanması oldukça uzun zaman almıştır” (TÜSEV, 2011, s. 57)

Uzun bir zaman baskı altında kalan ve herhangi bir gelişme kaydedemeyen sivil toplum 1980'li yılların ikinci yarısında yeniden gelişme kaydetmeye başlamıştır. Sivil toplum kavramının bu dönem yeniden gelişme kaydetmesi ve dönemin önemli referans kavramı haline gelmesi küresel ölçekte yaşanan ekonomik, siyasal ve toplumsal değişim ve dönüşümlerden kaynaklanmaktadır (Yüksel ve Sezgin, 2012, s. 22). Özellikle 1980'lerden itibaren Doğu Avrupa ve Sovyetler Birliği'nde yaşanan gelişmeler, Batı ve Latin Avrupa'daki askeri yönetimlerin yerini demokratik yönetimlere bırakması, tüm dünyada sivil toplum kavramına yönelimi tetiklemiştir (Tosun, 2005b, s. 134). Dünya genelindeki bu yönelim Türkiye'ye de 1980'li yılların ikinci yarısında yansımış ve 1990'lı yıllarda yukarı yönlü ivme kazanmıştır.

1992 yılında Rio Konferansından sonra gerçekleştirilen Habitat Konferansları ile sivil topluma yönelik başlayan ilgi, 1996 yılında İstanbul'da yapılan Habitat II Konferansı sonrasında artan Yerel Gündem 21 etkinlikleri ile devam etmiştir (Tosun, 2005b, s. 134). Habitat II Konferansında sivil toplum kuruluşları arasında kurulan iletişim ağı ile birlikte sivil toplum kavramı devlet dışı bir alanda konumlanmaya başlanmıştır. Bunun yanında, 1995 yılında dernek kurma özgürlüğünü düzenleyen Anayasa'nın 33. Maddesinde yapılan değişiklik de sivil toplum alanında yaşanan gelişmeler arasında sayılabilir (Yüksel ve Sezgin, 2012, s. 23).

2000'li yıllara doğru gelinirken sivil toplumun toplumsal alanda daha fazla görünür olmaya başladığı görülmektedir. Özellikle, 1999 yılında yaşanan Marmara ve Kaynaşlı depremlerinde sivil toplum kuruluşlarının aldığı önemli rol, sivil toplumun ön plana çıkmasında etkili olmuştur. Yüksel ve Sezgin'e göre, “1999 yılında yaşanan Marmara Depremi ve onu izleyen Kaynaşlı Depremi, yirmi bine yakın insanın ölümüne sebep olmuş ve bölgeyi büyük yıkıntıya uğratmıştır. Bu felaket karşısında, STK'lar halktan gönüllülük ve bağışlar açısından büyük destek sağlamış ve acil toplumsal ihtiyaçların karşılanmasında devletten daha etkin

olduklarını ortaya koymuşlardır” (2012, s. 23). Yaşanan bu depremler sonucunda meydana gelen doğal afetlerde, sivil toplumun üstlendiği rol, hem arama ve kurtarma çalışmaları, hem de insani yardımlar temelinde, sivil topluma karşı, toplumda ilgi ve güveni artırmıştır. Bununla birlikte, sadece devlete dayalı bir modernleşme ve kalkınma anlayışının, toplumsal sorunlara karşı etkili çözüm üretmede yeterli olamayacağını göstermiştir (TÜSEV, 2011, s. 58).

Yaşanan bu afet durumu, sivil toplum kuruluşlarının üstlendikleri rollerden dolayı ön plana çıkmalarında önemli etkiye sahip olmuşsa da, sivil topluma ilişkin bu dönem yaşanan tek gelişme bu değildir. Özellikle, 1999 yılındaki Helsinki Zirvesi, Türkiye’deki sivil toplum alanının gelişiminde önemli etkiye sahip olmuştur. Helsinki Zirvesi’nin yanı sıra 2002 yılında ki Kopenhag Zirvesi’de bu anlamda zikredilmesi gereken gelişmelerden birisidir. Kopenhag Kriterleri, özellikle sivil toplum bağlamında, Türkiye’nin Avrupa Birliği ile olan ilişkilerinde önemli bir dönüm noktası olarak kabul edilmektedir (Yüksel ve Sezgin, 2012, s. 23-24).

Kopenhag Zirvesi ile birlikte Türkiye ve Avrupa Birliği ilişkileri ilerledikçe, hükümet yasal ve yapısal bir takım değişiklikler yapmak zorunda kalmış ve bu değişiklikler ile birlikte sivil toplum alanında da önemli gelişmeler yaşanmıştır. Sivil toplum alanında yaşanan gelişmeler, önemli ölçüde Türkiye-AB ilişkilerinden kaynaklanmaktadır. Özellikle Türkiye Üçüncü Sektör Vakfı’nın (TÜSEV) yaptırdığı araştırmalarda bu durum ortaya çıkmaktadır. TÜSEV’in 2006 yılında yaptırdığı bir araştırmaya göre, Avrupa Birliği üyelik sürecinin Türkiye’deki sivil toplum kuruluşları üzerinde büyük ölçüde olumlu etkisi olduğunu ortaya koymuştur. Yine TÜSEV’in 2008 yılında yaptırdığı bir başka araştırmaya göre, sivil toplum kuruluşlarının Avrupa Birliği sürecini, temel hak ve özgürlükler, STK fonları ve STK’lar arası işbirliği gibi açılardan bir hayat iksiri olarak gördüklerini ortaya koymuştur (Akçeşme, 2013, s. 216-217). Sonraki sayfalarda *Bir Sivil Toplum Kuruluşu Olarak Dernekler* bölümünde verilecek bir takım istatistiksel bilgiler, Türkiye’de sivil toplum alanında yaşanan gelişmelerin niceliksel boyutunu ortaya koyacaktır. Niceliksel artışa karşın, gerçek anlamda sivil toplumun niteliksel olarak geldiği noktanın farklı tartışmalara zemin hazırladığını da belirtmek gerekir.

2.3. SİVİL TOPLUMUN TEMEL ÖZELLİKLERİ

Sivil toplumun bir takım özelliklerinden bahsetmek mümkündür. Pek çok kaynakta sivil toplumun temel özelliklerinden bahsedilmektedir. Bunlardan biri olan Doğansivil toplumun özelliklerini, sivil toplum kuruluşları özelinde ele alarak, altı maddede toplamaktadır (2013, s. 346-347):

1. Genel olarak kamusal alandaki tüm bireylerin katılımına açık kuruluşlar, dernekler, sivil oluşumlar gibi yurttaşların gönüllü katılımı ile oluşan birliktelikler.

2. Sivil toplum kuruluşlarının özerkliği. Bu bağlamda bu kuruluşların siyasi iktidar karşısında bağımsız olmaları, bu kuruluşlara yasak uygulanmaması ve bu kuruluşların devlet mekanizması tarafından yönlendirilmemesi.

3. Sivil toplum kuruluşlarının tek renkli olmaması, bu kuruluşların heterojen yapıda olmaları.

4. Sivil toplum kuruluşları yasal kurumlardır. Bu sebepten dolayı, bu kuruluşların kendi iç ilişkilerinde insan haklarına saygı, kurumsal düzeyde garanti altındadır.

5. Sivil toplum kuruluşlarında üyeler arasında sivil davranış ruhu egemendir. Bu nedenle sivil toplum kuruluşu üyeleri kendi aralarında karşılıklı hoşgörü ve dayanışma ile hareket ederler. Bu kurumlar aynı zamanda kendilerini kendi denetim mekanizmaları ile kontrol ederler. Bu denetimi yaparken dıştan gelen bir baskı ile karşı karşıya kalmazlar.

6. Sivil toplum kuruluşları aynı zamanda hayalci bir potansiyeli bünyesinde barındırır. Bu kuruluşlar spontane oluşmuşlardır. Sivil toplum kuruluşları arasında aynı zamanda bir gerilim ilişkisi de mevcuttur.

Sivil toplumun temel özelliklerini ele alan Tosun ise sivil toplumun özelliklerini on maddede toplamaktadır (aktaran, Yıldırım, 2003, s. 229):

1. Devlet iktidarını kontrol eder.
2. Katılım düzeyini yükseltir.
3. Demokratik tutumları geliştirir.

4. Kutuplaşmaları yumuşatır.
5. Yeni siyasal liderlerin yetiştirilmesi ve geliştirilmesi açısından önemli bir rol oynar.
6. Siyasal partilerin demokratikleştirilmesini sağlar.
7. Bilgiyi toplumun geniş kesimlerine yayar.
8. Yeni fikirlerin geliştirilerek yayılmasını sağlar.
9. Siyasal sistemin halka karşı sorumluluğunu artırır.
10. Siyasal katılımı seçimlerin ötesine taşır; bu açıdan demokratik siyasal kültürün edinildiği bir okul görünümü kazanır.

2.4. SİVİL TOPLUM KURULUŞLARI

Kelime anlamı itibariyle sivil toplum kuruluşları (STK), “toplum yararına çalışan ve bu yönde kamuoyu oluşturan, kâr amacı gütmeyen, sorunların çözümüne katkı sağlayarak çoğulculuk ve katılımcılık kültürü geliştiren, demokratik işleyişe sahip, bürokratik donanımdan yoksun ve gönüllü bir araya gelen bireylerden oluşan örgütlenmelerdir” (Kocacık, 2003, s. 189). Keyman’a göre, “Devlet denetiminin dışında gönüllü örgütlerin kurmuş olduğu, ama bir anlamda, siyasi yapıları belli sorunları çözmek için yönlendirme amacı güden örgütlere sivil toplum örgütleri diyoruz” (2004, s. 23). Bunun yanında, sivil toplum kuruluşlarının, faaliyet gösterdikleri toplumdaki siyasal, sosyal ve ekonomik değişimlere öncülük edip, temsil ettikleri toplumsal kesimlerin sorunlarını ve taleplerini dile getirerek yönetim mekanizmalarını etkileme gücüne sahip dinamik yapılar olarak da değerlendirildikleri ifade edilmelidir (Gök, 2014, s. 81).

Fransız düşünür Emile Durkheim’e göre sivil toplum kuruluşları modern kapitalist toplumlarda toplumsal dayanışmanın oluşumunun temelinde yer almaktadır. Bu tür kuruluşlar, birey ile devlet arasındaki arabulucu rollerinden dolayı grup çatışmalarının düzeltilmesinde rol alabilirler. Bununla birlikte, sivil toplum kuruluşları elde ettikleri kolektif güç sayesinde baskı kurma gücüne sahip, siyasal gelişmenin önemli aktörleri olarak kabul edilmektedirler. Bu açıdan, sivil toplum kuruluşları, siyasal yenilikleri ortaya çıkarmada, talepleri duyurmada ve demokrasiyi kuvvetlendirmede önemli etkiye sahiptirler (Gök, 2014, s. 82).

Sivil toplum kuruluşları, yurttaşların ortak bakış, ortak çıkar, ortak duyarlılık, ortak talep gibi temeller üzerinde gönüllü olarak bir araya gelmesi olarak da tanımlanmaktadır. Sivil toplum kuruluşları, devletin hukuki, ticari, idari ve kültürel organlarının dışında kalan alanında meydana getirdikleri dernek, vakıf, sivil girişim, platform, ilişki ağı ve benzerlerinden oluşan yapıları ve etkinlikleri kapsamaktadır. Bu kuruluşlar, kimi yerlerde üçüncü sektör kimi yerlerde de Hükümet Dışı Kuruluşlar, İngilizce ifade ile Non-Governmental Organizations (NGO) olarak da adlandırılmaktadırlar (Akçadağ, 2000, s. 1).

Sivil toplum kuruluşlarının, Birleşmiş Milletler Ana Sözleşmesinde de, NGO yani hükümet dışı kuruluşlar şeklinde kayıt altına alındığı görülmektedir. Fakat

bu söylemdeki “hükümet dışı”, yanlışlıkla “hükümetkarşıtı” olarak algılandığı için, ABD’de sivil toplum kuruluşları için PVO (Private Volunteer Organisation) yani, özel gönüllü kuruluşlar ifadesi kullanılmaktadır. Kimi yerlerde, kar amaçsız gönüllü kuruluşlar, üçüncü sektör şeklinde de adlandırıldıkları görülmektedir (Bayhan, 2002, s. 7). Amerika Birleşik Devletleri’nde özel gönüllü kuruluşlar olarak nitelendirilen sivil toplum kuruluşları, İngiltere’de Voluntary Organisation (Gönüllü Kuruluş), bazı ülkelerde gönüllü kalkınma kuruluşları, bazı ülkelerde de yurttaş örgütleri şeklinde adlandırılmaktadır. Farklı adlandırmalara maruz kalmış olsalar da bu kavramların özünde, gönüllülük ve yurttaş temel alan bir yapı bulunmaktadır (Yıldızlı, 2012, s. 15).

Üçüncü sektör, hükümet dışı kuruluşlar, kar amaçsız gönüllü kuruluşlar, özel gönüllü kuruluşlar, gönüllü kalkınma kuruluşları, yurttaş örgütleri, sivil toplum örgütleri gibi adlarla anılan sivil toplum kuruluşlarının, sivil toplum alanı içinde yer alan kuruluşlar olarak kabul edilmeleri konusunda görüş birliği vardır. Sivil toplum kuruluşlarında yapılan tanımlarda görülen ortak özellik bu kuruluşların devletin, siyasal alanın dışında yer alması gerektiğidir (Bayraktar, 2014, s. 37). Modern dünyanın siyasi pratiği içinde hükümet dışı kuruluşlar olarak ifade edilen sivil toplum kuruluşlarının iki boyutu söz konusudur. Birincisi hükümet dışı kuruluşlar olmaları. İkincisi ise bir örgüt yapısına sahip olmalarıdır. Dünyada sivil toplum örgütü denince akla bu türden gruplar gelmektedir. Bu grupların önemli bir kesimini ise dini gruplar oluşturmaktadır. Özellikle ABD’de sivil toplum dini gruplar ile özdeşleşmiştir (Çaha, 2005, s. 13).

Batı’da gelişen hükümet dışı kuruluşlar (NGO’lar) insan hakları, kadın hakları, demokratikleşme, ekonomik gelişme, sağlık politikaları, eğitimin yaygınlaşması gibi alanlarda Afrika, Latin Amerika ve Asya gibi toplumlarda yoğun faaliyetler sürdürmekte ve bu toplumlarda yer alan devletler üzerinde etkili olmaktadır. Bu açıdan, Batı’da gelişen sivil toplumun, NGO’lar aracılığıyla uluslar arası bir boyutta kazandığı görülmektedir (Çaha, 2012, s. 102).

Batıdaki sivil toplum kuruluşlarının devlet dışında konumlandırılan bu yapılarına karşın Türkiye’deki sivil toplum kuruluşları, yalnızca devletin çizdiği çerçeve içerisinde hareket edebilmektedirler.

“Türkiye’de STK kavramı, sivil toplumu “kuruluşlar”la sınırlı tutmaktadır. ‘Kuruluş’ ise Emniyette kaydı bulunan resmi kurumlara işaret eder. Dolayısıyla devlet, bu kavramı kendi sivil toplumuyla sınırlandırmaktadır. Emniyette kaydı bulunmayan, dernek, sendika ya da vakıf hüviyetine sahip olmayan oluşumlar sivil toplum olamaz. Bu da dinî cemaatlerin, tarikatların, etnik varlıkların, mezhep gruplarının, arkadaşlık gruplarının, sosyal hareketlerin ve spontane sosyal oluşumların sivil toplumun dışına çıkması anlamına gelir. Devlet STK kavramıyla böylece sivil toplumu, siyaset biliminde ve demokratik toplumlarda sahip olduğu anlamın dışına çıkarmakta ve resmi bir alanla özdeş tutmaktadır. Bu da sivil toplumun, “devletin sivil toplumu” olması anlamına gelir” (Aslan, 2010b, s. 206).

Türkiye’de sosyolojik bir gerçeklik olarak toplumsal alanda etkili olan dini cemaatlerin sivil toplum kuruluşu olarak değerlendirilip değerlendirilemeyeceği de sıklıkla tartışılan konular arasında yer almaktadır. Sıklıkla dile getirilen bir görüşe göre, dini cemaatler sivil toplum kuruluşu olarak nitelendirilemez. Çünkü dini cemaatler zaman zaman siyasi yapıya karşı direnç gösterebilirler de bu özellikleri tek başına sivil toplum kuruluşu olarak kabul edilmeleri için yeterli değildir. Bu görüşü savunanlar, sivil toplum kuruluşlarının belirleyici özelliğini, “özgür bireylerin kendi iradeleri ile ve kendi aralarında saptadıkları ortak bir amaç ile bir araya gelme” şeklinde ifade etmektedirler. Oysa dini cemaatlerde birey cemaat bünyesinde doğar, ya da sonradan katılmışsa bile istediği zaman ayrılamaz. Süregelen kurallara uymak mecburiyetindedir. Dini cemaatlerde, ayrıca, demokratik davranış tarzlarına ve eleştiriye tahammülün olmaması da, bu yapıların, sivil toplum kuruluşu olarak nitelendirilmelerinin önündeki engellerdendir (Doğan, 2013, s. 311).

Yüksel ve Sezgin, dini cemaatlerin yanı sıra Türkiye’de varlık sürdüren ve çoğu zaman sivil toplum kuruluşu olarak kabul edilen pek çok yapının da aslında taşıdıkları özellikleri itibari ile sivil toplum kuruluşu olarak kabul edilemeyeceğini belirtmektedirler:

“STK’ların gönüllü kuruluşlar oldukları düşünüldüğünde, belirli bir mesleği yerine getirebilmek üzere zorunlu olarak kurulan meslek odaları, barolar gibi kuruluşların, STK kapsamına alınamayacağını belirtmek gerekir. Buradaki gönüllülük vurgusu, STK’ların kar amacı gütmeyen kuruluşlar olduğunu da ifade etmektedir. Çünkü, 1990’lı yıllarla birlikte uluslararası çevreler STK kavramı yerine “özel kar amacı gütmeyen kuruluş” ve “özel gönüllü kuruluş” gibi tanımları daha sık kullanmaya başlamışlardır. Bu tanımlar, STK’ların, hem kamu kuruluşu olmadıklarını hem de özel sektör gibi kar amacı

gütmediklerini vurgulamaktadır. Dolayısıyla, kar amacı gütmedikleri halde üyelerine ekonomik güç kazandırma amacı taşıyan işçi sendikaları ve işveren örgütlenmeleri gibi çıkar grupları da STK kapsamına alınmamalıdır. Benzer bir anlayışla, kar amacı gütmeyen ve gönüllü olarak kurulan siyasal partiler, siyasal iktidara yönelik faaliyette buldukları ve belli bir ideolojiye sahip olmayı zorunlu kıldıkları için STK sayılmamalıdır. Dini örgütlenmeleri ve spor kulüplerini ise, sivil toplumun çoğulcu ve demokratik olma özelliklerine ters düştikleri için STK olarak kabul etmek mümkün değildir” (Yüksel ve Sezgin, 2012, s. 32).

Sivil toplum kuruluşlarının çeşitli işlevleri bulunmaktadır. Çahavd (2013, s. 18) bu işlevleri şu şekilde sıralamaktadır: “Demokrasi kültürünü geliştirmek, toplumsal farklılaşmaya katkıdabulunmak, çıkarların bir araya gelmesine ve bunun savunulmasına aracılık etmek, bireye aidiyet duygusu ve kimlik kazandırmak, siyasal katılıma aracılık etmek, bireylerin sosyalleşmesine yardımcı olmak ve ekonomik kalkınmaya katkıda bulunmak.” Güneş(aktaran Talas, 2014, s. 392) ise sivil toplum kuruluşlarının işlevlerini dört maddede toplamaktadır:

- 1- Kamuoyu oluşturmak yolu ile bireylerin taleplerinin dile getirilmesine yardımcı olmak,
- 2- Çoğulcu toplum yapısının oluşumunu sağlamak suretiyle piyasadaki metalaşmaya ve egemen piyasa değerlerine karşı dengeleyici bir unsur olmak,
- 3- Kendi içlerinde oluşturdukları katılımcı ve çoğulcu bir kültürle beslenmiş ve aynı zamanda yönetim deneyimi de edinmiş bireylerin yetişmesini sağlamak,
- 4- Pilot projeler üretmek, bu projelere kaynak bulmak ya da bu projeleri uygulamaya geçirmek yoluyla eğitim, sosyal refah ve istihdam konularında hükümet politikalarına paralel ya da alternatif sorumluluklar alabilmek.

Sivil toplum kuruluşlarının faaliyet gösterdikleri alana bağlı olarak sınıflandırılmaları gerekirse, dört farklı kategoriye ayrılarak sınıflandırılmaları mümkündür. Buna göre, sivil toplum kuruluşları ekonomik örgütler, siyasal örgütler, kültürel örgütler ve dinî örgütler şeklinde sınıflandırılabilir (Çaha vd., 2013, s. 15).

2.4.1. Bir Sivil Toplum Kuruluşu Olarak Dernekler

Avrupa Birliği'nin kabul ettiği kapsama göre sivil toplum kuruluşlarına, sendikalar ve konfederasyonlar, yerel birlik ve kooperatifler, ticaret birlikleri, işveren kuruluşları, profesyonel federasyonlar, hizmet ve üretim birlikleri, yerel yönetimlerin bir araya gelerek kurdukları örgütler, politik ilgi grupları, dinsel ilgi grupları ve öğrenci birlikleri dahil edilmektedir (Akçadağ, 2000, s. 3). Türkiye'de ise yasal mevzuata bağlı kalınarak beş tür sivil toplum örgütlenmesinden bahsedilebilir. Bunlar, dernekler, vakıflar, sendikalar, meslek örgütleri, kooperatifler ve birliklerdir (TÜSEV, 2011, s. 61). Bu bölümde bu beş örgütlenme biçiminden biri olan dernekler hakkında bir takım bilgiler aktarılacaktır.

Her derneğin bir tüzüğü bulunur. Bu tüzükte derneğin, adı, amacı, kurucuların isimleri, üyelik şartları, derneğin kurulları, kurulların çalışma biçimleri vb. gibi bilgiler yer alır. Dernekler, kuruluş bildirisini merkezlerinin bulunduğu en yüksek mülki idare amirliğine (illerde valiliklere, ilçelerde kaymakamlıklara) vermek suretiyle tüzel kişilik kazanırlar. Her dernekte oluşturulması zorunlu olan organlar şunlardır: Genel kurul, yönetim kurulu, denetleme kurulu. Bu kurulların işleyiş biçimleri dernekler kanununda açıklanmıştır (Demirel vd., 2002, s. 131).

Dernekler Kanununun 3. maddesinde dernek kurma hakkına yer verilmiştir. Söz konusu maddede şu ifadeler yer verilmektedir:

“Fiil ehliyetine sahip gerçek veya tüzel kişiler, önceden izin almaksızın dernek kurma hakkına sahiptir. Ancak, Türk Silâhlı Kuvvetleri ve kolluk kuvvetleri mensupları ile kamu kurum ve kuruluşlarının memur statüsündeki görevlileri hakkında özel kanunlarında getirilen kısıtlamalar saklıdır. On beş yaşını bitiren ayırt etme gücüne sahip küçükler; toplumsal, ruhsal, ahlakî, bedensel ve zihinsel yetenekleri ile spor, eğitim ve öğretim haklarını, sosyal ve kültürel varlıklarını, aile yapısını ve özel yaşantılarını korumak ve geliştirmek amacıyla yasal temsilcilerinin yazılı izni ile çocuk dernekleri kurabilir veya kurulmuş çocuk derneklerine üye olabilirler. On iki yaşını bitiren küçükler yasal temsilcilerinin izni ile çocuk derneklerine üye olabilirler ancak yönetim ve denetim kurullarında görev alamazlar. Çocuk derneklerine on sekiz yaşından büyükler kurucu veya üye olamazlar” (Dernekler Kanunu, m. 3).

Belli sayıda insanın belli bir amaç doğrultusunda bir araya gelip oluşturdukları daha çok düşünce birlikleri şeklindeki sivil toplum kuruluşları olarak nitelendirilen dernekler (Yüksel ve Sezgin, 2012, s. 31), Dernekler Kanununda, gerçek veya tüzel

en az yedi kişinin kazanç paylaşma dışında belirli ve ortak bir amacı gerçekleştirmek üzere, bilgi ve çalışmalarını sürekli olarak birleştirmek suretiyle oluşturdukları, tüzel kişiliğe sahip topluluklar (Dernekler Kanunu, m. 2) şeklinde tanımlanmaktadır. Bu tanımdan hareketle derneklerin bir takım unsurlarından bahsedilebilir. Bu unsurlar, belirli ve ortak bir amacın olması, bu amacın kazanç elde etme ve paylaşma dışında olması, kurucuların en az yedi gerçek kişiden oluşması, bu gerçek kişilerin belirlenmiş amaca ulaşmak için bilgi ve becerilerini birleştirmeleri ve birleşmenin sürekli olması şeklinde sıralanabilir (Buran, 1993, s. 104). Bu unsurlara sahip olan derneklerin tarihsel gelişimi bu çalışmanın sınırlarını aşacağından dolayı, burada derneklerin tarihsel gelişimine yer verilmeyecektir. Fakat Cumhuriyet Türkiye'sinde dernekler açısından yaşanan tecrübelerle değinmek anlamlı olacaktır.

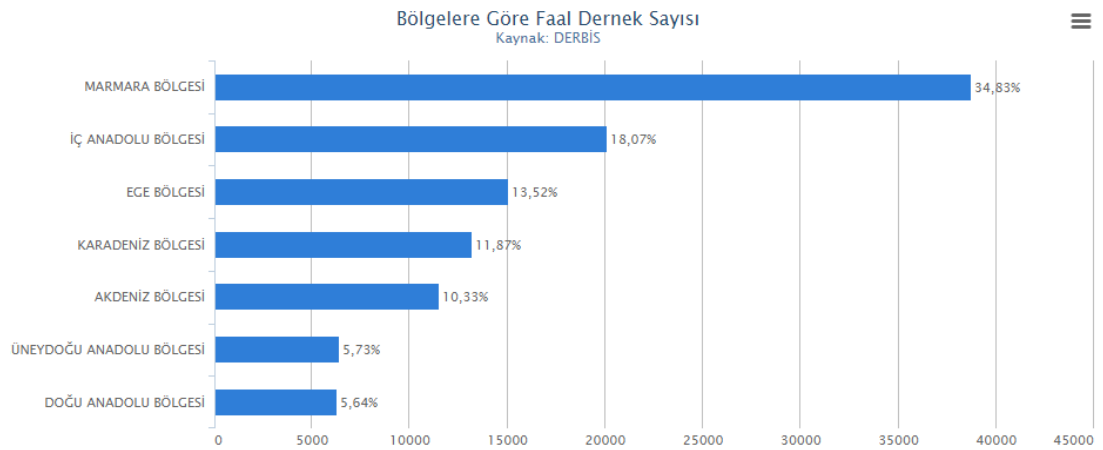
Bu bağlamda, dernekler açısından ilk deneyimin 1909 yılında yaşandığı görülmektedir. 1909 yılında Kanun-i Esasi'ye eklenen 120. Madde ile dernek kurma hakkı anayasal güvenceye alınmıştır. Bu gelişme ile birlikte derneklerin kurulması hız kazanmış ve bu durum 1913 yılına kadar devam etmiştir. 1913 yılından sonra ise İttihat ve Terakki yönetiminin baskıcı yapısından dolayı yeniden duraksamış, mütareke yıllarında ise görece canlanma yaşanmıştır. Cumhuriyet'in kurulduğu ilk yıllardan 1950'li yıllara kadar ise iktidarı elinde bulunduran CHP'nin izin verdiği sınırlar dahilinde dernekler yaşam alanı bulmuş, 1950 yılında Demokrat Parti'nin iktidara gelmesi ile birlikte dernekleşme sayısında ciddi artış yaşanmıştır. Bu niceliksel artış 1980'li yıllara kadar devam etmiş, 1982 anayasası ise dernekleşmeye önemli sınırlandırmalar getirmiştir. 1980'li yılların ikinci yarısında değişen siyasi atmosfer ile birlikte dernekleşme alanında yeniden canlanma olmuş ve bu durum günümüze kadar devam etmiştir (Buran, 1993, s. 109). Bu şekilde ana hatları ile ortaya konulan Türkiye'deki dernekleşme deneyiminin inişli çıkışlı bir grafik sergilemesi yaşanan siyasi bir takım gelişmelerin dernekler üzerinde önemli etkilere sahip olduğunu göstermektedir.

Türkiye'de Avrupa Birliği'ne uyum süreci ile birlikte dernekler alanında bir takım gelişmeler yaşandığı görülmektedir. Özellikle 2002 ve 2004 yılları arasında çıkarılan toplam 8 uyum paketi ile dernekler konusunda önemli adımlar atıldığı görülmektedir. Yıldızlı'nın ifadeleri ile;

“Avrupa Birliği, Türkiye’nin tam üyeliği için sıkça demokrasi vurgusu yapmış, bunun göstergesi olarak da STK’ların güçlenmesi gereğini dile getirmiştir. AB’ye katılım sürecinde çok önemli rol oynayan STK’ların bir unsuru olan dernekler konusunda uyum yasalarıyla ciddi değişiklikler yapılmıştır. Bu değişiklikler derneklerin yasal mevzuata dayanarak gelişmesini sağlamıştır” (Yıldızlı, 2012, s. 93).

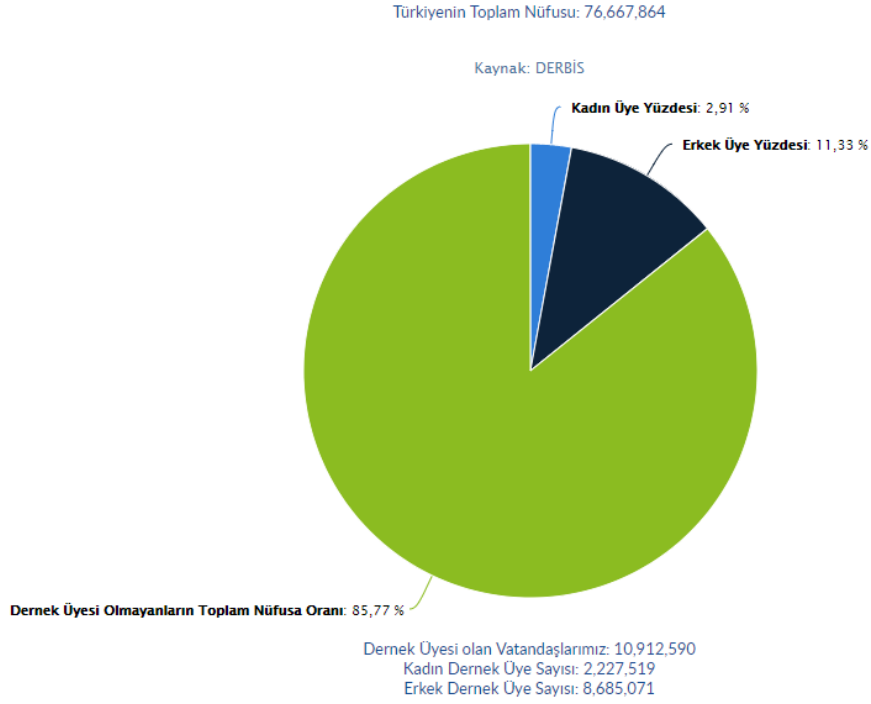
Türkiye’de 2017 yılı itibari ile 111.130 adet faal dernek bulunmaktadır. Fesih edilen dernek sayısı ise 172.684’tür. Faal ve fesih edilen toplam dernek sayısı 283.830’dur (<https://www.dernekler.gov.tr/tr/Anasayfalinkler/derneksayilari.aspx>). Fesih edilen dernek sayısının, faal dernek sayısından çok olması düşündürücü bir durumdur. Derneklerin illere göre dağılıma bakıldığında en az derneğin olduğu ilk 10 il arasında Bingöl’de yer almaktadır. Bingöl’de 2017 yılı itibari ile 303 dernek bulunmaktadır (<https://www.dernekler.gov.tr/tr/Anasayfalinkler/illereGoreIstatistik.aspx>).

Bölgelere göre faal dernek sayılarına bakıldığında şöyle bir tablo ile karşılaşılmaktadır (<https://www.dernekler.gov.tr/tr/AnasayfaLinkler/derneklerin-bolgelere-gore.aspx>):

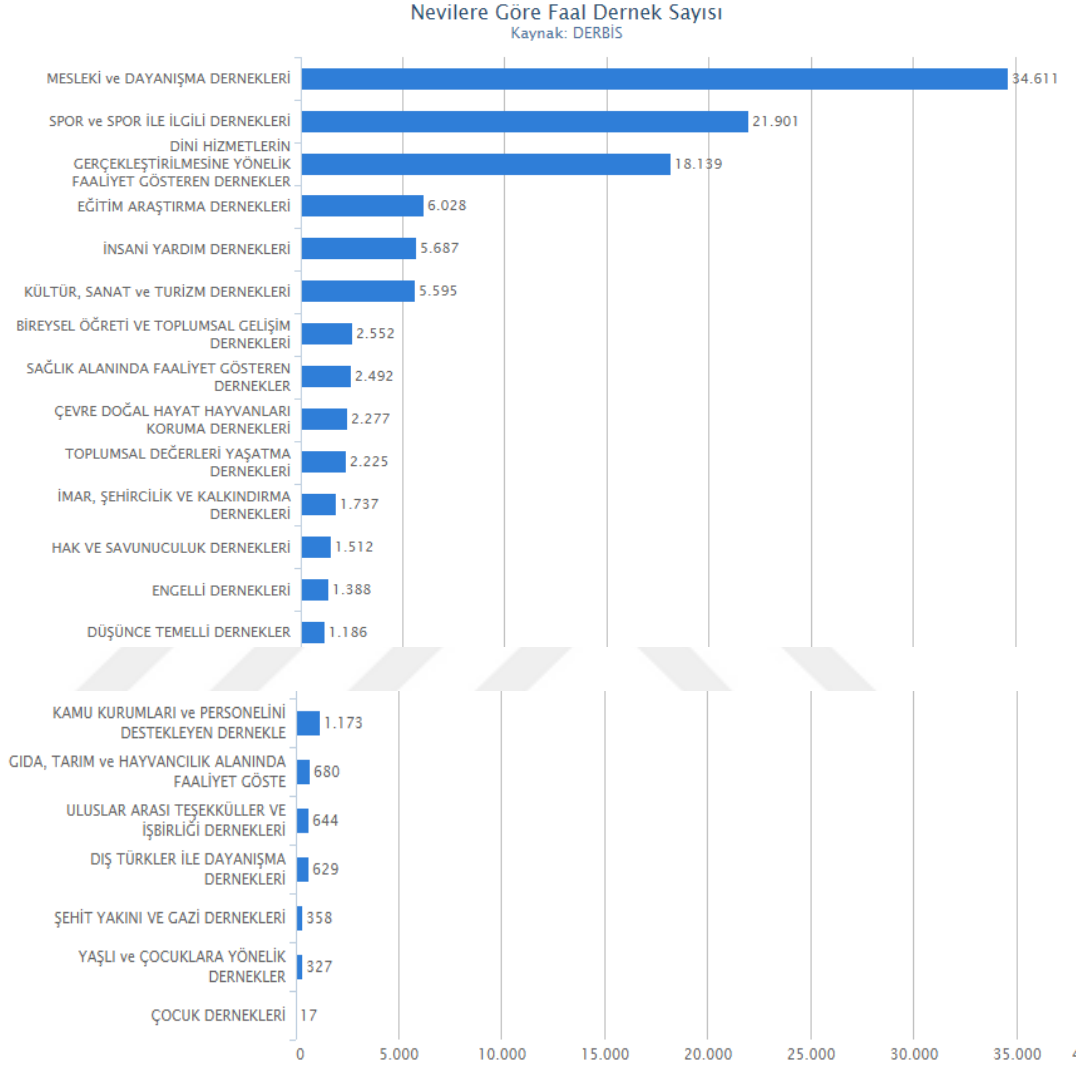
Bölgelere göre faal dernek sayılarını gösteren yukarıdaki grafikte de görüleceği üzere en çok dernek % 34,83’lük oran ile Marmara Bölgesinde bulunmaktadır. En az faal dernek sayısı ise % 5,64’lük oran ile Doğu Anadolu Bölgesinde yer almaktadır. Bu oranlar dernekleşmenin bölgenin sosyo-ekonomik gelişmişliği ile doğru orantılı olduğunu göstermektedir.

Dernek üye sayılarının Türkiye nüfusuna oranına bakıldığında 2017 yılı Eylül ayında Dernekler Dairesi Başkanlığı sitesinde karşımıza şöyle bir tablo çıkmaktadır (<https://www.dernekler.gov.tr/tr/AnasayfaLinkler/dernek-uye-sayilarinin-turkiye-nufusu.aspx>):

Yukarıdaki tablodan da görüleceği üzere, Türkiye’de derneklere üye olan toplam kişi sayısı 10.912.590’dır. Bunların 2.227.519’u kadın, 8.685.071’i ise erkek üyelere oluşmaktadır. Bu tablonun oluşturulduğu tarihte Türkiye’nin toplam nüfusu ise 76.667.864 olarak kayda geçmiş. Kadın üye sayısının toplam nüfusa oranı % 2,91, erkek üye sayısının toplam nüfusa oranı % 11,33’tür. İkisinin toplam oranı ise % 14,24’tür. Derneğe üye olmayan kişi oranı ise % 85,77’dir. Bu rakamlardan hareketle şöyle bir değerlendirme yapmak mümkün: Türkiye’de derneklere üye olan kişi sayısının toplam nüfus içindeki payı oldukça düşüktür. Özellikle kadın oranının düşüklüğü dikkat çekmektedir. Bu durum, Türkiye’de dernekleşme oranlarının cinsiyet dağılımında erkek egemenliğinin ön planda olduğunu göstermektedir. Bu durumun temel sebebi olarak Türkiye’nin ataerkil bir toplum modeli olması gösterilebilir.

Derneklerin faaliyet alanlarına göre dağılımına bakıldığında şöyle bir tablo ile karşılaşılmaktadır (<https://www.dernekler.gov.tr/tr/AnasayfaLinkler/derneklerin-faaliyet-alanina-gore.aspx>):

Yukarıdaki tablodan da görüleceği üzere, Türkiye’de en fazla mesleki ve dayanışma faaliyetlerinde bulunan dernekler yer almaktadır. Özellikle hemşerilik dernekleri bu anlamda dikkat çekicidir. Mesleki ve dayanışma derneklerinden sonra spor ile dini hizmetlere yönelik faaliyetlerde bulunan dernek sayıları dikkat çekmektedir. En az dernek sayısı ise çocuk dernekleri olarak ortaya çıkmaktadır.

2.4.2. Sivil Toplum Kuruluşlarının Taşınması Gereken İlkeler

Sivil toplum kuruluşlarının taşınması gereken çeşitli ilkeler vardır. Bunlar; özerklik, gönüllülük, çoğulculuk, kâr amacı gütmemek, kamu yararı gözetmek, şeffaflık olarak sıralanabilir. Aşağıda bu ilkelere ayrı ayrı yer verilmektedir.

2.4.2.1. Özerklik

Sivil toplum kuruluşlarının olmazsa olmaz ilkesi özerklik yani otonomidir. Özerklik, her türlü sosyal grubun kendi ayakları üzerinde durabilmesi, varlığını başkasının desteğine ve yardımına ihtiyaç duymadan sürdürebilmesi, devletin veya siyasal yapının her türlü manipülasyonundan uzak kalabilmesi şeklinde tanımlanabilir. Sosyal grupların alternatif bir söylem üretmesi ancak devletten/siyasal düzlemden uzak bir konumda yer almasıyla mümkündür. Sivil toplum literatürü incelendiğinde özerkliğe ayrı bir önem verildiği dikkat çekmektedir (Yıldız, 2007, s. 56).

Sivil toplum kuruluşlarının özerk bir yapıya sahip olup olmadıklarını, devletten ya da kamu kuruluşlarından maddi destek alıp almadıklarına bakarak anlamak mümkündür. Sivil toplum kuruluşlarında çalışan insanlar ve bu kuruluşlar için temin edilen kaynaklar devletçe ya da başka kurumlarca temin edildiğinde, sivil toplum kuruluşları özerkliklerini yitirirler. Zira bir kuruluş destek aldığı yere bağımlı olur ve bu durumda bu kuruluşun özerk bir yapıya sahip olduğu söylenemez (Yıldızlı, 2012, s. 17-18). Yıldız da sivil toplum kuruluşlarının özerk olmasının resmi otoriteden bağımsız bir konumda yer almaları ile mümkün olabileceğini ifade etmektedir:

“Sivil toplum örgütleri resmi otoritenin dışında kaldığı müddetçe bağımsızlaşır ve bir ağırlık merkezi oluşturabilirler. Devlet karşısında bir ağırlık merkezi oluşturduğu oranda da taleplerine yanıt alabilirler. Devlete göbek bağıyla bağlı bir sivil toplum örgütü, özerk (otonom) olamadığı için kendi insiyatifi ile hareket edemez ve bu nedenle devlet üzerinde bir baskı mekanizması da yaratamaz. Hatta devletin toplum üzerindeki baskısına karşı organize de olamaz. Dolayısıyla bir toplumsal grubun ‘sivil’ sayılabilmesinin önkoşulu onun özerk olmasıdır. Bir bakıma sivilliğin derecesi ancak özerklikle ölçülebilir” (Yıldız, 2007, s. 57).

Sivil toplum kuruluşlarının resmi otoriteden bağımsız bir şekilde varlıklarını sürdürmeleri idari özerkliğe işaret eder. Sivil toplum kuruluşlarının idari özerkliğinin yanında bir de mali özerkliği olmalıdır. Bu açıdan, sivil toplum kuruluşlarında olması

gereken özerklik ilkesinin idari ve mali olmak üzere iki boyutu söz konusudur (Yüksel, 2003, s. 179).

Resmi otoriteden (devlet ve siyasal yapı) bağımsız hareket edebilen sivil toplum kuruluşları özerklik ilkesini uygulayan yapılardır. Dolayısıyla bu yapılar diğer ilkeleri de yerine getirdikleri zaman gerçek anlamda sivil toplum kuruluşu olarak nitelendirilebilirler. Şayet bir yapı resmi otoriteye bağımlıysa ve özerk bir konumda değilse, o yapı resmi söylemde sivil toplum kuruluşu olarak nitelendirilse de, gerçekte sivil bir yapı özelliği sergilediği söylenemez.

2.4.2.2. Gönüllülük

Gönüllülük, bireylerin toplumsal sorumluluk anlayışı ile çıkar gözetmeksizin bilgi, zaman, beceri, deneyim ve kaynak kullanımını kendi özgür iradeleri ile bir sivil toplum kuruluşunun amaçları doğrultusunda kullanmalarını ifade eder. Gönüllülük ilkesi ile bir sivil toplum kuruluşunun varlığını idame ettirmesi zordur ancak imkânsız değildir (Demirel, 2013, s. 71).

Gelişmiş Batı ülkelerinde sivil toplum kuruluşlarının temel ilkeleri arasında yer alan gönüllülük oldukça işlevsel bir nitelik göstermektedir. Batı toplumlarında gönüllülük noktasında hizmet veren ve bu süreci organize eden sosyal organizasyonlar oldukça fazladır. Bu sosyal organizasyonlar çeşitli gönüllü merkezleri tarafından profesyonel bir şekilde düzenlenmektedir. Yaman, bu gönüllü merkezlerini ve amaçlarını şu şekilde sıralamaktadır:

- Yerel, ulusal ya da uluslar arası toplumun gönüllülük bilincinin geliştirilmesi.
- Sivil toplum kuruluşlarının ihtiyaçları doğrultusunda, gönüllü temin edilmesi.
- Şirketlerle sivil toplum kuruluşlarının buluşturulması ve aralarında işbirliği geliştirilmesi.
- İlgili, yerel, ulusal yada uluslar arası toplum için projeler ortaya konması, araştırmalar yapılması.
- Sivil toplum kuruluşlarına ilişkin bir nevi AR-GE çalışmalarının yapılması.
- Gönüllü yönetimi ve değerlemesi üzerinde eğitim ve yayınlar yapılması.

- Özellikle uluslar arası alanda çalışan gönüllü insanların çalışmalarının mobilizasyonunun sağlanması.
- Çeşitliliğin ve kültürel geçişliliğin sağlanması.
- Kültürel entegrasyonun sağlanması.
- İlgili, bölge yada ülkedeki insanlara gönüllülüğün aşılması ve özendirilmesi (aktaran, Demirel, 2013, s. 72-73).

Sivil toplum kuruluşlarında gönüllülük kimi ülkelerde yasal mevzuatta yer alırken, Türkiye'nin de aralarında bulunduğu kimi ülkelerde yasal mevzuattan yoksundur. Hırvatistan, İngiltere, Filipinler ve Lübnan gibi ülkelerde sivil toplum kuruluşlarında gönüllülüğün yasal mevzuatta yer aldığı görülmektedir (TÜSEV, t.y., s. 2-3):

“• Hırvatistan'ın 2007 yılında yürürlüğe koyduğu Gönüllülük Kanunu, Gönüllülüğün Gelişimi için Ulusal Ajans'ın kurulmasını sağlamış ve gönüllülerin toplumsal hayattaki konumlarının gelişiminin yanı sıra kurum içi gönüllü yönetimini de düzenleyen politikaların oluşturulmasını sağlamıştır.

• İngiltere'nin Gönüllülüğü Geliştirme Konseyi hem iktidar hem de muhalefet partileriyle görüşmeler gerçekleştirerek gönüllülük konusundaki hükümet politikalarını şekillendirmeyi ve bu yönde ülke çapında etkinlikler gerçekleştirmeyi hedeflemektedir.

• Filipinler'de gönüllülüğü düzenleyen yasal çerçeve ve kurumsal yapı mevcuttur. Ulusal Gönüllü Hizmet Koordinasyon Ajansı, Yerel Kalkınma için Strateji Kurumsallaştırma, Gönüllülüğü Güçlendirme ve Diğer Hedefler Yasası'nı uygulamakla görevlidir. Bu kurumun amacı gönüllülere ve gönüllü kuruluşlara teknik yardım ve kapasite geliştirme hizmetleri sağlamanın yanı sıra ulusal gönüllü politikaları ve ilkeleri belirlemektir.

• Lübnan'ın Gönüllülük Ulusal Konseyi, hükümet, Başbakanlık ve sivil toplum kuruluşları ile işbirliği içinde çalışarak ülke genelinde gönüllülüğü yaygınlaştırmayı hedeflemektedir.”

Türkiye'de ise sivil toplum kuruluşlarındaki gönüllülük mevzusu yasal mevzuatta yer bulamamıştır:

“Türkiye'de gönüllülük tanımını belirleyen ve gönüllü yönetimi konusunda STK'ların sorumluluklarının çerçevesini çizen yasal bir mevzuat veya politika belgesi; ya da kimi AB ülkelerinde olduğu gibi gönüllülerden sorumlu bir kamu kuruluşu bulunmamaktadır. STK'lar çoğu zaman hedef ve vizyonları çerçevesinde belirledikleri yazıya dökülmemiş gönüllülük tanımları üzerinden gönüllü politikalarını oluşturmakta ve faaliyetlerini gerçekleştirmektedirler. STK'lar ofis çalışmaları, eğitim faaliyetleri, tanıtım ve iletişim

faaliyetleri, saha desteği, proje yönetimi ve savunuculuk çalışmaları gibi çeşitli alanlarda gönüllülerin desteğinden faydalanmaktadır” (TÜSEV, t.y., s. 2).

2.4.2.3. oğulculuk

“Devletten bağımsız bir toplumsal alan ya da devletle aile arasında ara bir birliktelik alanı olarak sivil toplumun ayırıcı özelliklerinden birisi hiç kuşkusuz oğulculuktur” (Yıldız, 2004, s. 88). Bir sivil toplum kuruluşunun yapısı itibari ile çoğulcu bir özellik sergilemesi gerekir. Bu bağlamda, bir sivil toplum kuruluşu farklı din, dil, ırk, sınıf ve ideolojileri içinde barındıran heterojen bir yapıya sahip olmalıdır. Pek çok farklılığı bünyesinde barındıran ve çoğulcu bir yapı sergileyen sivil toplum kuruluşları içinde karşılıklı hoşgörü, saygı, uzlaşma ve birlikte yaşama kültürünün sürdürülebilirliği sağlandığı müddetçe, herhangi bir grubun ya da ideolojinin merkez g oluşturmasının da önüne geçilmiş olur (Yüksel ve Sezgin, 2012, s. 28). Bu açıdan, sivil toplum kuruluşlarının çoğulculuk ilkesini temel ilkeleri arasında kabul etmesi ve çoğulcu bir yapı sergilemesi oldukça önemlidir.

2.4.2.4. Kâr Amacı Gütmemek

Bir sivil toplum kuruluşunun temel ilkeleri arasında yer alan “kâr amacı gütmemek bilerek ve inanarak kr elde etmek amacıyla kurulmamak, öz kaynakları gerçek veya tüzel kişilere ait paylara ayırmamak, öz kaynakların kişi veya kişilere devredilmemesidir” (Yıldızlı, 2012, s. 18). Bu açıdan, sivil toplum kuruluşları maddi kazanımlar elde etmek amacıyla kurulmamalıdır.

şüphesiz sivil toplum kuruluşları varlıklarını idame ettirebilecek düzeyde bir gelire sahip olabilirler. Fakat elde ettikleri gelirleri kâr maksimizasyonu amacıyla değil, hizmet amacıyla kullanmaları gerekir. Daha önce de değinildiği gibi sivil toplum kuruluşları aile, devlet ve pazarın dışında kalan genişçe bir alanı kapsarlar. Sivil toplum kuruluşlarının, devlet dışında yer almaları politik kuruluşlar olmamalarına, ekonomik pazarın dışında kalmaları kâr amacı gtmemelerine, aile dışındaki alanda kalmaları da kamusal aktörler olmalarına işaret eder. Kısaca, sivil toplum kuruluşlarının temel ilkelerinden birisi de kr peşinde koşan kuruluşlar değil, toplumsal hizmet peşinde koşan gönüllü kuruluşlar olmalarıdır (Çaha vd., 2013, s. 34).

Bireylere ve topluma yönelik hizmetlerde bulunan sivil toplum kuruluşlarının kâr amacı gütmemesi, ekonomik alan içinde faaliyet gösteren ticari ve mali ortaklıkların ve şirketlerin sivil toplum alanının dışında kalmasını sağlamaktadır. Bu açıdan, piyasa ve sivil toplum alanının ayrıştığı söylenebilir. Kısaca, ortak çıkar ya da toplumsal faydayı amaç edinen sivil toplum kuruluşlarının, piyasada kâr amaçlı faaliyet gösteren örgütlenmelerden ayrıldıkları söylenebilir (Yıldızlı, 2012, s. 18).

2.4.2.5. Kamu Yararını Gözetmek

Bir kuruluşun yönetim belgelerinin izin verdiği amaç vefaaliyetlerini kamu yararına faaliyetler ile sınırlamış olması, kuruluşun ilkeolarak kamu yararına kurulduğunun bir göstergesidir. Ayrıca, bir kuruluşun faaliyetlerinin kamu yararına faaliyetler olması, bu kuruluşun ilke olarak kamu yararı için çalışmakta olduğunun bir göstergesidir (TÜSEV, 2004, s. 4).

Sivil toplum kuruluşlarının temel ilkeleri arasında sayılan kamu yararını gözetmek, sivil toplum kuruluşlarının kamuya yararlı hizmet alanlarını ve şeklini belirleyerek, insanların refahı, kalkınması, hayat şartlarının iyileştirilmesi, başarı şansının artırılması ve toplumsal sorunlara çözüm üretmesi gibi konularda, doğrudan veya dolaylı işlev yüklenerek görev yapması anlamına gelmektedir (Yıldızlı, 2012, s. 18-19). Her sivil toplum kuruluşu içinde bulunduğu topluma yönelik faaliyetler sürdürürken, bu faaliyetlerin bir kısmının kamuya yönelik faaliyetler olmasına özen göstermeli ve her türlü faaliyette kamu yararını gözetmelidir.

2.4.2.6. Şeffaflık

Hesap verme sorumluluğunu sağlayan önemli mekanizmalardan biri olarak kabul edilen şeffaflık; devletin, hedeflerini, bu hedeflere ulaşmak için uyguladığı politikaları ve bu politikaların yarattığı sonuçları izlemek için gerekli olan bilgiyi düzenli, anlaşılabilir, tutarlı ve güvenilir bir biçimde sunması olarak kabul edilmektedir. Kamusal kaynakların nasıl ve hangi amaçlara yönelik olarak kullanıldığını ve bu kullanımın sonuçları konusunda vatandaşlara gerekli bilgileri sağlayan bir mekanizma işlevi gören şeffaflığın en önemli sonuçlarından biri, kamu yönetimine ve devlete duyulan güvenin artmasını sağlamasıdır (Kalkan ve Alparşlan, 2009, s. 27). Kamu yönetimine ve devlete güveni artırma işlevi gören şeffaflık aynı zamanda sivil toplum kuruluşlarında da bulunması durumunda, bu kuruluşlara

yönelik güveni artıracaktır. Bu açıdan, sivil toplum kuruluşlarında şeffaflık ilkesinin bulunması oldukça önemlidir.

Sivil toplum kuruluşlarında bulunması gereken şeffaflık ilkesi, düzenlemeler yapma ve değiştirmeye ilişkin standartlaşmış süreçleri, dayanışmayı, anlaşılır bir dili; yayımlamayı, yasalar halinde toplamayı ve kolayca bulmaya, anlamaya yönelik diğer kural koyma yöntemlerini, tahmin edilebilir ve uygun başvuru ve yürütme süreçlerini içeren geniş bir dizi uygulamayı ifade etmektedir. Bu yönüyle şeffaflık ilkesi, kamu, özel, gönüllü, her sektörde;siyasal, ekonomik ve toplumsal pek çok konuda sıklıkla dile getirilen bir kavram olarak dikkat çekmektedir (Yıldırım, 2006, s. 52-53).

Sivil toplum kuruluşlarının tümünde bulunması gereken ve onları bütünün parçası haline getiren bir takım kurallar vardır. Birçok tanımda bahsedildiği üzere, çoğulcu demokrasinin vazgeçilmez unsuru olan sivil toplum kuruluşları, özerk yapıları içinde, üyelerinin kendi istekleri ile oluşuma katılımları dahilinde, kâr amacı gütmeyip kamu yararını gözeterek, faaliyetlerinden şüphe duyulmayacak kadar açık biçimde çalışarak, diğer bir ifade ile şeffaf bir şekilde varlıklarını sürdürerek var olurlar (Yıldızlı, 2012, s. 19).

3. BÖLÜM: ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ

Bu bölümde çalışmanın metodolojisine yer verilmektedir. Bu bağlamda ilk olarak alana ilişkin literatür incelemesi yapılmaktadır. Daha sonra çalışmada kullanılan materyallere yer verilmektedir. Devamında çalışmanın yöntemi ve sınırlılıkları belirtilmekte ve son olarak araştırma sorularına yer verilmektedir.

3.1. LİTERATÜR İNCELEMESİ

Yerel yönetimler veya sivil topluma ilişkin literatüre bakıldığında oldukça geniş bir içerik bulmak mümkündür. Fakat her iki alanı birlikte ele alan çalışma sayısı yok denecek kadar azdır. Bu açıdan, sivil toplum kuruluşlarının yerel yönetimlerin kalkınmasındaki rolünü ele alan bu çalışma, literatürdeki bu boşluğa küçük bir katkı sağlamayı amaç edinmektedir.

Yükseköğretim Kuruluna ait tez arşivi tarandığında yerel yönetimler ve sivil toplum kuruluşlarını birlikte ele alan bir kaç yüksek lisans çalışması ile karşılaşılabilir. Söz konusu çalışmalardan bir tanesi 2010 yılında Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilim Dalında Selim Delioğlan tarafından hazırlanan *Yerel Yönetimlerin Güçlendirilmesinde Sivil Toplum Kuruluşlarının Rolü -Erzurum Kalkınma Vakfı (Er-Vak) Örneği-* adını taşımaktadır.

Bu çalışmanın özet kısmında “Bu çalışmamızda önemi gün geçtikçe artan ve hissedilen, sivil toplumun yerel yönetimlerin güçlendirilmesinde oynadığı aktif role dikkat çekilerek, sorunların yerinde ve zamanında daha hızlı çözülmesi, halkın yönetime daha bilinçli olarak katılmasının sağlanması ve bu aşamada sivil topluma düşen görevler üzerinde durulmuştur” (Delioğlan, 2010, s. V) ifadelerine yer verilerek, çalışmanın hazırlanmasının amacı belirtilmiştir.

Çalışma incelendiğinde kuramsal ve uygulamalı olmak üzere iki bölüm şeklinde hazırlandığı görülmektedir. Kuramsal bölümde yerel yönetimler ve sivil

toplum kuruluşlarına dair sınırlı bilgi aktarıldığı görülmektedir. İkinci bölümde ise Erzurum Kalkınma Vakfı hakkında bir takım bilgiler verilerek, vakıf yöneticileri ile yapılan görüşmeler düz metin şeklinde çalışmaya dahil edilmiş. Bunun yanında, medyada vakıf hakkında çıkan haberlerin çalışmaya aktarıldığı görülmektedir. Bu açıdan, çalışmanın hem kuramsal boyutu hem de uygulamaya dönük boyutu teorik olarak eksik kaldığı gibi, yöntemsel anlamda da ciddi sorunlar barındırdığı söylenebilir.

Bu alanda hazırlanan diğer bir tez çalışması, 2011 yılında Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi Anabilim Dalında, Ümran Erdoğan tarafından hazırlanan *Sivil Toplum Kuruluşlarının Yerel Yönetimlerin Karar Alma Sürecindeki Rolü: Aydın İli Örneği* adını taşımaktadır. Çalışmanın amacı şu ifadeler ile dile getirilmiş: “Bu tezde yönetim perspektifinden yerel demokrasinin tam anlamıyla gerçekleşebilmesi için, sivil toplum kuruluşlarının yerel yönetimlerin karar alma süreçlerindeki yerinin ne olduğu konu edilmektedir” (Erdoğan, 2011, s. İ).

Çalışma incelendiğinde, üç bölüm olarak tasarlandığı görülmektedir. Birinci bölümde, demokrasi, yerel demokrasi ve yönetim kavramları ele alınırken, ikinci bölümde sivil toplum kavramına yer verildiği görülmektedir. Üçüncü bölümde ise Aydın ili örneğinden hareketle sivil toplum kuruluşlarının yerel yönetimlere katılımının ele alındığı görülmektedir. Çalışma, her ne kadar yerel yönetimler ve sivil toplumu birlikte ele alan bir çalışma olarak görülse de sivil toplum kuruluşlarının yerel yönetimlerin kalkınmasındaki rolü çalışmada ele alınan bir mevzu değildir.

Tez çalışmalarının yanı sıra yerel yönetimler ve sivil toplum alanını birlikte ele alan makalelerde mevcut. Bunlardan bir tanesi 2003 yılında Liberal Düşünce Dergisi'nin 29. Sayısında Fatih Yüksel'in kaleme aldığı *Sivil Toplum ve Yerel Yönetimler* adlı makaledir. Yüksel, bu makalede sivil toplum ve yerel yönetimler arasındaki ilişkiyi sorgulayarak, yerel yönetimlerin sivil toplum kuruluşu olarak kabul edilip edilmeyeceğini sorgulamaktadır. Bu sorgulamayı yaparken, sivil toplum kuruluşlarının temel özelliklerini ortaya koyan Yüksel, yerel yönetimlerin bu özellikleri ne ölçüde taşıyıp taşımadığını inceleyerek, sonuç itibari ile yerel yönetimlerin sivil toplum kuruluşu olarak kabul edilemeyeceği sonucuna varmaktadır. Bu sonuç hem Batı ülkeleri için hem de Türkiye için geçerli bir sonuçtur (Yüksel, 2003).

Türkiye’de sivil toplum ve yerel yönetimler arasındaki ilişkiyi ele alan belki de ilk çalışma sayılabilecek bu makale, alana önemli bir katkı sağlamıştır. Bu önemli katkı ile birlikte, bu çalışmanın temel amacı, iki alan arasındaki ilişki iken, sivil toplum kuruluşlarının yerel yönetimlerin kalkınmasındaki rolünü inceleyen bir çalışma olmadığını özellikle vurgulamak gerekir.

Bir diğer makale, 2006 yılında, Ahmet Mutlu’nun Yerel Yönetim ve Denetim’de yayınlanan *Yerel Yönetimler ve Sivil Toplum Örgütleri Etkileşimi Bakımından Yeni Belediye Yasasının Değerlendirilmesi* adlı makalesidir. Mutlu, bu makalesinde 2005 yılında çıkarılan yeni belediye yasasını, yerel yönetimler ve sivil toplum kuruluşlarının etkileşimi bağlamında ele almaktadır (Mutlu, 2006). Bu çalışmanın da yerel yönetimler ve sivil toplum kuruluşları arasındaki etkileşimi ele almasından dolayı alana önemli bir katkı sağladığı belirtilmelidir.

Bu alana ilişkin diğer bir makale, 2017 yılında Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisinin 7. Cildi, 1. sayısında yer alan *Yerel Yönetimlerde Karar Verme Sürecine Sivil Toplum Kuruluşlarının Katılımı: Batman Örneği* adlı makaledir. Çalışmanın amacı şu şekilde dile getirilmiştir: “Bu çalışmada, bireyin taleplerinin yönetimlere iletilmesinde aracı olan sivil toplum kuruluşlarının, vatandaşa en yakın düzeydeki yönetsel birimler olan yerel yönetimlerin karar alma süreçlerine etkileri Batman özelinde ele alınmaya çalışılmıştır. Batman’daki sivil toplum kuruluşlarının yerel yönetimlerin karar alma süreçlerinde ne kadar etkin oldukları elde edilen veriler üzerinden yorumlanmaya çalışılmıştır” (Kaypak ve Bimay, 2017, s. 165).

Çalışma, sivil toplum kuruluşlarının yerel yönetimlerin karar alma süreçlerine katılımını Batman ili örneğinden hareketle ele alan bir çalışma. Bu bağlamda, alana önemli katkı sağlamış olsa da sivil toplum kuruluşlarının yerel yönetimlerin kalkınmasındaki rolüne cevap aramaması, bu alandaki eksikliğin devam ettiğini göstermektedir.

Yerel yönetimler ve sivil toplum ilişkisinin yanı sıra çalışmada örnek olarak seçilen Bingöl Tavz-Der hakkında ki bilimsel literatür incelendiğinde, derneğe ait bir çalışmanın uluslar arası bir sempozyumda bildiri konusu yapıldığı görülmektedir. Söz konusu çalışma, 2015 yılında Bingöl Üniversitesi’nde düzenlenen 3. Uluslararası Bölgesel Kalkınma Konferansında Suat Alan tarafından sunulan *Bingöl’ün Kalkınma*

Dinamikleri: II. Bingöl Kalkınma Çalıştayı'nın Bir Analizi adını taşımaktadır. Alan, bildiri metninde “Bu çalışmada, II. Bingöl Kalkınma Çalıştayı'nı gerçekleştiren Tavz-Der hakkında kısa bir bilgi verildikten sonra, çalıştay raporunda ortaya çıkan veriler yedi stratejik amaç göz önünde bulundurularak yedi başlık altında ele alınmaktadır” (Alan, 2015, s. 861) ifadeleri ile çalışmanın içeriği hakkında bilgi vermektedir. Tavz-Der hakkında bunun dışında hazırlanmış başka bilimsel çalışma bulunmamaktadır. Bilimsel çalışmanın dışında derneğin 9 sayı çıkardığı Tavz Kültür ve Coğrafya Dergisi ile 2 adet çalıştay raporu bulunmaktadır. Bu raporlardan bir tanesi 2014 yılında hazırlanan I. Bingöl “Tavz” Çalıştayı raporu iken, diğeri 2015 yılında hazırlanan II. Bingöl “Kalkınma” Çalıştayı raporudur. Bu raporlar, özellikle yerel yönetimlerin hizmet üreteceği alanlara ilişkin önemli bilgiler sunmaktadır.

Yukarıda ana hatları çizilen literatürdeki bu eksikliği gidermek ve bu alana katkı sağlamak amacıyla *Sivil Toplum Kuruluşlarının Yerel Yönetimlerin Kalkınmasındaki Rolü: Bingöl Tavz-Der Örneği* adlı bu tez çalışması hazırlanmıştır.

Yukarıda yapılan literatür incelemesinde de görüleceği üzere yerel yönetim ve sivil toplum ilişkisinin Erzurum, Aydın ve Batman'da ele alınması dikkate değerdir. Bingöl ilinde de yerel yönetimler ve sivil toplum ilişkisinin ele alınması literatüre önemli katkı sağlayacaktır.

3.2. ÇALIŞMADA KULLANILAN MATERYALLER

Bu çalışmada kullanılan materyaller kitap, makale, tez, bildiri metinleri gibi bilimsel çalışmalardır. Çalışmanın kuramsal bölümü oluşturulurken önemli ölçüde yukarıda sayılan yazınlar kullanılmıştır. Çalışmanın uygulamalı bölümünde ise Bingöl Tavz-Der tarafından her yıl düzenli olarak çıkarılan Tavz Kültür ve Coğrafya Dergisinden, II. Bingöl Kalkınma Çalıştayı Raporundan, yerel medyada Tavz-Der hakkında çıkan haberlerden, dernek yöneticileri ile yapılan görüşmelerden elde edilen bilgilerden ve derneğin fiziki mekanında yapılan gözlemlerden elde edilen bilgilerden faydalanılmıştır.

3.3. ÇALIŞMANIN YÖNTEMİ

Bilimsel çalışmalarda kullanılacak metod (yöntem) oldukça önemlidir. Seçilecek yöntem çalışmanın ulaşacağı hedef ile yakından alakalıdır. “Bir bilimin amacına ulaşmasını sağlayan zihinsel tutumların ve düşünsel girişimlerin bütününe yöntem denir” (Ergun, 2013, s. 231). Bu açıdan, çalışmanın sağlıklı bir şekilde sürdürülmesi ve amacına ulaşması için iyi bir yöntem belirlemenin gerekliliği göz önünde bulundurulmuştur. Bu bağlamda, çalışmanın kuramsal bölümleri oluşturulurken literatür taraması yapılarak yerel yönetimler ve sivil toplum yazınından hareketle kuramsal bölüm oluşturulmuştur. Uygulamalı bölümde ise nitel yöntem kullanılmıştır. Nitel veri toplama teknikleri olarak ise görüşme, gözlem ve belgeler kullanılmıştır. “Nitel araştırmada görüşme, temel veri toplama araçlarındandır. İnsanların gerçekliğe ilişkin algılarına, anlamlarına, tanımlamalarına ve gerçeği inşa edişlerine vakıf olmanın iyi bir yoludur. Aynı zamanda, başkalarını anlamak için kullanılan en güçlü yöntemlerdir” (Punch, 2014, s. 165-166). Görüşmenin yanı sıra dernek bürosunda yapılan gözlem ve belge niteliği taşıyan dergiler de veri toplama araçları olarak değerlendirilmiştir.

Bunun yanında, çalışmanın bir takım sınırlılıkları da bulunmaktadır. Çalışma, sivil toplum kuruluşlarının yerel yönetimlerin kalkınmasındaki rolünü Bingöl Tavz Kültür Sanat ve Kalkınma Derneği özelinde ele almayı amaçlamaktadır. Bu açıdan, çalışmanın uygulamalı bölümü Bingöl'deki tüm sivil toplum kuruluşlarını kapsamamakta, yalnızca Bingöl Tavz-Der ile sınırlı olmaktadır.

3.4. ARAŞTIRMA SORULARI

Çalışmanın en önemli sebebi bir takım sorulara yanıt aramayı amaçlamasıdır. Çalışmanın araştırma soruları olarak da nitelendirilebilecek bu sorulardan bazıları şu şekilde sıralanabilir:

- 1- Türkiye'deki yerel yönetim birimlerinin Avrupa'daki yerel yönetim birimleri ile ilişkisi var mıdır?
- 2- Türkiye'de kaç tür yerel yönetim birimi vardır? Bu yerel yönetim birimlerinin Osmanlı'da bir karşılığı var mıdır?

- 3- Türkiye'deki anayasalarda yerel yönetim birimlerine ne ölçüde yer verilmiştir?
- 4- Türkiye'deki yerel yönetim birimlerinin görev, yetki ve sorumlulukları ile organları nelerdir?
- 5- Türkiye'deki sivil toplum kuruluşlarının Avrupa'daki sivil toplum kuruluşları ile ilişkisi var mıdır?
- 6- Türkiye'deki sivil toplum kuruluşlarının Osmanlı'da bir karşılığı var mıdır?
- 7- Sivil toplum kuruluşlarının taşıması gereken ilkeler nelerdir?
- 8- Bir sivil toplum kuruluşu olarak derneklerin Türkiye'deki gelişimi nasıl olmuştur?
- 9- Bingöl Tavz Kültür Sanat ve Kalkınma Derneği (Bingöl Tavz-Der) kurumsallaşmış bir dernek midir?
- 10- Bingöl Tavz-Der'in Bingöl'de içe dönük ve dışa dönük ne tür faaliyetleri vardır?
- 11- Bingöl Tavz-Der'in yerel yönetim birimleri ile ne tür ilişkileri vardır?
- 12- Bingöl Tavz-Der'in en fazla ilişki içinde olduğu yerel yönetim birimi hangisidir?
- 13- Bingöl Tavz-Der'in Bingöl'deki diğer sivil toplum kuruluşları ile ne tür ilişkileri vardır?
- 14- Bingöl Tavz-Der, yerel yönetim birimlerinin kalkınmasında ne tür roller üstlenmektedir?
- 15- Sivil toplum kuruluşları yerel yönetimlerin kalkınmasında ne tür roller üstlenebilirler?

4. BÖLÜM: BİNGÖL TAVZ KÜLTÜR SANAT VE KALKINMA DERNEĞİ (BİNGÖL TAVZ-DER)

4.1. TAVZ HAKKINDA

Bingöl Tavz Kültür Sanat ve Kalkınma Derneği (Bingöl Tavz-Der) hakkında bilgi aktarımına geçmeden önce Tavzkelimesi hakkında bir takım bilgiler aktarmak gerekir. Bu bağlamda, bu bölümde, Tavz kelimesinin etimolojik kökeni ve Tavz coğrafyası hakkında bir takım bilgilere yer verilmektedir.

4.1.1. Tavz Kelimesi

Tavz kelimesi toplum içinde farklı şekillerde telaffuz edilmektedir. Tavz, Taus, Thavz, Tawz, Tavıs, Tavus, Tavuz (Çeliker, 2008) gibi birçok şekilde telaffuz edilen bu kelimenin Tavz şeklinde kabul görmesi ifade kolaylığından kaynaklı olduğu düşünülmektedir.

Tavz kelimesinin etimolojik kökenine bakıldığı zaman, coğrafya ile yakın bir ilişkisi göze çarpmaktadır. Bu anlamda, Tavz kelimesinin ad olarak kullanıldığı coğrafyanın yapısı ile yakından ilişkili olduğunu gösteren rivayetler bulunmaktadır. Bunlardan en önemlisi Tavz coğrafyasının derin bir vadinin iki yakasına konumlanması ile ilişkilendirilerek anlatılan rivayettir. Rivayete göre, Tavz coğrafyasının konumu itibari ile güneş doğduğunda bir tarafa dik açı ile vururken, diğer taraf gölgede kalmaktadır. Öğleden sonra ise sabah gölgede kalan taraf güneş alırken, diğer taraf gölgede kalmaktadır. “Taws” kavramının güneşe, gölge kavramının ise “si”ye işaret ettiği ve bu iki kelimenin birleşmesi ile oluşan Tawsı kavramının güneş ve gölge kavramlarının birleşiminden doğduğu rivayet edilmektedir (TKCD, 2009, s. 3). Taws kelimesinin zamanla farklı kullanımlar elde ederek Tavz kelimesinin ortaya çıktığı söylenebilir.

4.1.2. Tavz Coğrafyası

Tavz coğrafyası Bingöl’ün Genç ilçesine bağlı altı köy ve bu köylere bağlı birçok mezradan oluşmaktadır. Bu köyler şunlardır: Binekli, Yenisu, Pınaraltı, Elmagünü, Sarmakaya ve Geyikdere. Ayrıca, bazı Tavzlılar, Tavz bölgesinden

Solhan'a bağlı bazı köylere göç ederek o bölgelerin Tavz bölgesi olarak nitelendirilmesini sağlamışlardır. Solhan'a bağlı Gençtavus Köyü, Yenibaşak Köyüne bağlı bazı mezzalar ve Asmakaya Köyüne bağlı mezzalarda da Tavz bölgesinden göçen insanlar yaşamaktadır (Çeliker, 2008).

Tavzcoğrafyası yer şekilleri bakımından yükseltinin ve engebeliğinin fazla olduğu dağlar arasında ki derin vadilerin yamaçlarında kurulan köy ve mezzalardan oluşmaktadır. Karasal iklimin hâkim olduğu bu bölgede yazlar sıcak ve kurak, kışlar ise soğuk ve kar yağışlı geçmektedir. Kar yağışının hayatı felç edencesine bol düştüğü Tavzcoğrafyasında geçmişte acı sonlarla biten birçok çığ felaketi meydana gelmiştir. Bitki örtüsü bakımından fakir olan bu coğrafya, yöre halkını birçok noktada kısıtlamaktadır (Sönmez, 2011, s. 6).

Tavz coğrafyası geniş alanlara yayılmış ve bünyesinde 9 muhtarlık barındıran bir bölge. Bingöl'ün Solhan ilçesinden Tavz'a ulaşım, Yenibaşak Köyü ve Gençtavus Köyü üzerinden Elmagünü Köyüne sağlanır. Genç ilçesi üzerinden ulaşım ise Vahkin vadisinin her iki kenarından seyir ederek Binekli Köyüne ulaşır. Binekli Köyünden sonra sırasıyla Yenisu, Pınaraltı, Elmagünü ve Sarmakaya Köylerine geçiş sağlanır. Tavz coğrafyasının geneli için ortak problem hiçbir köyünde sağlık ocağının bulunmamasıdır. (Yalnızca Yenisu Köyünde sağlık ocağı olmasına karşın personel bulunmamaktadır) Özellikle coğrafyanın beyaza bürünmesi ile birlikte elektrik, telefon ve ulaşım tamamen kesilmektedir ve bölgede yaşayan insanlar kış boyunca kaderine terk edilmektedir (Salcı ve Soysal, 2012, s. 5).

Tavz bölgesinin coğrafi yapısı ve sosyo-ekonomik yapısı şu ifadeler ile dile getirilmektedir (Sönmez, 2011, s. 6-7):

“Tavz bölgesinde kış mevsiminin uzun sürmesi dağlık alanların geniş yer kaplamasından dolayı yapılan hayvancılık daha çok küçükbaş hayvancılığa yöneliktir. Büyükbaş hayvancılık çok fazla yapılamamaktadır. Farklı cümlelerle tabir ettiğimiz kiminin (pkk, güvenlik, törör, kürt, ekonomik) sorun olarak adlandırdığı sorun bölgede yapılan hayvancılığın azalması ve hatta bitme noktasına getirilmesinensebebiyet vermiştir. Geçmiş dönemlerde yapılan hayvancılık ticari amaçlı iken günümüzde ise geçim tipi hayvancılık yapılmaktadır; çünkü geçmiş dönemlerde yirmi beş-otuz yıl önce insanlar ilkbahar mevsiminde yaylalara çıkıp sonbahar mevsimine kadar yaylalarda kalmakta ve hayvanlarını otlatırken özellikle 1990'lı yılların sonrasında insanlar bahsettiğimiz sorunlardan dolayı artık yaylaları kullanamadılar. Birçoğu da köylerini boşaltıp kentlere göç etmek zorunda

kaldılar. Buda geçimi hayvancılığa dayanan bölge insanının ekonomik olarak büyük sıkıntılar yaşamasına neden olmuştur.

Tavz köylerinde ve mezralarında su kaynaklarının bol olmasına rağmen tarım pek yapılamamakta ya da geçim tipine yönelik tarım faaliyetlerinde bulunmaktadır... Bölge arazisi dağlıktır. Ekilebilir tarım arazisi engebeli yamaçlarda ve az olduğu için Köylerde kişi başına birkaç dönüm arazi düşmektedir. Bu arazilerde aile içinde paylaşılmış parçalı araziler haline gelmiştir. Geçim tipine yönelik tahıl, sebze ekimi ve meyve dikimi yapılmaktadır. Engebeliliğin fazla olması arazilerin büyük bir kısmına araziyi sürmek için traktör girememekte ve hala birçok yerde büyükbaş hayvanlarla arazi sürülmektedir. Ekilebilen arazilerin büyük bir kısmında geçmiş dönemlerde (yakacak, ev yapımı) ihtiyaçlarını karşılamak için kavak ağaçları ve söğüt ağaçları dikilmiştir...Tavzköyleri ilçe merkezine uzak oldukları için ulaşım her zaman çok büyük bir sorun teşkil etmiştir. Özellikle kış mevsiminde kar yağışından dolayı yollar sürekli kapanmaktadır. Ulaşım sorunu beraberinde sağlık ve eğitim sorunlarımızı da getirmektedir. Eğitim, iş ve sağlık imkânlarının yetersizliğinden dolayı hala kentlere göç yaşanmaktadır. Tavz köylerinin nüfusu yaşanan göçlerden dolayı sürekli azalmaktadır. Artık nüfusun büyük bir kısmı şehirlerde yaşamaktadır. Türkiye'nin çeşitli kentlerinde Bingöl'de, Genç'te ve Tavz'ın köylerinde yaşadığı sanılan nüfus azımsanmayacak bir miktarlardadır

Günümüzün temel sorunlarından biri olan ekonomik sorun Tavz insanımızın yayıldığı bu coğrafyada en önemli sorunlardandır. Köylerde yaşayan insanlarımız tarım ve hayvancılıkla geçinmeye çalışırken gençlerimizin büyük bir kısmı meslek sahibi olmadıkları için daha büyük sıkıntı çekmektedirler.”

4.2. TAVZ-DER HAKKINDA GENEL BİLGİLER

Tavz kelimesi ve Tavz coğrafyası hakkında aktarılan bir takım bilgilerden sonra, bu bölümde, Bingöl Tavz Kültür Sanat ve Kalkınma Derneğinin kuruluş süreci, kurumsallaşma süreci, bu süreçte kurulan komisyonlar, üye ve gönüllü profili, gelir kaynakları, medya ve teknoloji kullanımı ve Tavz-Der'in yaşadığı sorunlara yer verilmektedir.

4.2.1. Tavz-Der'in Kuruluşu ve Yöneticiler

Bingöl Tavz-Der 20 Haziran 2000 tarihinde kurulmuştur. Derneğin kuruluş amacı şu şekilde ifade edilmektedir: 2000 yılında Tavz toplumundan bir kişinin İstanbul'da vefat etmesi sonucu, vefat eden kişinin cenazesinin Bingöl'e getirilmesi konusunda yaşanan güçlük, bu tür durumlarda toplumun tüm fertlerinin bir araya gelmesini sağlayacak dernekleşme fikrinin doğuşuna sebep oldu. Bu olay sonrası Tavz toplumunun önde gelen bazı fertleri Tavz Kültür Sanat ve Kalkınma Derneği'ni kurdular (Murat Soysal, Kişisel Görüşme, Aralık 2017). Kurulduğu ilk yıllarda toplumsal dayanışma esasına göre hareket eden Tavz-Der'in ne tür faaliyetlerde bulunduğu kayıt altına alınmadığından dolayı, derneğin ilk yıllarına dair bu çalışmada herhangi bir veriye yer verilememektedir.

Bu çalışmada, Bingöl Tavz-Der ile ilgili 2009 sonrası döneme dair bilgilere yer verilmektedir. Tavz-Der'in 2009 öncesi dönemine dair herhangi bir arşiv kaydı ve yazılı materyali bulunmamaktadır. 2009 yılında ise derneğin her yıl düzenli olarak dergi çıkardığı ve bu dergi aracılığıyla derneğin faaliyetlerinin bir nevi arşivlendiği görülmektedir. Bu açıdan, 2009 yılı sonrası Tavz-Der açısından bir dönüm noktası olarak nitelendirilebilir. Bu bağlamda, bu çalışmada, derneğin 2009 öncesi döneminde dernek başkanlığı yapmış şahısların isimlerine değinilmekte, 2009 sonrası dönem üzerinde ise detaylı durulmaktadır.

2000 yılında kurulan Bingöl Tavz-Der'in kurucu başkanlığını Abdulvahap Aytunç yapmıştır. Ondan sonra sırasıyla Tavz-Der Başkanlığı yapan isimler şunlardır.Sedat Gül, Sıddık Uslu, Ekrem Canlı, Yusuf Akça, Ekrem Canlı, Veysel Çeliker, Murat Soysal, Mehmet Tezel, Yılmaz Araç (Yılmaz Araç, Kişisel Görüşme, Aralık 2017).

“Uzun bir geçmişe sahip STK’larda kişilerden bağımsız işleyen bir mekanizmanın varlığı, kurumsal yapının güçlü, istikrarlı ve sürdürülebilir olduğunun bir göstergesidir. Kurumların uzun geçmişe sahip oluşu bu kurumlarla ilgili belli bir bilgi birikimi ve deneyimin oluşmasına yol açmakta, bu da kurumsallaşmada önemli bir faktör olarak ön plana çıkmaktadır” (Çaha vd., 2013, s. 35). Bir sivil toplum kuruluşunun uzun bir geçmişi ve değişen yönetim kadrosuna rağmen faaliyet alanlarının çeşitlilik göstererek sürdürülmesi, bu yapının kurumsallaşmış, kişilerden bağımsız bir yapıya kavuştuğunun göstergesidir. Bu açıdan, Bingöl Tavz-Der’in kuruluşundan bugüne kadar ki yönetici kadrolarına bakmak ve bu kadrolar ile birlikte sürdürülen faaliyetleri incelemek, bu derneğin kişilerden bağımsız, kurumsallaşmış bir yapıya kavuşup kavuşmadığı hakkında önemli ipuçları verebilir.

Bir sivil toplum kuruluşunda başkan değişiminin çok seyrek olması ve uzun yıllar tek başkan ile devam edilmesi, o kuruluşun belirli insanların amatör girişim ve özverili gayretleri sonucu kurulduğunun ve dolayısıyla kurumsallaşmadığının ve istikrarlı bir yapıya kavuşmadığının göstergesidir (Çaha vd., 2013, s. 39). Tersten bir değerlendirme ile bir kuruluşun belli periyotlarla başkan değişikliğine gitmesi ve değişen yönetim yapısına rağmen faaliyetlerini sekteye uğratmadan sürdürmesi, bu kuruluşun kurumsallaşma açısından önemli mesafeler kat ettiğinin göstergesidir. Bu açıdan, yukarıda da belirtildiği üzere, Bingöl Tavz-Der’in kurulduğu 2000 yılından bu yana geçen 17 yıllık süre zarfında toplamda 9 başkan değiştirdiği görülmektedir. Bu da Tavz-Der’de ortalama 2 yılda bir başkan değişikliğine gidildiğini göstermektedir.

2009 yılında Tavz-Der Başkanlığını Veysel Çeliker’in devraldığı ve yeni bir yönetim kurarak, Tavz-Der’in kurumsallaşması yolunda ilk adımları bu yıldan sonra atmaya başladığı görülmektedir. Çeliker’in Tavz-Der başkanlığını üstlenmesinden sonra derneğin hem içe dönük, hem de dışa dönük önemli faaliyetlere imza atmaya başladığı ve bu faaliyetlerin sonraki yönetimler tarafından da sürdürülerek gelenekselleştirildiği ve bir bakıma Tavz-Der’e kurumsal bir kimlik kazandırılması noktasında, Çeliker’in Tavz-Der başkanlığının bir dönüm noktası olduğu söylenebilir.

Çeliker’in 2 yıllık Tavz-Der başkanlığından sonra, 15 Ekim 2011 tarihinde yapılan olağanüstü kongre ile Tavz-Der’in yeni başkanı Murat Soysal oldu. Soysal’ın,

Tavz-Der başkanlığı görevini üstlenmesinden sonra, konu ile ilgili fikirlerini şu ifadeler ile dile getirdiği görülmektedir:

“15 Ekim 2011 tarihinde yapılan Olağanüstü kongre ile dernek bayrağını taşıma görevi bana ve ekibime verildi. Kongremize katılma nezaketi gösteren genel kurul üyelerimize canı gönülden teşekkür ediyor hürmetlerimi sunuyorum. Büyük bir sorumluluk ile mükellef olduğumuzun bilincinde olmakla beraber yönetim kurulu olarak bizler bu sorumluluğun bilinciyle hareket ediyoruz, edeceğiz. Dernek yönetimimiz yeni seçilen 16 arkadaşımızdan müteşekkildir. Ekip olarak Statik değil Dinamik bir plan çerçevesinde hareketedeceğiz. Tavz Kültür Sanat ve Kalkınma Derneği Yönetim Kurulu adına Derneğin kuruluşundan bugüne Emeği geçen dernek başkanları, Yönetim ve genel kurul üyelerinin hepsine minnet borçlu olduğumuzu belirtir kendilerine teşekkür ediyoruz” (Soysal, 2011, s. 2).

Soysal'ın, Çeliker'den devraldığı Tavz-Der başkanlığını, selefinin başlattığı çalışmaları sürdürerek ve bu çalışmalara yeni çalışmalar ekleyerek Tavz-Der'in kurumsal bir kimlik kazanması noktasında önemli katkılarda bulunduğu görülmektedir.

Murat Soysal, 2011 yılında yapılan olağanüstü kongre ile Tavz-Der başkanlığına seçilmiş ve bu görevi 3 yıllığına üstlenmişti. 3 yıl sonra, 2014 yılında yapılan 5. Olağan Kongre ile yeniden Tavz-Der başkanlığına seçilen (TKCD, 2014, s. 9) Soysal'ın, bu görevi yaklaşık iki buçuk yıl daha sürdürdüğü görülmektedir.

2017 yılında Murat Soysal'ın askerlik görevi için dernek başkanlığını bıraktığı görülmektedir. 2017 yılı Şubat ayında yapılan 3. Olağanüstü kongre ile Tavz-Der yönetim değişikliğine gitti. Yapılan kongrede Mehmet Tezel Tavz-Der'in yeni başkanı oldu (TKCD, 2017, s. 4). Tezel, yaklaşık 9 ay süren dernek başkanlığı süresince bir takım çalışmalar yaparak, Tavz-Der'in kazandığı kurumsal kimliğini sürdürdü. 2017 yılı Kasım ayında yapılan 6. Olağan Kongre ile Yılmaz Araç başkan seçildi (TKCD, 2017, s. 58). Araç, hala Tavz-Der başkanlığını sürdürmektedir.

4.2.2. Tavz-Der'in Komisyonları

Tavz-Der kurumsallaşma adına dernek bünyesinde çeşitli komisyonlar kurarak daha profesyonel bir şekilde çalışmalarını sürdürmektedir. Dernek bünyesinde kurulan bu komisyonlar; eğitim komisyonu, gençlik komisyonu, kadın komisyonu ve ilim-irşad komisyonlarından oluşmaktadır. Esnaf komisyonu için çeşitli girişimlerde

bulunulmuşsa da bu komisyonun henüz kurulmadığı görülmektedir (Yılmaz Araç, Kişisel Görüşme, Aralık 2017).

28 Eylül 2013 tarihinde kurulan Tavz-Der Eğitim Komisyonunun kuruluş amacı hakkında şu ifadeler yer verildiği görülmektedir: “Ülkemizdeki eğitim sorunlarının çözüme kavuşturulması noktasında Sivil Toplum Örgütlerine ciddi yükümlülükler düşmektedir. Bingöl’de 2000 yılından bu yana aktif faaliyet yürüten derneğimiz Bingöl’ün eğitim sorununa çözüm üretmeyi ve bu noktada mücadele vermeyi amaçlamaktadır” (TKCD, 2013, s. 20).

Eğitim Komisyonu kurulduktan yaklaşık 1 ay sonra, Gençlik Komisyonunun da kurulduğu görülmektedir (TKCD, 2013, s. 22). Tavz-Der Gençlik Komisyonunun kuruluş amacı; dil, din, kültür, sınıf, eğitim ve cinsiyet farkı gözetmeksizin farklı görüş ve düşünceleri bir arada barındırarak, gençlerin sürdürülebilir gelişiminin temelini oluşturmak, sorunları belirlemek ve bu sorunlara çözüm önerileri geliştirerek katkıda bulunmalarını sağlamak şeklinde özetlenmektedir (TKCD, 2014, s. 28).

Tavz-Der Kadın Komisyonunun ise 2016 yılında kurulduğu görülmektedir (TKCD, 2016, s. 19). Kadın Komisyonu aracılığıyla Tavz-Der’in kadın üye ve gönüllülerinin, özellikle kadınlara ve kız çocuklarına yönelik faaliyetlerde buldukları görülmektedir. Bu faaliyetler arasında eğitim seminerleri dikkat çekmektedir.

2015 yılında kurulan İlim-İrşad komisyonu ise Tavz-Der öncülüğünde kurulması planlanan modern medresenin plan, proje ve tanıtımı konusunda çalışmalar sürdürmektedir. Bu komisyon aracılığıyla bir araya gelen Tavz-Der gönüllülerinin Tavz İlim-İrşad Medresesi Derneğini kurarak yeni bir oluşuma gittikleri görülmektedir. Her ne kadar yeni bir dernek kurulmuş olsa da bu derneğin Tavz-Der ile organik ilişkisi devam etmektedir (Murat Soysal, Kişisel Görüşme, Aralık 2017).

Bingöl Tavz-Der’in kendi içerisinde alt komisyonlar kurması kurumsallaşmaya verdiği önemi göstermektedir. Bu komisyonlar aracılığıyla Dernek üyelerinin yanı sıra dernek gönüllülerinin de komisyonlarda aktif rol alarak derneğin çalışmalarına katıldıkları görülmektedir. Bu durum, Tavz-Der’in gerçekleştirdiği faaliyetleri

dernek yönetimi dışında, dernek üye ve gönüllülerinin de büyük katkısı ile sürdürmesine sebep olmakta ve derneğin toplumsal bir destek kazanmasına sebep olmaktadır.

4.2.3. Tavz-Der'in Üye ve Gönüllü Profili

Tavz-Der'in toplam 863 üyesi olduğu, bu üyelerin ise yaklaşık 50 tanesinin kadın üyelerden oluştuğu ifade edilmektedir. Dernek gönüllü sayısı ise 25 binin üzerindedir. Dernek üyelerinin yaş ortalaması orta yaş üzeriyken, dernek yönetimi ve alt komisyonlarda aktif çalışanların gençlerden oluştuğu görülmektedir. Özellikle kadın üye sayısının erkek üye sayısına oranla çok düşük olduğu görülmektedir. Bunun temel sebebinin, Bingöl ilinde kadınların toplumsal yaşama katılımının düşük olmasından kaynaklı olduğu düşünülmektedir. Tavz-Der'e de son yıllarda kadınların üye olmaya başladığı görülürken, kurulan kadın komisyonu ile derneğe üye olacak veya derneğin gönüllüsü olacak kadın sayısının da artması beklenmektedir (Murat Soysal ve Yılmaz Araç, Kişisel Görüşme, Aralık 2017).

Tavz-Der'de faaliyet gösteren üye veya gönüllülerden maaş alan kimse bulunmamaktadır. Bu durum derneğin ekonomik olarak iyi bir durumda olmadığını göstermektedir. Ekonomik imkanların kısıtlı olması, faaliyette bulunan üyelerin maaş karşılığı çalışmaktan ziyade gönüllü olarak çalışmalarına sebep olmaktadır. Bu durumda, aslında bir sivil toplum kuruluşunun temel ilkeleri arasında yer alan gönüllülük ilkesinin Tavz-Der'de bulunduğunu göstermektedir.

4.2.4. Tavz-Der'in Gelir Kaynakları

Tavz-Der'in gelir kaynaklarının projeler, üye aidatları, şahsi katkılar, hayırsever bağışları ve organizasyon gelirlerinden oluştuğu görülmektedir (Yılmaz Araç, Kişisel Görüşme, Aralık 2017).

4.2.5. Tavz-Der'in Medya ve Teknoloji Kullanımı

Bingöl Tavz-Der yerel medyada sıklıkla yer almaktadır. Derneğin medyanın gücünü kullanması faaliyetlerini kitlelere ulaştırmasında önemli bir araçtır. Bunun yanında, derneğe ait bir web sayfası (www.tavzder.org) da bulunmaktadır. Faaliyetlerin güncel bir şekilde paylaşıldığı web sayfası derneğin topluma açılan önemli bir kapısı olarak değerlendirilmektedir. Zira "STK"ların yeni üyeler

kazanmak, mesajlarını yaymak, yeni projeler üretmek, üyelerle iletişim halinde olmak, farkındalık yaratmak, daha az maliyetle daha büyük kitlelere ulaşmak, yapılan faaliyetleri duyurmak ve yeni kaynaklar yaratabilmek için kullanabilecekleri en etkin yollardan biri kuruma ait web sayfasının varlığıyla yakından ilişkilidir” (Çaha vd., 2013, s. 71). İnternet sitesinin yanı sıra, günümüzün en önemli tanıtım araçlarından olan sosyal medya da Tavz-Der’in sıklıkla kullandığı araçlardır. Derneğin facebookta bir profil sayfası ve bir de fan sayfası bulunmaktadır. Profil sayfasında 5000 arkadaş bulunurken, fan sayfasını takip eden 3.355 kişi bulunmaktadır. Bunun yanında, diğer bir sosyal paylaşım sitesi twitterda Tavz-Der’in önemli tanıtım araçlarından birisi olarak dikkat çekmektedir. Twitterda güncel paylaşımlar yapan dernek yönetimi, bu alanı önemli bir tanıtım ve reklam alanı olarak değerlendirmektedir. Twitterda, derneğe ait hesabı takip eden kişi sayısı 1.732’dir. Yine diğer bir sosyal paylaşım sitesi instagramda Tavz-Der’in dışarı açılan kapısı olarak kullanılmaktadır. Instagramda derneğe ait hesabı 974 kişi takip etmektedir. Bunların yanında derneğe ait alt komisyonlara aitte her platformda farklı hesaplar bulunmakta ve bu hesapları da yine binlerce insan takip etmektedir. Ayrıca, dernek yöneticilerinin belirttiğine göre, dernek yönetim kurulu üyeleri whatsappta kurmuş oldukları grupta bir araya gelip fikir alışverişinde bulunmaktadır. Yine derneğe ait alt komisyonlarda da benzer uygulamalar sürdürülmektedir (Yılmaz Araç, Kişisel Görüşme, Aralık 2017).

Sosyal medya ve yerel medyanın gücünü kullanan Tavz-Der’in teknoloji ile de yakından ilgili olduğu görülmektedir. Dernek binasında 3 adet masa üstü bilgisayar ve 2 adet dizüstü bilgisayarın yanında, 1 adet yazıcı, tarayıcı ve fax özelliği bulunan cihaz bulunmaktadır. Ayrıca dernekte aktif kullanılan internet ağı da bulunmaktadır. Üye ve gönüllülerin hizmetine sunulan bu teknolojik imkanlar, aynı zamanda derneğin değişen dünya şartlarına ayak uydurduğunun da bir göstergesidir. Bunun yanında, dernek toplantı salonunda sinevizyon bulunması da derneğin bilişim teknolojilerine verdiği önemi göstermektedir.

Tavz-Der’in teknoloji ve medya kullanımını derneğe üye olmak isteyenler için kullandığı mobil üyelik yönteminde de görmek mümkündür. 2010 yılında uygulanmaya başlanan mobil üyelik ile derneğe üye olmak isteyen kişiler cep telefonlarından gönderecekleri bir mesaj ile derneğe üye olup, aidatlarını da mobil

aidat şeklinde ödemektedirler. İlk olarak Turkcell abonelerine yönelik başlatılan bu uygulama (Tavz Bülteni, 2010), daha sonra diğer operatörleri de kapsayacak şekilde güncelleştirilerek devam etmektedir. 2017 yılı itibari ile Tavz-Der'e mobil aidat ödemek koşuluyla üye olan kişi sayısı 50'dir (Yılmaz Araç, Kişisel Görüşme, Aralık 2017).

4.2.6. Tavz-Der'in Proje Deneyimi

“Proje faaliyetleri bugün sivil toplum kuruluşlarının önemli etkinliklerinden biri haline gelmiş bulunmaktadır. Sivil toplum kuruluşları dünyada giderek protestocu bir karakterden projeci bir karaktere doğru evrilmektedirler” (Çaha vd., 2013, s. 104). Bu bağlamda, Tavz-Der'in proje üretme konusundaki deneyimini incelemek, derneğin projeci karakterini ortaya koyma adına önemli bir girişim olacaktır. Tavz-Der, bugüne kadar farklı kurumlar tarafından desteklenen toplam 5 adet projeyi uygulayıp sonuçlandırarak proje üretme konusundaki başarısını göstermiştir. Bu projelerden 2 tanesi Sosyal Destek Programı kapsamında desteklenirken, 1 tanesi Gençlik ve Spor Bakanlığı, 2 tanesi Fırat Kalkınma Ajansı tarafından desteklenen projelerdir. Aşağıda bu projelere ayrı ayrı yer verilmektedir.

Özellikle Avrupa Birliği'ne uyum süreci ile birlikte başlayan süreçte, sivil toplum kuruluşlarının giderek daha fazla proje üretmek ve bu doğrultuda kapasitelerini geliştirmek zorunda kaldıkları ifade edilmelidir. Avrupa Birliği başta olmak üzere, uluslar arası bağışçı kurum ve kuruluşların yaptıkları proje çağrılarının büyüklükleri ve onaylanma kriterleri dikkate alındığında, sivil toplum kuruluşlarının niçin proje konusuna eğildikleri anlaşılmaktadır (Yüksel ve Sezgin, 2012, s. 54).

Tavz-Der'in ilk proje deneyiminin 2010 yılında hazırlanıp Sosyal Destek Programı (SODES) kapsamında Devlet Planlama Teşkilatına sunulan “Okullarımız Güzel Olsun Projesi” olduğu görülmektedir. SODES kapsamında destek almaya hak kazanan bu proje ile Tavz-Der'e, o dönem için 70 milyar (70 Bin TL) kaynak aktarıldığı görülmektedir. Bu projenin amacı, 2010 yılında çıkan Tavz Kültür-Sanat ve Coğrafya Bülteni'nde şu şekilde açıklanmaktadır:

“Türkiye'nin modernleşmesi için eğitimin vazgeçilmez önemine inanmış olan derneğimiz, eğitimde hedeflenen seviyeye ulaşmak için devletin yanında Sivil Toplum Kuruluşlarının çalışmalarına da ihtiyaç duyulduğu vizyonu üzerine kurulmuştur. Eğitim kurumları

boyalarının öğrencilerin sınıf seviyelerine göre; derslerde motivasyon ve aktif katılımı artıran, dikkati dağıtmayan, kişiyi sakinleştiren, dinginleştiren renklerin tercih edilmesi ve belli bir renk uyumunun olması gerektiği eğitim psikologları tarafından ifade edilmektedir. Projemizin hazırlık aşamasında yaptığımız saha ziyaretlerinde; köy okullarımızın boyalarının yıpranma ve eskimeden dolayı döküldüğü, farklı renklerle boyanıp bir düzenin sağlanamadığı ve bunun da çirkin bir görüntü oluşturduğu müşahede edilmiştir. Projemizle; Solhan Milli Eğitim Müdürlüğümüz bünyesindeki 36 köy ilköğretim Okulunun boya/badana işlerinin yapılarak, okullarımıza güzel bir fiziki görünüm ile daha hijyenik bir ortam kazandırılması hedeflenmektedir. Derneğimizin eğitime verdiği bu destek tüm STK ve vatandaşların benzer çalışmalar yapmaları için teşvik edici olacağı düşünülmektedir” (Tavz Bülteni, 2010, s. 6).

Okullarımız Güzel Olsun Projesinin Bingöl’ün Solhan ilçesine bağlı 36 köy okulunun boya badana işlerinin yapılarak, okulların fiziksel olarak daha iyi bir görünüm kazanmaları ve bu fiziksel görünümün öğrencilerin motivasyonuna olumlu katkılar sağlayacağı düşüncesiyle hazırlanıp Devlet planlama Teşkilatı’na sunulduğu ve projenin uygulanabilir bulunup SODES kapsamında destek aldığı görülmektedir.

Proje kapsamında 36 köy okulunun boya badana işinin yapılacağı öngörülmüşken, daha sonra 3 köy okulunun kapandığı ve bu sayının 33’e düştüğü, 3 okul için yapılan masrafın Solhan merkezde bulunan okul için kullanıldığı belirtilmektedir. Proje kapsamında okulların boya badana işlerinin 2011 yılının Haziran ayında tamamlandığı görülmektedir (TKCD, 2011, s. 13). Bu proje Tavz-Der’in uyguladığı ilk proje olması açısından önemli; fakat daha önemli olan bir husus da bu projenin o dönem Bingöl’de uygulanan projeler arasında Bingöl’ün en iyi projesi seçilmesidir. 13-15 Eylül 2012 tarihleri arasında Malatya’da düzenlenen SODES İyi Örnekler Konferansı ve Fuarı’nda, 2010-2012 yılları arasında uygulanan projeler iller bazında değerlendirildi. Bu kapsamda, Tavz-Der’in uyguladığı bu proje Bingöl’ün en iyi SODES projesi olarak seçildi (TKCD, 2012, s. 16).

Tavz-Der’in uyguladığı ikinci proje “Bingöl Spor Turizmi Altyapısının Geliştirilmesi” adlı projedir. Bu proje, 2011 yılında Fırat Kalkınma Ajansının Turizm ve Sanayi Altyapısının Geliştirilmesi Mali Destek Programları kapsamında hazırlanılarak Bingöl Belediyesi adına sunulmuş ve kabul edilerek Tavz-Der tarafından uygulanmıştır. Proje kapsamında oluşan maliyetin yüzde 75’i Fırat Kalkınma Ajansı, yüzde 25’i ise Bingöl Belediyesi tarafından karşılanırken, Tavz-

Der projeyi uygulayan kuruluş olarak projeye iştirak etmiştir. Bunların yanında, Gençlik Hizmetleri ve Spor İl Müdürlüğü, Bingöl Amatör Spor Kulüpleri Federasyonu ve Çapakçur Spor Kulübünün de projeye destek veren kuruluşlar olduğu görülmektedir. Proje ile Bingöl’de 42 yataklı bir tesis inşa edilerek Bingöl’e dışarıdan gelecek spor kulüplerinin konaklayacakları ortam oluşturmak, bunun yanında Bingöl’deki amatör spor kulüplerini bir çatı altında toplayarak, imkanları kısıtlı olan kulüplerin tesis sorununu çözmek ve bununla birlikte Bingöl’ün spor turizmine katkıda bulunmak şeklinde özetlenebilir (TKCD, 2011, s. 5). Yaklaşık 2 yıllık bir süre zarfında devam eden proje 2013 yılında sonlandırıldı. Proje kapsamında tam donanımlı 3 katlı bir spor kompleksi yapılarak Bingöl Belediyesi’ne teslim edildi (TKCD, 2013, s. 24). Bu proje, esasında bir sivil toplum kuruluşunun, bir yerel yönetim birimi olan Bingöl Belediyesi’ne yaptığı önemli bir katkı olarak değerlendirilmelidir. Bingöl’de ki önemli bir eksikliği gidermeyi amaç edinen bu proje sonucunda ortaya çıkan eser, bir sivil toplum kuruluşu için büyük bir başarı olarak nitelendirilebilir. Proje sonucunda Bingöl Belediyesi’ne devredilen spor kompleksi, Bingöl Belediyesi tarafından konukevi olarak kullanılmaktadır (Murat Soysal, Kişisel Görüşme, Aralık 2017).

Tavz-Der’in üçüncü bir projesi yine Fırat Kalkınma Ajansı tarafından desteklenen “Uzun Dönem Proje Döngüsü Yönetimi (PCM) Eğitimi” Projesidir. Bu proje kapsamında 1-7 Mart 2011 tarihleri arasında 40 kişiye proje hazırlama eğitimi verildiği görülmektedir (TKCD, 2012, s. 4). Bu proje ile Tavz-Der sadece proje hazırlayıp uygulama amacı gütmeyişini, proje hazırlamanın önemini başkalarına da aktararak toplumsal bir kalkınma amacı güttüğünü göstermektedir.

Tavz-Der tarafından uygulanan dördüncü proje 2013 yılında SODES projeleri kapsamında desteklenen “Okullarımız Güzelleşiyor Eğitimde Kalite Artıyor” adlı projedir. Bu proje de, tıpkı ilk SODES projesi gibi okulların boya badana işlerinin yapılmasını öngörmektedir. Projenin uygulandığı yer ise Bingöl’ün Karlıova ilçesi. Yaklaşık 8 ay süren proje kapsamında 40 okulun boya badana işlerinin yapıldığı görülmektedir. Projeyi Tavz-Der yürütürken, projenin bir diğer ortağı ise Karlıova İlçe Milli Eğitim Müdürlüğü’dür (TKCD, 2013, s. 23). Bu proje kapsamında 40 okulun boya badana işlerinin yapılmasının yanı sıra 12 kişiye sentetik boya kursu

verildiği ve bu kursta eğitim gören kursiyerlere sertifika verildiği görülmektedir (TKCD, 2014, s. 12).

Tavz-Der tarafından uygulanan beşinci proje, Gençlik ve Spor Bakanlığı 2014 Yılı Gençlik Projeleri Destek programı kapsamında desteklenen “Asım’ın Nesli Ecdadın İzinde” adlı projedir. Proje kapsamında, Bingöl Gençlik Çalıştayı düzenlenmesi, gençlere yönelik piknik organizasyonları yapılması ve Bursa-Çanakkale gezilerinin düzenlenmesi öngörülmüştür. 2014 yılı Eylül ayında başlayan proje yaklaşık 10 ay sürmüştür (TKCD, 2014, s. 12).

4.2.7. Tavz-Der’in Yaşadığı Sorunlar

Her sivil toplum kuruluşunun faaliyet gösterdiği alanlarda çeşitli sorunlarla karşılaşması tabii bir durumdur. Bunun çeşitli sebepleri olabilir. Çaha vd. sivil toplum kuruluşlarının çeşitli sorunlar ile karşılaşma ihtimalini şu şekilde izah etmektedirler:

“Türkiye’de sivil toplum kuruluşlarının geçmişlerinin eskilere dayanmaması, yaşadıkları sorunların üstesinden gelebilme kabiliyetlerinin de sınırlılığına işaret eder. Görece bu yenilik STK’ların kurumsal yapılara kavuşabilmelerini etkileyen en önemli etkenlerden biri olarak görülmektedir. Sivil toplum kuruluşlarının görece yeniliğiyle birlikte, sivil toplum bilincinin toplumsal derinliğinin olmaması sorunların üstesinden gelebilme konusundaki dezavantajlı durumu körüklemektedir. Diğer bütün sorunların bu iki temel sorundan kaynakladığını iddia edebilmek mümkündür” (Çahavd, 2013, s. 77).

Bu açıdan Tavz-Der’in de çeşitli sorunlar ile karşı karşıya kalması tabii bir durum olarak karşımıza çıkmaktadır. 17 yıllık bir geçmişi olan ve yaptığı faaliyetler ile adından sıkça söz ettiren Bingöl Tavz-Der’in karşılaştığı sorunların başında bürokratik engeller gelmektedir. Özellikle Tavz-Der’in ismini aldığı bölge ile özdeşleştirilmesi bürokratik engeller ile karşılaşmasının temel sebebi olarak görülmektedir. Bununla birlikte, Tavz-Der’in yaptığı faaliyetler ile birlikte dikkatleri üzerine çekmesi Bingöl’ün farklı bölgelerinden Tavz-Der’in başarısını çekememe gibi bir durum da oluşturmaktadır. Bu da Tavz-Der’in yaşadığı sorunlar arasında sayılmaktadır. Bu sorunlar, Tavz-Der’in yaşadığı dışa dönük sorunlardır. Bir de Tavz-Der’in yaşadığı içe dönük sorunlardan söz edilebilir. Özellikle derneğin yaşadığı maddi sıkıntılar içe dönük sorunların en dikkat çekenidir. Pek çok faaliyete imza atan Tavz-Der’in giderlerinin gelirlerinden çok daha fazla olduğu ve bu duruma bağlı

olarak sürekli maddi sorunlar yaşadığı ifade edilmektedir (Murat Soysal, Kişisel Görüşme, Aralık 2017).

4.3. TAVZ-DER'İN FAALİYETLERİ

Sivil toplum kuruluşlarının faaliyetleri ana hatlarıyla iki noktada analiz edilebilir. Bunlar, içe dönük faaliyetler ve dışa dönük faaliyetlerdir. İçe dönük faaliyetler arasında sivil toplum kuruluşlarının yönetim ve genel kurul toplantıları ve üyelere yönelik hizmetleri ele alınırken; dışa dönük faaliyetleri arasında sivil toplum kuruluşlarının yayın ve tanıtım faaliyetleri, halkla ilişkileri ve buldukları bölgeye yönelik hizmete dönük çalışmaları ele alınmaktadır (Çaha vd., 2013, s. 81). Bu noktada, Tavz-Der'in içe dönük ve dışa dönük faaliyetlerine ayrı ayrı değinmek yerinde olacaktır.

4.3.1. Tavz-Der'in İçe Dönük Faaliyetleri

İçe dönük faaliyetlerden kastedilen yukarıda da belirtildiği üzere, sivil toplum kuruluşlarının yönetim ve genel kurul toplantıları ve üyelere yönelik hizmetleri kapsamaktadır. Bu açıdan, Tavz-Der'in içe dönük faaliyetleri incelendiğinde yönetim kurulunun belli periyotlarla düzenli bir şekilde bir araya geldiği görülmektedir. Bunun yanında, derneğin alt komisyonları da belli periyotlarla bir araya gelmekte ve faaliyet alanlarına ilişkin fikir alışverişinde bulunmaktadırlar (Yılmaz Araç, Kişisel Görüşme, Aralık 2017). Bu bölümde, Tavz-Der'in içe dönük faaliyetleri ele alınırken, yönetim ve genel kurul toplantılarına yer verilmemekte, üyelere yönelik faaliyetlerine yer verilmektedir.

4.3.1.1. Üyelere Yönelik Faaliyetler

Sivil toplum kuruluşları açısından üyeler ile kurulan iletişim oldukça önemlidir. Üyeler sivil toplum kuruluşlarına yeni projeler, eylem alanları ve yeni hareket alanları kazandırma konusunda önemli katkılar sunabilirler. Bunun yanında, sivil toplum kuruluşlarının da üyelerine ufuk ve vizyon kazandırmaları mümkündür (Çaha vd., 2013, s. 93). Bu açıdan, Tavz-Der'in üyeleri ile kurduğu ilişkiler ve üyelerine yönelik faaliyetleri dikkat çekicidir. Her yıl düzenlenen bayramlaşma programı, piknik faaliyetleri, ziyaretler, halı saha maçları vs. bu anlamda dernek ile üyeleri arasındaki ilişkinin seyrini göstermektedir.

Tavz-Der'in üye ve gönüllülerine yönelik yaptığı faaliyetler dikkat çekicidir. Özellikle üye ve gönüllülerine yönelik yaptığı Bayramlaşma Programları önem arz etmektedir. 2014 yılından önce dernek binasında gerçekleştirilen Bayramlaşma Programlarının, 2014 yılından sonra farklı bir boyut kazandığı görülmektedir.

2014 yılında Ramazan bayramının üçüncü günü Tavz Bölgesindeki köylerden biri olan Sarmakaya Köyü'nde Bayramlaşma Programı düzenlendiği görülmektedir. Düzenlenen bu programa Bingöl ve ilçelerinin yanı sıra, Diyarbakır, Muş, Elazığ, Malatya, Adana, Ankara, Kocaeli, İstanbul, Tekirdağ gibi illerden de çok sayıda dernek gönüllüsünün katıldığı ifade edilmektedir (TKCD, 2014, s. 7). Bu bayramlaşma programı Tavz-Der'in üyelerine yönelik gerçekleştirdiği en kapsamlı etkinlik olarak dikkat çekmektedir. 2014 yılında başlatılan bu Bayramlaşma Programının sonraki yıllarda da sürdürüldüğü görülmektedir. 2015 yılında Ramazan Bayramının üçüncü günü Yenisu Köyünde (TKCD, 2015, s. 14), 2016 yılında ise Binekli Köyünde gerçekleştirilen (TKCD, 2016, s. 3) Bayramlaşma Programı, 2017 yılında Kurban Bayramının üçüncü günü Elmagünü Köyünde gerçekleştirildi (TKCD, 2017, S. 35).

Bunun yanında, Tavz-Der'in üyelerine yönelik faaliyetleri arasında esnaf ziyaretleri, ev ziyaretleri, piknik faaliyetleri, eğitim faaliyetleri de sayılabilir. Tavz-Der'in üyelerine yönelik yaptığı faaliyetleri yıllara göre şöyle sıralamak mümkündür:

2011 yılı Kadir Gecesinde Tavz-Der gönüllülerine yönelik dernek bürosunda iftar yemeği verildi (TKCD, 2011, s. 12).

Tavz-Der yönetimi, 2013 yılında dernek bürosunda üniversite okuyan gençler ile bir araya geldi (TKCD, 2013, s. 16).

2013 yılında Tavz bölgesi muhtarları ile dernek merkezinde toplantı yapıldı (TKCD, 2013, s. 33).

2013 yılında Diyarbakır'dan gelen dernek gönüllüleri ile piknik organizasyonu yapıldı (TKCD, 2013, s. 17).

2013 yılında Tavz-Der Eğitim Komisyonu Tavz Bölgesinde bulunan 4 köy ve 1 mezrada eğitimin anlam ve önemini anlatan vaaz verdi (TKCD, 2013, s. 21).

2013 yılı Kurban Bayramı dolayısıyla dernek bürosunda bayramlaşma programı düzenlendi (TKCD, 2013, s. 34).

2014 yılında Tavz-Der gönüllüleri Yüzenada'da piknik organizasyonunda bulundu (TKCD, 2014, s. 8).

2015 yılında Bingöl Merkez, Solhan ve Genç ilçesinde bulunan yaklaşık 500 Tavz'lı esnaf ziyaret edildi (TKCD, 2015, s. 21).

2015 yılında Bingöl Merkez ve Merkeze bağlı köylerde oturan Tavz'lı ailelere yönelik ev ziyaretleri gerçekleştirildi (TKCD, 2015, s. 22).

2015 yılında dernek üye ve gönüllüleri için dernek merkezinde yeni spor aktivite ve zeka geliştirme alanları oluşturuldu (TKCD, 2015, s. 37).

2016 yılında dernek merkezinde üye ve gönüllülere yönelik Erdemli toplum Seminerleri verildi (TKCD, 2016, s. 9).

2016 yılında Bingöl'ün Genç ilçesinde üniversiteye hazırlanan öğrencilere yönelik deneme sınavı yaptırıldı (TKCD, 2016, s. 14).

2016 yılında Bingöl Merkezde Ortaokul öğrencilerine yönelik TEOG kursu düzenlendi (TKCD, 2016, s. 15).

Tavz-Der yönetimi, 2016 yılında üniversiteyi kazanan Tavz'lı öğrenciler ile dernek merkezinde bir araya geldi. Düzenlenen programda öğrencilere burs müjdesi verildi (TKCD, 2016, s. 28).

Tavz-Der, 2016 yılında Bingöl'ün Genç ilçesinde okuyan Tavz'lilise öğrencileri ile bir araya geldi (TKCD, 2016, s. 29).

Tavz-Der yönetimi, 2016 yılında, dernek merkezinde farklı siyasi partilerde görevli Tavz'lı siyasetçiler ile bir araya geldi (TKCD, 2016, s. 30).

2016 yılında İstanbul'da bulunan Tavz'lı esnaflar ziyaret edildi (TKCD, 2016, s. 31).

2016 yılında, Tavz-Der Gençlik Komisyonu üyeleri Muş'ta bulunan Tavz'lı esnafları ziyaret etti (TKCD, 2016, s. 32).

2016 yılında Tavz-Der Gençlik Komisyonu Bingöl Merkezde bulunan Haserek Kayak Merkezinde bir araya geldi (TKCD, 2016, s. 34).

2017 yılında Tavz-Der gençlik komisyonu öncülüğünde dernek gönüllülerinin katılımıyla doğa yürüyüşü yapıldı (TKCD, 2017, s. 52).

Tavz-Der'in üyelerine yönelik yaptığı faaliyetler ile birlikte üyelerin birbirleriyle tanışmaları için uygun ortam oluşmakta ve birbirleri ile tanışan üyeler arasında farklı ilişkiler gelişebilmektedir. Bu ilişkiler arasında, ortak proje geliştirme, ortak iş yapma, birlikte eğitim faaliyetleri düzenleme sayılabilir. Ayrıca, derneğin üyelerini yeni fırsatlardan haberdar ettiği de ifade edilmelidir.

4.3.2. Tavz-Der'in Dışa Dönük Faaliyetleri

Bir sivil toplum kuruluşunun dışa yönelik faaliyetleri isesiviltoplum kuruluşlarının yayın ve tanıtım faaliyetlerini, halkla ilişkilerini ve buldukları bölgeye yönelik hizmete dönük çalışmalarını kapsamaktadır. Bu açıdan,Tavz-Der'in dışa dönük faaliyetlerinin çeşitlilik sergilediği söylenebilir.

4.3.2.1. Yayın ve Tanıtım Faaliyetleri

İlk olarak Tavz-Der'in yayın ve tanıtım faaliyetlerine bakıldığında derneğin yerel medya ve sosyal medyayı sıklıkla kullandığı görülmektedir. Yukarıda da ifade edildiği üzere, dernek, sosyal medya kanallarını aktif bir şekilde kullanmakta ve bu platformları önemli bir tanıtım aracı olarak görmektedir. Bunun yanı sıra, dernek yayın ve tanıtım faaliyetleri arasında sayılacak önemli faaliyetleri bulunmaktadır. Bunlar arasında en önemli faaliyet alanı olarak her yıl düzenli olarak çıkarılan Tavz Kültür ve Coğrafya Dergisi sayılabilir. 2009 yılında yayın hayatına başlayan derginin 2009 ve 2010 yıllarında yılda 2 sayı, sonraki yıllar ise yılda 1 sayı olmak üzere bugüne kadar toplam 11 sayı çıkarıldığı görülmektedir.

Tavz Kültür ve Coğrafya Dergisinin ilk sayısının 1 Mart 2009 tarihinde çıktığı görülmektedir. Toplam 13 sayfadan oluşan ilk sayı tanıtım ağırlıklı bir içeriğe sahip. İlk sayıda derginin amacı şu ifadeler ile dile getirilmektedir:

“Dergimiz kısa vadede kültürel geri kalmışlığın ortadan kaldırılması uzun vadede ise yoksulluğun ortadan kaldırılması için gerekli projelerin hayata aktarılması için çalışacaktır. Dergimizde, sözlü kültür üzerine yazılar bulacaksınız. Düzenli olarak her sayımızda bir köy

muhtarımız ve fikirsel olarak toplumun beğendiği örnek aldığı şahsiyetler ile röportajlar yapacağız. Ayrıca her sayımızda bir yerleşim birimimizin ayrıntılı monografisini bulacaksınız” (TKCD, 2009, s. 2).

2010 yılında çıkarılan 4. Sayının dergi olarak değil Tavz Kültür-Sanat ve Coğrafya Bülteni olarak çıkarıldığı görülmektedir. Bu bültende, 6 ayda bir çıkarılan derginin, aylık bülten şeklinde çıkarılacağı belirtilmişse de (Tavz Bülteni, 2010, s. 2) sonraki süreçte bunun devamının gelmediği, aylık yada altı aylık değil, yıllık olarak ve dergi şeklinde yayın hayatını sürdürdüğü görülmektedir.

2011 yılından sonra, her yıl düzenli olarak Aralık ayında çıkarılmaya başlanan Tavz Kültür ve Coğrafya Dergisinde, ağırlıklı olarak Tavz-Der’in yıllık faaliyetlerinin yer aldığı görülmektedir. Bu açıdan, Tavz Kültür ve Coğrafya Dergisinin Tavz-Der için bir nevi arşiv kaydı özelliği taşıdığı söylenebilir. Bunun yanında, Tavz Coğrafyasına ait monografi çalışmaları, köşe yazıları gibi içeriklere de dergide rastlamak mümkündür.

4.3.2.2. Tavz-Der’in Yardım Faaliyetleri

Tavz-Der’in esasında hem içe dönük hem dışa dönük faaliyetlerini kapsayan yardım faaliyetleri bulunmaktadır. Bu yardım faaliyetleri kamuya yönelik olduğu için burada Tavz-Der’in yapmış olduğu yardım faaliyetlerini Tavz Kültür ve Coğrafya Dergisi’ni referans alarak şu şekilde sıralamak mümkündür:

2011 yılı Ramazan Ayında yardıma muhtaç ailelere kumanya yardımı yapıldı (TKCD, 2011, s. 12).

2011 yılı Ramazan ayında LC Waikiki şirketi ile ortaklaşa yürütülen 500 Çocuk, 500 Umut Projesi kapsamında 500 çocuğa giyim yardımı yapıldı (TKCD, 2011, s. 15).

2011 yılı Ekim ayında Van’da meydana gelen 7,2 şiddetindeki deprem sonrası Tavz-Der tarafından 1 TIR dolusu aynı yardım toplanarak deprem bölgesine götürüldü (TKCD, 2011, s. 14).

2012 yılı Ramazan Ayında yardıma muhtaç ailelere kumanya yardımı yapıldı (TKCD, 2012, s. 2).

2013 yılı Ramazan ayında 100 aileye kumanya yardımı yapıldı (TKCD, 2013, s. 25).

2013 yılında doğuştan engelli olan bir çocuğa tekerlekli sandalye hediye edildi (TKCD, 2013, s. 25).

2013 yılında Tavz-Der yönetim kurulu üyesi Kamil Ayaz tarafından Tavz Köylerine 4 adet ecza dolabı yardımı yapıldı (TKCD, 2013, s. 37).

2014 yılı Ramazan ayında Bingöl Merkez, Solhan ve Genç ilçelerinde yardıma muhtaç ailelere kumanya yardımı yapıldı (TKCD, 2014, s. 11).

2014 yılında 3 engelli bireye tekerlekli sandalye ve 34 yoksul aileye ayakkabı ve giyim yardımı yapıldı (TKCD, 2014, s. 11).

2015 yılında 120 aileye kumanya yardımı, 50 yoksul öğrenciye de kırtasiye yardımında bulundu (TKCD, 2015, s. 36).

2016 yılında Genç ilçesine bağlı 2 köy okuluna tam donanımlı ecza dolabı ve öğrencilere yönelik kırtasiye yardımı yapıldı (TKCD, 2016, s. 16).

2016 yılı Ramazan ayında LC Waikiki şirketi ile işbirliği yapılarak 3000 çocuğa giyim yardımı yapıldı (TKCD, 2016, s. 25).

2017 yılında, kurban bayramı öncesi 3 bin çocuğa giyim yardımı yapıldı (TKCD, 2017, s. 7).

4.3.2.3. Tavz-Der'in Bingöl'deki Diğer Faaliyetleri

Tavz-Der'in, yukarıda da değinildiği üzere, Bingöl genelinde üye ve gönüllülerine yönelik bir takım faaliyetleri olduğu gibi, tüm Bingöl'ü kapsayan çeşitli faaliyetlerde de bulunduğu görülmektedir. Yardım faaliyetleri dışında kalan bu faaliyetleri şu şekilde sıralamak mümkündür:

2013 yılında Tavz-Der yönetim kurulu öncülüğünde Solhan Kaymakamı ile birlikte Solhan'ın Gençtavus Köyü'nün sorunları yerinde incelendi (TKCD, 2013, s. 12).

2014 yılında Tavz-Der Gençlik Komisyonu Bingöl Üniversitesi ile birlikte Din ve Demokrasi konulu konferans düzenledi. Konferansa Araştırmacı yazar Fatma Bostan Ünsal konuşmacı olarak katıldı (TKCD, 2014, s. 18).

Tavz-Der Başkanı Murat Soysal, 2014 yılında Bingöl'de yayın yapan Radyo FM'de Çapakçur'un Sesi programına katılarak derneğin çalışmaları hakkında bilgi verdi (TKCD, 2014, s. 19).

2015 yılı Ramazan ayında Kitap Okuma ve İftar Programı yapıldı. Dönemin Bingöl Valisi Yavuz Selim Köşger'in de katıldığı programa yaklaşık 400 kişi katıldı (TKCD, 2015, s. 12).

Tavz-Der 2015 yılında uyuşturucu ile mücadele için Acil Eylem Planı çağrısında bulundu. Bunun için hazırlanan rapor yayınlandı (TKCD, 2015, s. 28-29).

2015 yılında dernek merkezinde Zazaca'ya yönelik etkinlik düzenlendi (TKCD, 2015, s. 38).

4-8 Şubat 2016 tarihleri arasında Tavz-Der eğitim salonunda gençlere yönelik ücretsiz Uzun Dönem Proje Eğitimi Yönetimi Döngüsü eğitimi verildi (TKCD, 2016, s. 21).

2016 yılında Bingöl'ün Solhan ilçesinde okuyan lise öğrencilerine yönelik Erdemli ve Ahlaklı Gençlik temalı seminer düzenlendi. Solhan Kültür Merkezi'nde düzenlenen seminer 2 oturum şeklinde düzenlendi. İlk oturuma kız öğrenciler katılırken, ikinci oturuma erkek öğrenciler katıldı (TKCD, 2016, s. 4).

2016 yılı Ramazan ayında II. Kitap Okuma ve İftar Programı yapıldı (TKCD, 2016, s. 10).

Tavz-Der Yönetim Kurulu ve Eğitim Komisyonu üyeleri, 2016 yılında Bingöl'ün Solhan ilçesindeki eğitim camiası ile bir araya geldi (TKCD, 2016, s. 13).

2016 yılında, Tavz-Der Kadın Komisyonu tarafından Bingöl Merkeze bağlı Sarıçiçek Köyü'nde Nisa Süresi ve Aile İçi İletişim konulu seminer düzenlendi (TKCD, 2016, s. 17).

2016 yılında Tavz-Der Kadın Komisyonu, Bingöl Sevgi Evlerinde “Seninde Büyüyen Bir Fidanın Olsun” adlı fidan dikim etkinliği düzenledi (TKCD, 2016, s. 18).

2017 yılında Ramazan çadırında kitap okuma etkinliği düzenlendi. Aynı yerde bölgenin yöresel yemekleri arasında yer alan Germ çorbası vatandaşlara ikram edildi (TKCD, 2017, s. 5-6).

2017 yılında Bingöl merkezde bulunan saat kulesi önünde 2 bin 500 kişiye aşure ikramında bulunuldu (TKCD, 2017, s. 40).

Tavz-Der’in düzenlediği Çalıştaylar ayrı bir başlık altında ele alınacağından dolayı, burada ayrıca değinilmeyecektir. Bununla birlikte, Tavz-Der’in çeşitli yerel yönetim birimlerine yönelik yaptığı ziyaretler, ya da çeşitli yerel yönetim birimlerinin Tavz-Der’e yaptığı ziyaretlere de burada yer verilmeyecektir.

4.3.2.4. Ulusal Düzeyde Yapılan Çalışmalar

Tavz-Der her ne kadar Bingöl’de faaliyetlerini sürdüren bir sivil toplum kuruluşu olsa da ulusal düzeyde pek çok faaliyette yer aldığı görülmektedir. O faaliyetleri Tavz Kültür ve Coğrafya Dergisi’ni referans alarak şu şekilde sıralamak mümkündür:

Tavz-Der Başkanı Murat Soysal 2012 yılında Ankara Bilkent’te düzenlenen Gençlik Şurası’na Bingöl’ü temsilen katıldı (TKCD, 2012, s. 4).

2012 yılında Türkiye-Güney Kore Değişim Programı kapsamında Gençlik ve Spor Bakanlığı bünyesinde Türkiye genelinden 20 genç 15 günlüğüne Güney Kore’ye gönderildi. Bu geziye Tavz-Der gönüllüsü bir genç kadında katıldı (TKCD, 2012, s. 22).

2013 yılında Bingöl’e gelen Doğu Anadolu Akil Adamlar Heyetine, hazırlanan rapor sunuldu (TKCD, 2013, s. 9).

2013 yılında Tavz-Der Başkanı Murat Soysal Fırat Kalkınma Ajansının 2014-2023 Yılları arasındaki kalkınma planlarını belirleyecek 20 kişilik yönetim kurulu listesinde yer aldı (TKCD, 2013, s. 19).

2015 yılında, Tavz-Der Başkanı Murat Soysal II. Bingöl Kalkınma Çalıştayı raporunu Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan'a sundu (TKCD, 2015, s. 4).

15-18 Mayıs 2015 tarihleri arasında Ankara'da gerçekleştirilen Ulusal Gençlik Parlamento'su (UGP) 11. Olağan Genel Kuruluna Tavz-Der Gençlik Komisyonu üyeleri de katıldı. Burada yapılan Yılın En İyi STK'ları seçiminde Tavz-Der Türkiye ikincisi oldu (TKCD, 2015, s. 20).

2015 yılında İzmir Balçova'da gençlik ve Spor Bakanlığı tarafından düzenlenen sivil toplum kuruluşları buluşmasına Bingöl'ü temsilen Tavz-Der Başkanı Murat Soysal katıldı (TKCD, 2015, s. 24).

15-16 Eylül 2015 tarihleri arasında Boğaziçi Üniversitesi'nde düzenlenen ve 52 ülkeden 400'ün üzerinde katılımcının olduğu C20 Zirvesi'ne Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgesinden yalnızca Tavz-Der katıldı (TKCD, 2015, s. 25).

2015 yılında düzenlenen 3. Uluslararası Bölgesel Kalkınma Konferansı'nda Tavz-Der Eğitim komisyonu Başkanı Suat Alan, II. Bingöl Kalkınma Çalıştayı raporunu sundu (TKCD, 2015, s. 19).

2016 yılında, Tavz-Der Başkanı Murat Soysal, A Haber TV'de yayınlanan Memleket Meselesi programına katıldı. Soysal, programda dernek çalışmaları ve bölge sorunlarına dair açıklamalarda bulundu (TKCD, 2016, s. 6).

2016 yılı Ramazan ayında Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan tarafından Doğu ve Güneydoğu Anadolu'daki kanaat önderlerine yönelik verilen iftar yemeğine Tavz-Der Başkanı Murat Soysal da katıldı (TKCD, 2016, s. 7).

27-30 Ekim 2016 tarihleri arasında Gençlik Kalkınma Derneği tarafından Ankara'da düzenlenen Yerel Yönetimler ve Gençlik Zirvesi'ne Tavz-Der 6. Bölge ortağı olarak katıldı (TKCD, 2016, s. 23).

2017 yılında İstanbul'da gerçekleştirilen Bingöl Tanıtım Günleri'nde Tavz-Der'de tanıtım satandı kurarak Bingöl'ün tanıtımına katkıda bulundu (TKCD, 2017, s. 47).

10-12 Kasım 2017 tarihleri arasında Van’da düzenlenen Yerelden Ulusala Gençlik Politikalarının Doğu Anadolu Bölgesel Toplantısına Tavz-Der Bingöl’ü temsilen katıldı (TKCD, 2017, s. 49).

4.3.2.5. Bingöl Başarı Ödülleri

Tavz-Der’in Bingöl kamuoyuna sunduğu en önemli çalışmanın Bingöl Başarı Ödülleri organizasyonu olduğu söylenebilir. 2009 yılında başlayıp, her yıl düzenli olarak yapılan Bingöl Başarı Ödülleri Gecesinde, Bingöl’e bir şekilde fayda sağlamış ve bulunduğu kategoride farkındalık yaratmış kişilere, başarılarının karşılığı olarak plaket takdim edilmektedir. 2009 yılında başlayan Bingöl Başarı Ödülleri Gecesinin bugüne kadar 8 defa düzenlendiği görülmektedir. 2010 yılında Bingöl Başarı Ödülleri’nin amacının şu ifadeler ile dile getirildiği görülmektedir: “Bingöl oscarlarının temel felsefesi insanlarımıza değer vermektir. İlimizin gelişebilmesi hususunda harcadıkları enerjiye bir katkı sunmaktır” (Tavz Bülteni, 2010, s. 2).

2009 yılında başlayan Bingöl Başarı Ödülleri’nin ilk yıl Geleneksel Bingöl Oscarları adı ile yapıldığı ve ödüle hak kazananların yapılan anket ile belirlendiği görülmektedir. İlk yıl, yılın vekili, yılın kamu kurumu, yılın akademik/kültürel çalışması, yılın düşünce adamı/yazarı, yılın sivil toplum kuruluşu ve yılın yerel sanatçısı kategorilerinde yapılan anket sonucu ödül alan kişi veya kurum belirlenirken, bir de Tavz-Der onur oscarı adı altında 3 ödülün daha verildiği görülmektedir (TKCD, 2010).

2010 yılında yapılan 2. Bingöl Başarı Ödülleri organizasyonunun da Bingöl Oscarları şeklinde adlandırıldığı görülmektedir. Fakat 2010 yılında yapılan ikinci organizasyonda ödüle hak kazanan kişilerin belirlenmesi için anket yapılmadığı, bunun yerine yapılan istişareler ile ödüle hak kazananların belirlendiği görülmektedir. 2010 yılında ödüle hak kazanan kişilerin tanıtımı amacıyla Tavz Kültür-Sanat ve Coğrafya Bülteni’nin çıkarıldığı görülmektedir. Bu bülten, 2009 yılında yayınlanmaya başlanan Tavz Kültür ve Coğrafya Dergisinin 4. sayısı olarak kayda geçmiştir (Tavz Bülteni, 2010).

İlk iki yıl Bingöl oscarları olarak anılan ve Bingöl’e bir şekilde fayda sağlamış veya farkındalık oluşturmuş kişi veya kurumlara verilen başarı ödülünün, 2011 yılında Bingöl Başarı Ödülleri şeklinde adlandırıldığı ve sonraki yıllar bu ad ile

anıldığı görülmektedir. 2009 yılından bugüne kadar 8 defa düzenlenen Bingöl Başarı Ödülleri Gecesinde, ilk yılında geleneksel hale getirileceği ve her yıl düzenleneceği belirtilirken, aradan geçen süre zarfında bu durumun gerçekleştiği ve Bingöl Başarı Ödülleri Gecesinde gelenekselleştirilerek, her yılın Aralık ayının son haftasında gerçekleştirildiği görülmektedir.

Bingöl Başarı Ödülleri Gecesinde plaket takdim edilecek kişi veya kurumların belirlenmesinde ilk yıl anket uygulanırken, sonraki yıllarda Bingöl'deki basın temsilcileri, Sivil toplum kuruluşu temsilcileri ile yapılan fikir alışverişinden sonra ortaya çıkan isimlerin dernek bünyesinde kurulan komisyon tarafından değerlendirilerek ödüle layık görülen kişilerin belirlendiği görülmektedir (TKCD, 2013, s. 41).

4.3.2.6. Sportif Faaliyetler

Tavz-Der'in pek çok alanda olduğu gibi sportif faaliyetlere de önem verdiği görülmektedir. Derneğin spor ile ilgili faaliyetlerine bakıldığında pek çok faaliyet ile karşılaşmak mümkün. Bunlardan belki de en önemlisi dernek yöneticileri tarafından kurulan Çapakçur Spor Kulübü'dür. 2011 yılı ocak ayında, dönemin dernek başkanı Veysel Çeliker öncülüğünde kurulan Çapakçur Spor Kulübü başkanlığını daha sonra Mehmet Tezel'in devraldığı görülmektedir. Çapakçur Spor Kulübü kurulduktan sonra kısa süre içerisinde Bingöl Amatör Liginde şampiyon olarak Bölgesel Amatör Liginde mücadele etmeye hak kazandı. Bölgesel Amatör Liginde ilk yıl şampiyonluğu kaçıran Çapakçur Spor Kulübü, ikinci yıl Olağanüstü kongre ile yönetim değişikliğine gitti. 2014 yılında yapılan Olağanüstü Kongre ile kulüp başkanlığını Şehmus Güleyan üstlendi. Aynı yıl içerisinde isim değişikliğine de giden Çapakçur Spor Kulübü, 12 Bingöl Spor ismi ile devam etme kararı aldı. Bölgesel Amatör Liginde oynadığı ikinci yıl şampiyon olan 12 Bingöl Spor, 3. Lige yükselerek profesyonel ligde mücadele etmeye başladı. Tavz-Der yöneticileri öncülüğünde 3. Ligde de başarılı bir sezon geçiren 12 Bingöl Spor, üst lige çıkma mücadelesini play-off'a kadar taşısa da son maçı kaybederek 3. Ligde kaldı. Sonraki sezon yapılan yönetim değişikliği ile 12 Bingöl Spor yönetimi değişti ve Tavz-Der kulüp ile olan ilişkilerini kesti. Bugün Bingöl'ü profesyonel futbol liginde temsil eden 12 Bingöl Spor Kulübü Tavz-Der'in eseri olarak değerlendirilmektedir. Bir dönem Tavz-Der Başkanlığı da yapan Mehmet Tezel'in ifadeleri ile 12 Bingöl Spor,

Tavz-Der'in Bingöl'e kazandırmış olduğu bacasız bir fabrikadır(Mehmet Tezel, Kişisel Görüşme, Aralık 2017).

2009 yılında Bingöl'de açılan Galatasaray Futbol Okulu da Tavz-Der'in sportif faaliyetleri arasında sayılabilir. 2009-2011 yılları arasında Bingöl'de hizmet veren Galatasaray Futbol Okulunun amacı 6-18 yaş aralığındaki çocuk ve gençlerin sportif faaliyetlere katılmasını sağlamaktı (TKCD, 2011, s. 22-23). 3 yıl Tavz-Der yöneticileri tarafından Bingöl'de faaliyet sürdüren Galatasaray Futbol Okulundan 4 çocuk oyuncunun, Türkiye'nin farklı illerinde bulunan spor kulüplerinin alt yapılarına gönderildikleri ifade edilmektedir (Mehmet Tezel, Kişisel Görüşme, Aralık 2017).

Tavz-Der'in sportif faaliyetleri bununla sınırlı değildir. Her hafta Tavz-Der Gençlik Komisyonu ve Tavz-Der Yönetim Kurulu üyeleri arasında halı saha maçları oynanmaktadır. Bu halı saha maçları sayesinde dernek yöneticileri ile üye ve gönüllüleri arasında sıcak ilişkilerin gelişmesi amaçlanmaktadır. Amaçlanan bu durum da önemli ölçüde gerçekleşmektedir. Pek çok dernek gönüllüsü bu organizasyonlar aracılığıyla derneğe ısınmakta ve derneğin farklı faaliyetlerinde de yer almaktadır (Yılmaz Araç, Kişisel Görüşme, Aralık 2017).

4.3.2.7. Tavz-Der ve Çalıştaylar

Tavz-Der farklı platformlarda yapılan çalıştaylara katıldığı gibi, bizatihi kendi bünyesinde de çalıştaylar düzenlemiştir. Bu bağlamda, 2012 yılında Gençlik ve Spor Bakanlığı tarafından düzenlenen Gençlik Çalıştayına Tavz-Der'in de katılıp belli konularda fikir beyan ettiği görülmektedir. Bu çalıştayda Tavz-Der'in demokrasi ve katılım bilinci, sosyal hayatta gençlik ve etik ve insani değerler konularında çalıştaya katılarak fikir beyan ettiği görülmektedir (TKCD, 2012, s. 8).

Tavz-Der'in bizatihi kendisinin düzenlediği çalıştaylara bakıldığında, ilk olarak 2013 yılında I. Bingöl "Tavz" Çalıştayı'nın yapıldığı görülmektedir. 4 Mayıs 2013 tarihinde gerçekleştirilen bu çalıştay ile Bingöl'ün Genç ve Solhan ilçelerine bağlı 9Tavz köyünün sorunlarının masaya yatırıldığı görülmektedir. Bölge muhtarları, öğretmenler, imamlar, mühendisler ve çeşitli kurumlardan katılımcıların da aralarında yer aldığı 25 kişilik bir ekiple gerçekleştirilen Tavz Çalıştayı gün içerisinde 5 ayrı oturum şeklinde gerçekleştirildi. Çalıştayda üzerinde durulan ve

çözüm önerileri sunulan konular şu şekilde sıralanabilir: Eğitim, alt yapı (kanalizasyon, içme ve sulama suyu şebekeleri), ulaşım, tarım, hayvancılık ve sağlık (TKCD, 2013, s. 4).

I. Bingöl “Tavz” Çalıştayı sonucunda sorunlar ve çözüm önerilerinin bir rapor halinde derlendiği ve sorunların çözümü noktasında ilgili kurum ve kuruluşlara bu raporun sunulduğu görülmektedir. Bu bağlamda, Tavz Çalıştayı raporunun Bingöl’ün Genç ve Solhan ilçe kaymakamlıkları ile belediye başkanlıklarına, Bingöl Valiliğine, Bingöl İl Özel İdaresine, Kalkınma Bakanlığına sunulduğu görülmektedir (TKCD, 2013). Tavz-Der tarafından gerçekleştirilen Tavz Çalıştayı ve devamında çalıştay raporunun ilgili paydaşlara sunulması, bir sivil toplum kuruluşunun özellikle yerel yönetim birimlerine önemli katkısı olarak değerlendirilebilir. En küçük yerel yönetim birimi olan köy ve köy idaresini elinde bulunduran muhtarlar ile birlikte hazırlanan bu raporun, bu yerel yönetim birimine önemli katkılar sağladığı söylenebilir. Özellikle ilçe kaymakamlıkları ve belediye başkanlıkları ile Bingöl Valiliğine sunulan çalıştay raporu, bu yerel yönetim birimleri için de oldukça önemli bir adımdır. Yerel yönetim birimlerinin hizmet üretmede özellikle AR-GE çalışmalarına önemli kaynak aktarması gerekir. Tavz-Der bu noktada, bu yerel yönetim birimlerine sunduğu rapor ile adeta bölgenin temel sorunlarını tüm çıplaklığıyla ortaya koymuş ve bu yerel yönetim birimlerine sadece hizmeti gerçekleştirmek kalmıştır.

Tavz-Der’in düzenlediği ikinci çalıştay, II. Bingöl “Kalkınma” Çalıştayı’dır. Tavz-Der’in Bingöl’ün kalkınmasına belki de en önemli katkısı olarak bu çalıştay gösterilebilir. Çalıştay hazırlıklarına 17 Mayıs 2014 tarihinde başlanıldığı görülmektedir. Bingöl’ün Solhan ilçesinden start verilen çalıştay, daha sonra Bingöl’ün diğer ilçelerini de kapsayacak şekilde genişletildi. Tüm ilçelerin mahalle ve köy muhtarları ile yapılan toplantılarda bölgelerin sorunları ve çözüm önerileri tartışılarak kayıt altına alındı. Mayıs ayında başlatılan bu çalışma, 16 Eylül 2014 tarihinde Bingöl merkez mahalle ve köy muhtarlarının katılımı ile sonuçlandı. Bu şekilde sahadan veriler toplanarak çalıştayın ikinci adımında masaya yatırıldı. Zirve adımı olarak da nitelendirilen ikinci adımın açılış oturumuna dönemin Kalkınma Bakanı Cevdet Yılmaz başta olmak üzere, pek çok siyasetçi, mülki idare amirleri, belediye başkanları, sivil toplum kuruluşu temsilcileri, basın mensupları, muhtarlar ve vatandaşlardan oluşan yaklaşık 400 kişi katıldı. Açılış oturumundan sonra

başlayan II. Bingöl “Kalkınma” Çalıştayı zirvesi, Bingöl Üniversitesi Ziraat Fakültesi interaktif salonunda gerçekleşti. Aralarında akademisyen, STK temsilcileri, mühendis, basın mensupları, pek çok kamu kurum ve kuruluşundan temsilciler olmak üzere 30 uzman katılımcı ile gerçekleşen çalıştay zirvesinde Bingöl’ün temel sorunları ve çözüm önerileri masaya yatırıldı (TKCD, 2014, s. 4-5).

II. Bingöl Kalkınma Çalıştayı sonucu ortaya çıkan verilerin rapor haline getirildiği görülmektedir. Söz konusu rapor incelendiğinde 7 stratejik amacın saptandığı ve bu amaçlara yönelik 14 hedefin belirlendiği görülmektedir. Söz konusu hedeflerin gerçekleşmesi için hangi kurum veya kuruluşların paydaş olacağı da raporda belirtilmektedir. 14 hedefe yönelik 104 faaliyetin planlandığı raporda yer alan stratejik amaçlar şu şekilde sıralanmaktadır: Bingöl’ü eğitim kalitesinde Türkiye ortalamasının üstüne çıkarmak. Kültür, sanat, spor ve turizmde Bingöl’ü gözde il konumuna getirmek. Bingöl’ün genç nüfus potansiyelini fırsata dönüştürmek. Bingöl ilini bölgede yaşanılabilir bir il konumuna getirmek. Tarım ve hayvancılıkta Bingöl’ü nüfus yoğunluğuna göre Türkiye’de birinci sıraya yükseltmek. Bingöl sınırları içerisindeki yer altı ve yer üstü kaynaklarının envanterinin çıkarılarak kaynakların işletilmesinde Bingöl’ü Türkiye’de ilk sıraya yerleştirmek. Bingöl’ün endüstri ve sanayi alanında Türkiye ortalamasını yakalamasını sağlamak (Alan, 2015, s. 861).

II. Bingöl Kalkınma Çalıştayı’nın üçüncü adımı, ortaya çıkan raporun paydaşlara sunulması şeklinde açıklanmaktadır. İlçe belediye başkanlıkları ve kaymakamlıkları başta olmak üzere, il belediye başkanlığı, il valiliği gibi yerel yönetim birimlerine sunulan (TKCD, 2015, s. 10-11) çalıştay raporunun 2015 yılında Cumhurbaşkanı Recep Tayyip Erdoğan’a da sunulduğu görülmektedir (TKCD, 2015, s. 4). Bunun yanında çalıştay raporunun Uluslararası kongrede de bildiri olarak sunulduğu görülmektedir. Çalıştay raporunun, 2015 yılında Bingöl Üniversitesi’nde düzenlenen 3. Uluslararası Bölgesel Kalkınma Konferansında Suat Alan tarafından Bingöl’ün Kalkınma Dinamikleri: II. Bingöl Kalkınma Çalıştayı’nın Bir Analizi adı ile sunulduğu görülmektedir (Alan, 2015; TKCD, 2015, s. 19).

Tavz-Der’in düzenlediği üçüncü çalıştay 2015 yılında yapılan III. Bingöl “Gençlik” Çalıştayı’dır. Bu çalıştayın Gençlik ve Spor Bakanlığı tarafından desteklenen “Asım’ın Nesli Ecdadın İzinde” projesi kapsamında gerçekleştirildiği

görülmektedir. Dönemin Bingöl Valisi Yavuz Selim Köşger'in de katıldığı çalışmaya 100'ün üzerinde gencin katıldığı ifade edilmektedir (TKCD, 2015, s. 6).

4.4. YEREL YÖNETİM BİRİMLERİ İLE İLİŞKİLER

“Sivil toplum kuruluşlarının buldukları kentin karar mekanizmalarına katılımı son derece önemlidir. Demokratik ülkelerde giderek bu yönde adımlar atılmaktadır. Avrupa Birliği ülkelerinde gelişen Yerel Gündem 21 platformlarının temel amacı sivil toplum örgütlerini ve yerel aktörleri yerel karar mekanizmalarına ortak etmektir” (Çaha vd., 2013, s. 124). Bu açıdan, sivil toplum kuruluşları ve yerel yönetim birimleri arasındaki ilişki oldukça önemlidir.

Tavz-Der'in Bingöl'deki yerel yönetim birimleri ile yoğun bir ilişki içerisinde olduğu görülmektedir. Muhtarlar, belediyeler ve il özel idaresinden oluşan yer yönünden yerel yönetim birimleri ile Tavz-Der arasında önemli ilişkiler bulunmaktadır. Aşağıda bu ilişkilere ayrı ayrı yer verilmektedir

4.4.1. Köyler ile İlişkiler

Tavz-Der en küçük yerel yönetim biriminden sorumlu olan muhtarlar ile sürekli ilişki içindedir. Tavz Bölgesinin köylerden oluşması bu ilişkiyi bir nevi zorunlu kılmaktadır. Tavz coğrafyasının Genç ilçesine bağlı 6 köyü, Solhan ilçesine bağlı da 3 köyünde bulunan toplam 9 muhtarlık ile Tavz-Der arasında önemli ilişkiler bulunmaktadır. Tavz-Der'in kuruluş amacı ve ilk hedef kitlesi en küçük yerel yönetim birimi olan köyler ile yakından ilişkilidir. Bu sebepten dolayı Tavz-Der ile muhtarlar arasındaki ilişki oldukça önemlidir. Bu ilişki yer yer karşılıklı bir ilişki olsa da Tavz-Der'in muhtarlara katkısı ağırlık kazanmaktadır. Özellikle, yukarıda da değinildiği üzere, I. Bingöl “Tavz”Çalıştayının yapılmasında muhtarlardan önemli bilgi alınırken, ayrıca söz konusu çalıştay ile muhtarlara önemli katkılar sağlandığı ifade edilmelidir.

Tavz-Der'in en küçük yerel yönetim birimi olan köy ile ilişkisi, bu birimin idaresinden sorumlu muhtarlar ile sınırlı değildir. Tavz-Der'in yardım faaliyetleri bölümünde de ifade edildiği üzere özellikle köylere yönelik eğitim, sağlık, sosyal yardımlar alanında Tavz-Der'in önemli çalışmalar yaptığı görülmektedir. Bunun yanı

sıra köylerin yol, su, elektrik, kanalizasyon gibi temel sorunlarının ilgili mercilere aktarılması konusunda da Tavz-Der'in önemli adımlar attığı görülmektedir (Murat Soysal, Kişisel Görüşme, Aralık 2017).

Tavz-Der'in köylerin sorunlarına yönelik yaptığı faaliyetler Tavz Köyleri ile sınırlı değildir. Özellikle II. Bingöl Kalkınma Çalıştayı'nda Tavz-Der'in, Bingöl merkez ve tüm ilçelerindeki muhtarlar ile bir araya geldiği, köylerinin veya mahallelerinin yaşadığı sorunları dinlediği ve bu sorunları rapor haline getirerek yetkili mercilere sunduğu görülmektedir (TKCD, 2014, s. 4). En küçük yerel yönetim birimi olan köylerin temel sorunları ve bu sorunların çözümü konusunda Tavz-Der'in yerine getirdiği işlev oldukça önemlidir.

4.4.2. Belediyeler ile İlişkiler

Tavz-Der'in bir diğer yerel yönetim birimi olan belediyeler ile de sürekli ilişki içinde olduğu ve belediyelerin kalkınmasına önemli katkılar sağladığı görülmektedir. Yukarıda, Tavz-Der'in proje faaliyetleri ele alınırken Bingöl Belediyesi ile ortaklaşa yürüttüğü "Bingöl Spor Turizmi Alt Yapısının Geliştirilmesi" Projesinden bahsedilmişti. Söz konusu proje ile Tavz-Der'in Bingöl'e önemli bir tesis kazandırdığı ve bu tesisi Bingöl Belediyesi'ne teslim ettiği görülmektedir. Bu proje bir sivil toplum kuruluşu olan Bingöl Tavz-Der'in bir yerel yönetim birimi olan Bingöl Belediyesi'ne önemli katkısı olarak değerlendirilebilir.

Tavz-Der'in gerçekleştirdiği II. Bingöl Kalkınma Çalıştayı da aynı şekilde bir sivil toplum kuruluşu olan Tavz-Der'in yerel yönetim birimi olan belediyelerin kalkınmasına önemli bir katkısı olarak değerlendirilebilir. Bu çalıştay, sadece Bingöl Belediyesi değil ilçe ve belde belediyelerini de yakından ilgilendiren bir çalışmadır.

Özellikle çalıştay raporunda yer alan ulaşım, altyapı ve kent imarında kalkınma modelinde yer alan amaç ve bu amacı gerçekleştirmek için belirlenen iki hedef bu anlamda dikkat çekicidir. "Bingöl ilini bölgede yaşanabilir bir il konumuna getirmek" şeklinde dile getirilen amacı gerçekleştirmek için belirlenen hedefler şu şekildedir: "Ulaşımında kavşak noktada olan Bingöl'ün bu konumunu ilin kalkınması için fırsata dönüştürmek ve kent imarında 100 yıllık bir planlama yapılarak modern bir kent vizyonu oluşturmak." Çalıştay raporunda yer alan bu hedeflerin gerçekleştirilmesi için toplam 16 faaliyetin planlandığı görülmektedir (II. Bingöl

Kalkınma Çalıştayı Raporu, s. 17-20). Bu faaliyetlerin de önemli oranda belediyelerin ilgi alanına girdiği görülmektedir. Belediyelerin büyük bütçeler ayırarak yapabilecekleri bu çalışmanın bir sivil toplum kuruluşu olan Tavz-Der öncülüğünde yapıldığı ve belediyelere bir rehber olarak sunulduğu görülmektedir.

II. Bingöl Kalkınma Çalıştayı raporunun Bingöl Belediyesi, Solhan Belediyesi ve Genç Belediyesi'ne sunulup, çalıştayda yer alan sorunların ve bu sorunların çözümü konusunda yapılması gerekenlerin sözlü olarak da belediye başkanlarına aktarıldığı dile getirilmektedir (Murat Soysal, Kişisel Görüşme, Aralık 2017). Bu durum, esasında yapılan çalıştayın teoride kalmadığını pratiğe de yansıtıldığını göstermektedir.

Tavz-Der'in yerel yönetim birimi olan belediyeler ile ilişkisi veya bu yerel yönetim biriminin kalkınmasına tek katkısı bu çalıştay raporu değildir. Bunun dışında da Tavz-Der'in belediyeler ile çeşitli ilişkiler içerisinde olduğu görülmektedir. Özellikle belli dönemlerde Tavz-Der'in Belediye Başkanlarını ziyaret ettiği, aynı şekilde belediye başkanlarının da Tavz-Der'e ziyaretler gerçekleştirdiği görülmektedir. Bu ziyaretlerde, Tavz-Der ve belediyelerin ilin kalkınmasına yönelik ne tür çalışmalara imza atabilecekleri üzerinde durulduğu ifade edilmektedir (Murat Soysal, Kişisel Görüşme, Aralık 2017).

4.4.3. Vali ve Kaymakamlar ile İlişkiler

Tavz-Der'inil özel idaresi ve bu idarenin başında bulunan vali ile de ilişki içinde olduğu görülmektedir. İl düzeyinde vali ile ilişkisi bulunan Tavz-Der'in ilçe düzeyinde ilçe özel idaresi ve kaymakamlıklarla da sürekli ilişki içinde olduğu görülmektedir.

Yukarıda değinilen II. Bingöl Kalkınma Çalıştayı'nın belediyelerin yanı sıra il özel idarelerine bakan boyutu da söz konusu. Tavz-Der'in hazırladığı bu çalıştay raporunda il özel idarelerinin ilgi alanına giren pek çok konuya da temas edildiği ve bu yerel yönetim birimlerine bir rehber olarak sunulduğu görülmektedir. Aynı şekilde, bu çalıştay raporu Bingöl Valisi, Solhan ve Genç Kaymakamlarına da sunularak ilgi alanlarına bağlı olarak yapabilecekleri hakkında bilgi aktarıldığı ifade edilmektedir (Murat Soysal, Kişisel Görüşme, Aralık 2017).

Tavz-Der tarafından hazırlanan ilk çalıştay olan I. Bingöl TavzÇalıştayını da İl Özel İdarelerini yakından ilgilendirmektedir. Özellikle söz konusu çalıştayda Tavz bölgesindeki köylerin eğitim, ulaşım, altyapı, elektrik, sağlık, tarım ve hayvancılık gibi sorunlarına değinilmekte ve il özel idarelerinin yapması gerekenler üzerinde durulduğu görülmektedir. Bu çalıştay raporu hem Bingöl Valisine hem de Solhan ve Genç Kaymakamlarına sunularak çözüm talebinde bulunulduğu görülmektedir. Bunun yanı sıra bu çalıştay raporunun dönemin Kalkınma Bakanı Cevdet Yılmaz'a da sunulduğu görülmektedir. (TKCD, 2013, s. 4-7).

Çalıştayların yanı sıra Tavz-Der'in belli dönemlerde il valisini ziyaret ettiği görülmektedir. Bu ziyaretlerde derneğin çalışmaları hakkında vali bilgilendirildiği gibi ilin kalkınmasına yönelik karşılıklı fikir alışverişinde de bulunduğu görülmektedir. Bunun yanında, valinin de çeşitli dönemlerde Tavz-Der'in faaliyetlerine katıldığını görmek mümkündür (Murat Soysal, Kişisel Görüşme, Aralık 2017).

4.4.4. Diğer Yerel Yönetim Birimleri ile İlişkiler

Tavz-Der'in yer yönünden yerel yönetim birimleri ile olan ilişkilerinin yanı sıra hizmet yönünden yerel yönetim birimleri ile de bir takım ilişkileri bulunmaktadır. Özellikle Bingöl Üniversitesi, Gençlik Hizmetleri ve Spor İl Müdürlüğü, Milli Eğitim Müdürlüğü gibi hizmet yönünden yerel yönetim birimleri ile olan ilişkileri dikkat çekicidir.

Yukarıda da temas edildiği üzere, Tavz-Der tarafından hazırlanan ve Kalkınma Bakanlığı tarafından desteklenen 2 adet SODES projesinin bir hizmet yönünden yerel yönetim birimi olan Milli Eğitim Müdürlüğü'ne önemli bir katkı olarak değerlendirilebilir. 2010 yılında Bingöl'ün Solhan ilçesinden uygulanan "Okullarımız Güzel Olsun" projesi ile 2013 yılında Bingöl'ün Karlıova ilçesinde uygulanan "Okullarımız Güzelleşiyor Eğitimde Kalite Artıyor" adlı proje ile bu ilçelerdeki okulların boya badanası yapılarak Milli Eğitim Müdürlüklerine önemli katkı sunulduğu görülmektedir.

Tavz-Der'in hizmet yönünden yerel yönetim birimleri ile olan ilişkisini hazırlanan II. Bingöl Kalkınma Çalıştayını Raporunda da görmek mümkündür. Bu çalıştay raporunda, özellikle Bingöl Üniversitesi'ne ayrı bir bölüm ayrıldığı

görülmektedir. Çalıştay raporunda Bingöl Üniversitesine yönelik belirlenen hedef şu şekilde dile getirilmiştir: “Bingöl Üniversitesini, tercih edilebilirlikte Türkiye’nin öncü üniversitesi konumuna getirmek ve üniversiteyi kent vizyonunun oluşumunda lokomotif yapmak.” Bu hedefin gerçekleştirilmesi için ise 7 faaliyetin planlandığı görülmektedir (II. Bingöl Kalkınma Çalıştayı Raporu, s. 10-11).

II. Bingöl Kalkınma Çalıştayı Raporunda Eğitimde kalkınma modeli ile Milli Eğitim Müdürlüğüne, kültür, sanat, spor ve turizmde kalkınma modeli ile Gençlik Hizmetleri ve Spor müdürlüğü ile Kültür ve Turizm Müdürlüğüne, tarım ve hayvancılıkta kalkınma modeli ile Gıda, Tarım ve Hayvancılık Müdürlüğüne, iletişim-enerji, yer altı ve yerüstü kaynaklarında kalkınma modeli ile Enerji ve Tabii Kaynaklar Müdürlüğüne, endüstri, sanayi ve gıda sektöründe kalkınma modeli ile Bilim, Teknoloji ve Sanayi Müdürlüğüne bir rehber hazırlandığı görülmektedir (II. Bingöl Kalkınma Çalıştayı Raporu).

Tavz-Der’in hizmet yönünden yerel yönetim birimleri ile olan ilişkisi çalıştay raporu ve uygulanan projeler ile sınırlı değildir. Bunun yanında hizmet yönünden yerel yönetim birimlerine yönelik gerçekleştirilen çeşitli ziyaretlerden bahsedilebilir. Bu ziyaretlerde, birlikte hareket etmenin ilin kalkınmasına yapacağı katkılar üzerinde durulduğu belirtilmektedir (Murat Soysal, Kişisel Görüşme, Aralık 2017).

4.4.5. Bingöl’deki Diğer STK’lar ile İlişkiler

“Sivil toplum kuruluşlarının içinde buldukları çevrede ilişkide buldukları kişi ve kuruluşlar arasında diğer STK’ların da yer alması, diğer bir deyişle diğer STK’larla etkileşim içinde olması doğaldır. Özellikle bu ilişkinin işbirliği biçiminde ortaya çıkması, kuruluşların başarısını artırıcı bir durum olacaktır” (Çaha vd., 2013, s. 128). Tavz-Der de bu bağlamda Bingöl’deki farklı sivil toplum kuruluşları ile işbirliği yaparak belli konularda daha hızlı sonuç almakta ve başarı elde etmektedir.

Tavz-Der, Bingöl’de kurulan ve Bingöl’de faaliyet yürüten Bingöl İslami Kardeşlik ve Dayanışma Platformuna üye olarak, bu platforma üye olan diğer sivil toplum kuruluşları ile belli periyotlarla bir araya gelmektedir. Bu bir araya gelişler, belli konularda birlikte hareket etme ve hızlı sonuçlar elde etmeyi sağlamaktadır.

Bingöl İslami Kardeşlik ve Dayanışma Platformu, Bingöl’de faaliyet yürüten 22 sivil toplum kuruluşunun bir araya gelerek oluşturduğu bir platformdur. Bu platformda 3 sivil toplum kuruluşundan oluşan bir sekreteryaya belirlenmekte ve platform adına bu sekreteryaya faaliyetleri organize etmektedir. Bu sekreteryaya her yıl farklı 3 sivil toplum kuruluşundan oluşmaktadır. Tavz-Der’in de 2015 yılında Bingöl İslami Kardeşlik ve Dayanışma Platformunun dönem sekreteryasında yer aldığı belirtilmektedir (Murat Soysal, Kişisel Görüşme, Aralık 2017).

Bingöl İslami Kardeşlik ve Dayanışma Platformunun Bingöl’ün yerel sorunlarına ve Müslümanlara yönelik faaliyetlerde bulunduğu görülmektedir. Tavz-Der’in sivil toplum kuruluşları ile tek ilişkisi bu platform ile sınırlı değildir. Özellikle derneğin kurumsallaşma adına attığı adımlar Bingöl’deki pek çok sivil toplum kuruluşuna örnek olmaktadır. Bir bölgenin adını taşıyan Tavz-Der yaptığı faaliyetler ile Bingöl geneline hitap ederek sınırlarını aşmış ve farklı bölgelerde kurulan sivil toplum kuruluşlarının Tavz-Der’i örnek almasını sağlamıştır (Yılmaz Araç, Kişisel Görüşme, Aralık 2017).

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Yerel yönetimler ve sivil toplum kuruluşları arasındaki ilişki sosyal bilim literatüründe pek önem verilen bir konu olmamıştır. Bu alana ilişkin birkaç çalışma olsa da alanın ihmal edildiği söylenebilir. Yerel Yönetimler, tarihsel süreç içerisinde insanoğlunun karmaşıklaşan ilişkiler ağına karşı farklı alternatif arayışlara girişmesi sonucu ortaya çıkmıştır. Bir bakıma devlet yönetimini elinde bulunduran iktidarın, büyüyen ve karmaşıklaşan devlet işlerini daha sistematik şekilde yönetmesi için girdiği arayış sonucu yerel yönetimler ortaya çıkmıştır denilebilir.

Yerel yönetimlerin tarihine bakıldığı zaman kentlerin ortaya çıkışı ile yakın bir ilişkisi olduğu görülmektedir. Özellikle Avrupa'da ortaya çıkan ilk yerel yönetim birimleri kentsel gelişmeler sonucu ortaya çıkmıştır. Türkiye'deki yerel yönetim birimlerinin ise ortaya çıkış koşulları Avrupa'dan farklı olmuş, fakat özellikle Tanzimat Fermanı ile başlayan Batılılaşma hareketleri yerel yönetim birimlerine de yansımış ve Osmanlı'nın son dönemlerinde Batılı modellere benzer yerel yönetim biçimleri ortaya çıkmıştır.

Osmanlı'daki ilk yerel yönetim birimlerine vakıf müessesesi, kadılık müessesesi, lonca teşkilatı ve mahalle teşkilatı örnek olarak gösterilmektedir. Bu birimler, Osmanlı'nın henüz güçlü olduğu ve Batılılaşma gibi bir girdaba girmediği dönem görülen birimlerdir. Osmanlı'nın yaşadığı sorunlar ve bu sorunları aşmada Batılılaşma çabasına girişmesi sonucu Batılı tarzda yerel yönetim birimleri Osmanlı yönetim sistemi içerisinde varlık bulmaya başlamıştır.

Osmanlı'da kentleşme hareketlerinin yoğunlaşmaya başlaması geleneksel yerel yönetim birimleri olan vakıf, kadılık, lonca ve mahalle gibi örgütlenmelerin yetersiz kalmasına sebep olmuş ve kentlerde artan beledi hizmetlerin çözümü için arayışa giren dönemin yöneticileri, çözümü Batılı modellerde bulmuşlardır. Bu anlamda ilk belediye deneyiminin Fransa'dan esinlenilerek ortaya çıktığı görülmektedir. İlk belediye deneyimi ile birlikte, ilk İl Özel İdaresi deneyiminin de yakın dönemde ve Batılılaşma arayışları sonucunda ortaya çıktığı görülmektedir. İl Özel İdaresi ile birlikte Köy biriminin de bu dönemde hukuki anlamda yönetim sistemi içerisine dahil edildiği ve bugün Türkiye'de bulunan bu üç yerel yönetim biriminin de Osmanlı yöneticilerinin Batılılaşma çabaları sonucu ortaya çıktığı görülmektedir.

Osmanlı'da yerel yönetim birimi olarak kabul edilen belediyeler, il özel idareleri ve köyler Cumhuriyet dönemi Türkiye'sinde de tüm anayasalarda yer bulmuş, farklı dönemlerde güncellense de bugüne kadar varlıklarını sürdürmüşlerdir. Yakın dönemde ortaya çıkan Büyükşehir Belediyelerinin de farklı bir yönetim birimi olarak kabul edilmesi gerektiğini ifade edenler olsa da, esasında bu birim de belediyeler içerisinde değerlendirilebilir.

Türkiye'de belediyeler, il özel idareleri ve köylerden oluşan üç yerel yönetim biriminin de görev, yetki ve sorumlulukları anayasada belirlenmiş ve bu birimler anayasanın çizdiği çerçevede varlıklarını sürdürmektedirler.

Sivil toplum kuruluşlarının da ortaya çıkış koşulları yerel yönetimler ile paralellik göstermektedir. Tıpkı yerel yönetim birimleri gibi, sivil toplum kuruluşlarının ortaya çıkışı da kentlerin gelişmesi ile yakın ilişki içerisinde olmuştur. Nitekim, Şerif Mardin'in de işaret ettiği gibi sivil kelimesinin kökeni şehir hayatının beraberinde getirdiği haklara ve yükümlülüklerle işaret eder.

Sivil toplum kuruluşlarını ele almak, yerel yönetim birimleri kadar kolay bir girişim olmamıştır. Çünkü sivil toplum kuruluşlarını ele almak, sivil toplum kavramını ele almayı zorunlu kılmıştır. Sivil toplum kavramı ise sosyal bilim literatüründeki en karmaşık kavramlardan birisidir. Kavramın ortaya çıktığı ilk dönemden bugüne kadar pek çok farklı anlamlarda kullanıldığı görülmektedir. Sivil toplum kavramı Batılı bir kavram olarak ortaya çıkmış ve uzun bir dönem Batı yazınının da yer edinmiştir. Türkiye'nin Batılılaşma çabaları her alanda olduğu gibi bu kavramı sahiplenme noktasında da kendisini göstermiş ve kavram Türkiye'deki sosyal bilimciler tarafından da tartışmaya açılmıştır.

Türkiye'deki sivil toplum tartışmaları Batılı modelin esas alınması ile gerçekleşmiş olsa da daha çok çeşitli örgütlenmeler aracılığıyla bu tartışma şekillenmiştir. Bu noktada özellikle Osmanlı'daki ilk yerel yönetim birimleri ile sivil toplum örgütlenmeleri arasındaki ilişki dikkat çekmektedir. Osmanlı toplumunda vakıflar, kadılık, loncalar, mahalle teşkilatı gibi birimlerin yerel yönetim birimleri olarak kabul edildiği yukarıda da belirtilmişti. Aynı şekilde Osmanlı'daki sivil toplum örgütlenmelerine verilen örnekler arasında vakıflar, tarikatlar ve loncaların

bulunması, Osmanlı'da yerel yönetim işlerinin esasında sivil toplum örgütlenmeleri aracılığıyla yerine getirildiğini göstermektedir.

Cumhuriyetin ilanından sonra ise Türkiye'de sivil toplum örgütlenmelerine yönelik zamana göre değişen bir bakışın olduğu söylenebilir. Her anayasa değişikliği sivil toplum kuruluşları açısından da önemli olmuş, bu önem kimi zaman olumlu anlamda ortaya çıkarken, kimi zaman da olumsuz anlamda ortaya çıkmıştır. Bugün gelinen noktada, yasal mevzuata bağlı kalınarak sivil toplum kuruluşları arasında dernekler, vakıflar, sendikalar, meslek örgütleri, kooperatifler ve birlikler sayılmaktadır. Bu durum, esasında sivil toplum kuruluşlarının konumu, yetki ve sorumluluklarının siyasi erk tarafından belirlendiğini göstermektedir. Sivil bir alanda siyasi erkten bağımsız olması gereken sivil toplum kuruluşlarının bu konumu ayrıca üzerinde durulması ve incelenmesi gereken bir mevzudur.

Hem yerel yönetim birimleri hem de sivil toplum kuruluşları Batılı modeller olarak ortaya çıkıp, Türkiye'nin Batılılaşma arayışları sonucunda Türkiye'de de varlık bulsalar da, Türkiye'deki konumları Batılı modellerden farklı olmuştur. Yani bu kavramlar, ülkenin yerel şartlarına uydurularak varlık bulmuşlardır denilebilir.

Yer yer Osmanlı'da da örneği bulunan sivil toplum kuruluşlarının yerel yönetim alanına katkısı ise sosyal bilim literatüründe pek üzerinde durulan bir mevzu olmamıştır. Bu anlamda bu çalışma bu eksikliği giderme anlamında ortaya çıkmış ve Bingöl Tavz Kültür Sanat ve Kalkınma Derneği ile Bingöl'deki yerel yönetim birimleri arasındaki ilişki üzerinden hareketle bu eksikliğe bir katkı sunmayı amaç edinmiştir. Çalışma sonucunda ortaya çıkan veriler ise esasında bu alanın ihmal edilmemesi gerektiğini, sivil toplum kuruluşlarının yerel yönetimlerin kalkınmasına önemli katkı sunabileceğini ortaya çıkarmıştır.

Bingöl Tavz-Der 2000 yılında kurulan bir dernektir. Yaklaşık 17 yıllık bir geçmişi bulunan derneğin ilk 9 yılına ait arşiv kaydı bulunmamaktadır. 2009 yılı itibari ile dernek faaliyetlerinin arşivlendiği görülmektedir. Bu açıdan, dernek ile ilgili yapılan bu çalışma son 8 yıllık süreyi kapsamaktadır. Derneğin arşiv kaydı yılda bir sayı çıkarılan Tavz Kültür ve Coğrafya Dergisidir. Dergide, derneğin yıllık faaliyetleri kayıt altına alınmıştır.

Sivil toplum kuruluşlarının kurumsallaşması önemli bir gerekliliktir. Özellikle Türkiye’de kurulan pek çok derneğin kurumsallaşmış bir yapıdan uzak kalması, amatör bir şekilde varlığını sürdürmesi bu gerekliliği daha da zorunlu kılmaktadır. Bir sivil toplum kuruluşunun kurumsallaşıp kurumsallaşmadığını anlamanın önemli yollarından birisi, değişen zamana rağmen sürekli aynı yönetim kadrosu ile mi, yoksa sürekli yeni yönetim kadroları ile mi varlığını sürdürdüğü ile yakından alakalıdır. Bu açıdan, Tavz-Der’in belli periyotlarla genel kurul toplantıları yaparak yönetim değişikliğine gittiği görülmektedir. Bu durum, Tavz-Der’in kurumsallaşma adına önemli adım attığını göstermektedir. Bununla birlikte, bir sivil toplum kuruluşunun kurumsallaşıp kurumsallaşmadığı değişen yönetim yapısına rağmen faaliyetlerini istikrarlı bir şekilde sürdürüp sürdürmemesi ile yakından ilişkilidir. Tavz-Der’in değişen yönetim yapısına rağmen çeşitli faaliyetlerini istikrarlı bir şekilde sürdürdüğü görülmektedir. Her yıl düzenli dergi çıkarılması, Bingöl başarı ödülleri gecesinde düzenlenmesi, çalıştaylar yapılması gibi hususlar Tavz-Der’in faaliyetlerini istikrarlı bir şekilde sürdürdüğünü göstermektedir. Bu açıdan, Bingöl Tavz-Der’in kurumsallaşmış bir dernek özelliği sergilediği söylenebilir.

Kurumsallaşmış bir sivil toplum kuruluşu özelliği sergileyen Bingöl Tavz-Der’in yaptığı faaliyetlere bakıldığında hem dernek üye ve gönüllülerine hitap eden ve içe dönük faaliyetler olarak nitelendirilen faaliyetlerde bulunduğu, hem de üye ve gönüllülerini de aşır içinde bulunduğu toplumun geneline hitap eden ve dışa dönük faaliyetler olarak nitelendirilen faaliyetlere imza attığı görülmektedir.

Pek çok faaliyete imza atan ve bu faaliyetleri istikrarlı bir şekilde sürdüren Bingöl Tavz-Der’in, Bingöl’deki yerel yönetim birimleri ile de önemli ilişkiler kurduğu görülmektedir. Tavz-Der’in ismini aldığı bölgenin köylerden oluşması, en küçük yerel yönetim birimi olan köy ve köy idaresinden sorumlu muhtar ile Tavz-Der arasındaki ilişkiyi önemli oranda etkilemektedir. Bu ilişki kimi zaman karşılıklı ilişki olarak ortaya çıksa da, Tavz-Der’in ilişkinin belirleyeni olduğunu ifade etmek gerekir.

Her ne kadar Tavz-Der ismini bir bölgeden alsada, günümüzde derneğin üye ve gönüllülerinin önemli bir kısmının şehirlerde yaşadığı görülmektedir. Dernek bürosunun da Bingöl merkezde olduğu göz önünde bulundurulduğunda, Tavz-Der’in bir diğer yerel yönetim birimi olan belediyeler ile ne tür ilişki geliştirdiği sorusunu

akla getirmektedir. Bu bağlamda, özellikle derneğin Bingöl Belediyesi ile birlikte yürüttüğü proje sonucu ortaya çıkan tesisin, bir sivil toplum kuruluşunun yerel yönetim birimine önemli katkısı olarak nitelendirilebilir. Bunun yanı sıra Tavz-Der'in gerçekleştirdiği II. Bingöl Kalkınma Çalıştayı'nın bir yerel yönetim birimi olan belediyelere katkısı da dikkat çekicidir. Bu çalıştay raporu ve bunun dışında hazırlanan diğer çalıştay raporlarının belediyelerin yanı sıra diğer yerel yönetim birimlerine de önemli katkılar sağladığı söylenebilir.

Bingöl Tavz-Der'in Bingöl'de faaliyet yürüten Bingöl İslami Kardeşlik ve Dayanışma Platformuna üye olarak Bingöl'deki diğer sivil toplum kuruluşları ile önemli ilişkiler kurduğu görülmektedir.

Bir takım araştırma sorularına cevabın arandığı bu çalışmada bu soruların cevabı yukarıda ana hatları ile özetlendi. Bu sorulardan en önemlisi olan, "sivil toplum kuruluşları yerel yönetimlerin kalkınmasına ne tür roller üstlenebilir?" şeklindeki araştırma sorusuna, çalışmada varılan sonucu göz nünde bulundurarak,şöyle bir cevap vermek mümkündür: Sivil toplum kuruluşları faaliyet gösterdikleri bölgedeki yerel yönetim birimlerine önemli katkılar sundukları gibi, bu yerel yönetim birimlerinin kalkınmasında da önemli fonksiyonlar üstlenebilirler.

Bingöl Tavz-Der özelinde varılan bu sonuç farklı çalışmalar ile de sınanabilir. Bu alana ilişkin çalışmayı düşünen araştırmacılar farklı illerde ki sivil toplum kuruluşlarının yerel yönetimlere ne tür katkılar sağladığını araştırabilir ve alana katkı sağlayabilirler.

KAYNAKÇA

II. Bingöl Kalkınma Çalıştayı Raporu, *II. Bingöl “Kalkınma” Çalıştayı; Bingöl Kent Vizyonu ve Stratejik Planlaması 2015-2020*.

1924 Anayasası, (15 Ocak 1945), 8 Temmuz 2017, <https://www.tbmm.gov.tr/anayasa/anayasa24.htm>

1982 Anayasası, (9 Kasım 1982), 8 Temmuz 2017, <https://www.tbmm.gov.tr/anayasa/anayasa82.htm>

Acun, Fatma, (2005), “Osmanlı Şehirlerinde Devlet ve Sivil Toplum”, *Sivil Toplum*, 3 (10), s. 51-60.

Akarçay, Pınar, (2014), *Yerel Yönetimler*, Edirne, Paradigma Akademi Yayınları.

Akçadağ, Emine, (2000), “Avrupa Birliği Sürecinde Kamu Diplomasisi Faaliyetlerinde Sivil Toplum Kuruluşlarının Rolü”, 15 Eylül 2017, <http://www.kamudiplomasisi.org/pdf/siviltoplumkuruluslari.pdf>

Akçeşme, Fatih, (2013), “Sivil Toplum ve Türkiye Cumhuriyeti’ndeki Yeri”, *Hak İş Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, 2 (4), s. 202-225.

Aktay, Yasin, (2005), “Amerika’da Sivil Toplum ve Dinin Temelleri”, *Sivil Toplum ve Demokrasi*, içinde (s. 177-212), İstanbul, Kaknüs Yayınları.

Akyol, İbrahim Tanju, (2012), *Türkiye’de Yerel Yönetimlerin Ortaya Çıkış Sürecinin Günümüz Yerel Yönetim Sistemi Üzerine Etkileri*, Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Tokat.

Alan, Suat, (2015), “Bingöl’ün Kalkınma Dinamikleri: II. Bingöl Kalkınma Çalıştayı’nın Bir Analizi”, 3. *Uluslararası Bölgesel Kalkınma Konferansı Bildiriler Kitabı*, içinde (s. 858-876), Malatya, Fırat Kalkınma Ajansı.

Altın, İdris, (2016), *Türkiye’de Belediye Başkanlarının Avrupa Yerel Yönetimler Özerklik Şartı’na İlişkin Algı ve Yaklaşımları*, Bursa, Kuzgun Kitap.

Alver, Köksal, (2013), *Mahalle-Mahallenin Toplumsal ve Mekânsal Portresi-*, Ankara, Hece Yayınları.

Aslan, Seyfettin, (2010a), “Sivil Toplum ve Demokrasi”, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 15 (2), s. 357-374.

Aslan, Seyfettin, (2010b), “Sivil Toplum: Kavramsal Değişim ve Dönüşüm”, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 9 (33), s. 188-212.

Aydın, Murat,(2008),*Sosyal Politika ve Yerel Yönetimler*, İstanbul, Yedirenk Yayınları.

Bayhan, Vehbi, (2002), “Demokrasi ve Sivil Toplum Örgütlerinin Engelleri: Patronaj ve Nepotizm”, *C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi*, 1 (26), s. 1-13.

Bayraktar, Tülin, (2014), “Sivil Toplum Kuruluşları'nın Kurumsal Sosyal Sorumluluk Algısı: SA 8000 Uygulanabilirliği”, *TÜHİS İş Hukuku ve İktisat Dergisi*, 25 (3-4-5-6), s. 35-44.

Belediye Kanunu, (3 Temmuz 2005), 12 Temmuz 2017,<http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5393.pdf>

Belge, Murat, (2003), “Sivil Toplum Nedir?”, 28 Temmuz 2017, http://stk.bilgi.edu.tr/media/uploads/2015/02/01/belge_std_1.pdf

Buluş, Abdulkadir, (2009), “Sivil Toplum Kuruluşlarına Tarihsel Bir Örnek: Osmanlı Vakıfları”, *SÜ İİBF Sosyal ve Ekonomik Araştırmalar Dergisi*, 9 (16), s. 21-36.

Buran, Hasan, (1993), Baskı Grupları, Türkiye’de Dernekleşme ve Balkan Göçmen ve Mülteci Dernekleri Örneği, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul.

Büyükşehir Belediyesi Kanunu, (23 Temmuz 2004), 16 Temmuz 2017,<http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5216.pdf>

Cengiz, Kurtuluş, Küçükural, Önder, Tol, Uğraş Ural ve Akşit, Bahattin, (2005), “Türkiye ve Orta Doğu’da Sivil Toplum Tartışmaları”, *Sivil Toplum ve Demokrasi*, içinde (s. 213-263), İstanbul, Kaknüs Yayınları.

Çaha, Ömer, (1994), “Osmanlı’da Sivil Toplum”, *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 49 (3), s. 79-99.

Çaha,Ömer, (2005), “Sivil Toplum Üstüne”, *Sivil Toplum ve Demokrasi*, içinde (s. 9-22), İstanbul, Kaknüs Yayınları.

Çaha, Ömer, (2012), *Aşkın Devletten Sivil Topluma*, 5. Baskı, Ankara, Orion Kitabevi.

Çaha, Ömer, Çaylak, Adem ve Tutar, Hüseyin, (2013), *TR42 Bölgesi Sivil Toplum Kuruluşları Profili Araştırması*, Ankara, Serhat Kalkınma Ajansı.

Çeliker, Veysel, (2008), “Bir Bilinmeyen Olarak Tawz Aşireti – 3”, 24 Ekim 2017, http://www.solhan.net/modules.php?name=Bizim_Yazarlar&rop=sayfagoster&yazi_id=209

Çizakça,Murat, (2005), “Sivil Toplum Kuruluşları – İslam Dünyası ve Demokrasi”, *Sivil Toplum ve Demokrasi*, içinde (s. 171-175), İstanbul, Kaknüs Yayınları.

Delioğlan, Selim, (2010), *Yerel Yönetimlerin Güçlendirilmesinde Sivil Toplum Kuruluşlarının Rolü -Erzurum Kalkınma Vakfı (Er-Vak) Örneği-*, Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Konya.

Demirel, Nuri, (2013), *Tarih Kuram Sivil Toplum*, Ankara, Orient Yayınları.

Demirel, Said, Alptekin, Kamil ve Alluşoğlu, Mehmet Ali, (2002), “Sivil Toplum Örgütleri”, *Mülkiye Dergisi*, 26 (233), s. 127-138.

Dernek Sayıları, 19 Eylül 2017, <https://www.dernekler.gov.tr/tr/Anasayfalinkler/derneksayilari.aspx>

Dernek Üye Sayılarının Türkiye Nüfusuna Oranı, 19 Eylül 2017, <https://www.dernekler.gov.tr/tr/AnasayfaLinkler/dernek-uye-sayilarinin-turkiye-nufusu.aspx>

Dernekler Kanunu, (23 Kasım 2004), 19 Eylül 2017, <http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5253.pdf>

Derneklerin Bölgelere Göre Dağılımı, 19 Eylül 2017, <https://www.dernekler.gov.tr/tr/AnasayfaLinkler/derneklerin-bolgelere-gore.aspx>

Derneklerin Faaliyet Alanlarına Göre Dağılımı, 19 Eylül 2017, <https://www.dernekler.gov.tr/tr/AnasayfaLinkler/derneklerin-faaliyet-alanina-gore.aspx>

Doğan, İlyas, (2013), *Sivil Toplum Anlayışı ve Siyasal Sistemler*, 3. Baskı, Ankara, Astana Yayınları.

Erbaş Şahin, Zeynep, (2013), *21. Yüzyılda Globalleşmeyle Değişen Sivil Toplum Düşüncesi: Sivil Toplumdan Global Sivil Topluma*, Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Trabzon.

Erdoğan, Ümran, (2011), *Sivil Toplum Kuruluşlarının Yerel Yönetimlerin Karar Alma Sürecindeki Rolü Aydın İli Örneği*, Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Aydın.

Ergun, Doğan, (2013), *100 Soruda Sosyoloji El Kitabı*, 11. Baskı, Ankara, İmge Kitabevi.

Erkul, Hüseyin,(2013),*Türkiye’de Yerel Yönetimler*,2. Baskı, Ankara, Detay Yayıncılık.

Es, Muharrem,(2008),“Osmanlı Devleti’nde Mahalli İdareler”,*Yerel Siyaset Dergisi*,(27), s. 29-38.

Giddens, Anthony ve Sutton, Phılp W., (2014), *Sosyolojide Temel Kavramlar*, (Çev, Ali Esgin), Ankara, Phoenix Yayınevi, (Orijinal çalışma basım tarihi 2014).

Gök, Maide, (2014), *Toplumsal Kalkınmanın ve Sosyal Sermayenin Bilinmeyen Aktörleri: Kadın Odaklı Sivil Toplum Kuruluşları*,Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara.

Gönenç, Ayşenur Akpınar, (2001), *Sivil Toplum; Düşünsel Temelleri ve Türkiye Perspektifi*,Altkitap-Ücretsiz E-Kitap Yayınevi.

Gül, Hüseyin,(2015),“Yönetim-Yerinden Yönetime İlişkin Kavramsal Çerçeve”, *Yerel Yönetimler Üzerine*, içinde (s. 1-29), Ankara, Nobel Yayınları.

Ilıman, Tarık ve Tekeli, Recep,(2015),“Türkiye’de Mahalli İdareler”, *Yerel Yönetimler Üzerine*, içinde (s. 141-182), Ankara, Nobel Yayınları.

İl Özel İdaresi Kanunu, (22 Şubat 2005),12 Temmuz 2017,<http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.5.5302.pdf>

İllere Göre Faal Dernek Sayıları, 19 Eylül 2017, <https://www.dernekler.gov.tr/tr/Anasayfalinkler/IllereGoreIstatistik.aspx>

Kalkan, Adnan ve Alparslan, Ali Murat, (2009), “Şeffaflık, İletişim ve Hesap Verebilirliğin Yerel Yönetim Başarılarına Etkileri”, *Sosyal ve Beşeri Bilimler Dergisi*, 1 (1), s. 25-40.

Karabulak, Selçuk, (2013), *Türk Kamu Yönetiminde Belediyecilik Tarihi*,İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul.

Karadağ,Ahmet, (2005), “Demokratikleşme ve Sivil Toplum: Liberal Düşünce Topluluğu Örneği”, *Sivil Toplum ve Demokrasi*, içinde (s. 61-87), İstanbul, Kaknüs Yayınları.

Kaypak, Şafak ve Bimay, Muzaffer, (2017), “Yerel Yönetimlerde Karar Verme Sürecine Sivil Toplum Kuruluşlarının Katılımı: Batman Örneği”, *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi*, 7 (1), s. 165-178.

Keane, John, (1994), *Demokrasi ve Sivil Toplum*, (Çev. Necmi Erdoğan), İstanbul, Ayrıntı Yayınları, (Orijinal çalışma basım tarihi 1988).

Keleş, Ruşen,(2014),*Yerinden Yönetim ve Siyaset*, 9. Baskı, İstanbul, Cem Yayınevi.

Keyman, Fuat, (2004), “Türkiye’de ve Avrupa’da Sivil Toplum”,15Eylül 2017, http://stk.bilgi.edu.tr/media/uploads/2015/02/01/keyman_std_3.pdf

Kocacık, Faruk, (2003), *Toplumbilim Ders Notları*, Sivas, Cumhuriyet Üniversitesi Yayınları.

Köy Kanunu, (18 Mart 1924), 12 Temmuz 2017,<http://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/1.3.442.pdf>

Mardin, Şerif, (2003), “Sivil Toplum”, *Türkiye’de Toplum ve Siyaset Makaleler 1*, 11. Baskı, içinde (s. 9-18), İstanbul, İletişim Yayınları.

Mutlu, Ahmet, (2006), “Yerel Yönetimler ve Sivil Toplum Örgütleri Etkileşimi Bakımından Yeni Belediye Yasasının Değerlendirilmesi”, *Yerel Yönetim ve Denetim*, 11 (2), s. 25-31.

Ökmen, Mustafa ve Parlak, Bekir,(2013),*Kuram ve Uygulamada Yerel Yönetimler*, 3. Baskı, Ankara, Orion Kitabevi.

Özcan, Ahmet, (2005), “Türkiye’de Sivil Toplumun Batılı Anlamda Hiçbir Karşılığı Yoktur”, *Sivil Toplumunu Konuşmak*, içinde (s. 9-21), İstanbul, Kaknüs Yayınları.

Özer, Mehmet Akif ve Akçakaya, Murat,(2014),*Yerel Yönetimler Teorik Boyut*, Ankara, Gazi Kitabevi.

Punch, Keith F., (2014), *Sosyal Araştırmalara Giriş Nicel ve Nitel Yaklaşımlar*, 3. Baskı, (Çev. Dursun Bayrak, H. Bader Arslan ve Zeynep Akyüz), Ankara, Siyasal Kitabevi, (Orijinal çalışma basım tarihi 2005).

Salcı, Abdullah ve Soysal, Murat (2012), “Tavz Bölgesinin Sorunları ve Çözüm Önerileri”, *Tavz Kültür ve Coğrafya Dergisi*, 6, s. 5.

Soysal, Murat, (2011), “Merhaba”, *Tavz Kültür ve Coğrafya Dergisi*, 5, s. 2.

Sönmez, Bayram, (2011), “Bingöl Tavz Coğrafyası”, *Tavz Kültür ve Coğrafya Dergisi*, 5, s. 6-7.

Şahin, Yusuf,(2015),*Yerel Yönetimler*, 2. Baskı, Bursa, Ekin Yayınevi.

Şengül, Ramazan,(2016),*Yerel Yönetimler*,7. Baskı, Kocaeli, Umuttepe Yayınları.

Talas, Mustafa, (2014), “Sivil Toplum Kuruluşları ve Türkiye Perspektifi”, *Türklük Bilimi Araştırmaları Dergisi*,(29), s. 387-401.

Tamer, Mine Gözübüyük, (2010), “Tarihsel Süreçte Sivil Toplum”, *Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 27 (1), s. 89-105.

Tavz Bülteni (Tavz Kültür-Sanat ve Coğrafya Bülteni), (20 Kasım 2010).

Tortop, Nuri, Aykaç, Burhan, Yayman, Hüseyin ve Özer, Mehmet Akif,(2014),*Mahalli İdareler*, 3. Baskı, Ankara, Nobel Yayınları.

Tosun,Gülgün Erdoğan, (2005a), “Birleştirici Demokrasi Devlet-Sivil Toplum İlişkisinin Yeniden Yapılandırılması İçin Bir Analiz Aracı Olabilir mi?”, *Sivil Toplum ve Demokrasi*, içinde (s. 23-54), İstanbul, Kaknüs Yayınları.

Tosun,Gülgün Erdoğan, (2005b), “Türkiye’de Devlet-Sivil Toplum İlişkisi ve Demokrasinin Pekişmesinin Önündeki Engeller”, *Sivil Toplum ve Demokrasi*, içinde (s. 123-143), İstanbul, Kaknüs Yayınları.

Tuncel, Gökhan, (2011), *Sivil Toplum ve Devlet*, Malatya, Bilsam Yayınları.

TKCD, (2009),*Tavz Kültür ve Coğrafya Dergisi*,1.

TKCD, (2010), *Tavz Kültür ve Coğrafya Dergisi*,3.

TKCD, (2011), *Tavz Kültür ve Coğrafya Dergisi*,5.

TKCD, (2012), *Tavz Kültür ve Coğrafya Dergisi*,6.

TKCD, (2013), *Tavz Kültür ve Coğrafya Dergisi*,7.

TKCD, (2014), *Tavz Kültür ve Coğrafya Dergisi*,8.

TKCD, (2015), *Tavz Kültür ve Coğrafya Dergisi*,9.

TKCD, (2016), *Tavz Kültür ve Coğrafya Dergisi*,10.

TKCD, (2017), *Tavz Kültür ve Coğrafya Dergisi*,11.

TÜSEV (Türkiye Üçüncü Sektör Vakfı), (2004), “Kamu Yararına Çalışan Kuruluş Yasası; Kamu Yararına Çalışan Kuruluş Yasasına İlişkin Örnek Hükümler;

Macaristan Örneği”, 20 Eylül 2017,
http://www.tusev.org.tr/usrfiles/files/Kamu_Yararına_Calisan_Kurulus_Yasasi.pdf

TÜSEV (Türkiye Üçüncü Sektör Vakfı), (2011), *Türkiye’de Sivil Toplum: Bir Dönüm Noktası; Uluslararası Sivil Toplum Endeksi Projesi Türkiye Ülke Raporu II*, İstanbul, TÜSEV Yayınları.

TÜSEV (Türkiye Üçüncü Sektör Vakfı), (t.y.),“STK’larda Gönüllülük ve Gönüllülük Politikaları Vaka Analizi”, 15 Eylül 2017,
<http://www.tusev.org.tr/usrfiles/images/STKlardaGonullulukVakaAnaliziTR.06.11.13.pdf>

Uyar, Hakkı, (2004),“Türkiye’de ve Dünya’da Yerel Yönetimler: Kısa Bir Tarihçe”, 10 Temmuz 2017,<http://kisi.deu.edu.tr/hakki.uyar/6.pdf>

Yıldırım, Murat, (2003), “Sivil Toplum ve Devlet”, *C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi*, 27 (2), s. 226-242.

Yıldırım, Murat, (2006), *Kamu Yönetiminde Hesap Verebilirlik ve Şeffaflık (1980 Sonrası Türkiye Örneği)*, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Sivas.

Yıldız, Özkan, (2004), “Sivil Toplum, Demokrasi ve Çoğulculuk”, *Sivil Toplum Dergisi*, 2 (5), s.85-92.

Yıldız, Özkan, (2007), “Sivil Toplum Örgütleri, ‘Özerklik’: Kavramsal Bir Açılım”, *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6 (1), s. 53-58.

Yıldızlı, Özge Nihan Çubukçu, (2012), *Sivil Toplumun Düşünsel Temelleri ve Avrupa Birliği Sürecinde Türkiye’de Sivil Toplumun Görünümü: Sivas’ta Sivil Toplum Kuruluşu Olarak Dernekler Özelinde Bir Çalışma*, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sivas.

Yüksel, Esra ve Sezgin, Funda H., (2012), *Türkiye’nin Önde Gelen Sivil Toplum Kuruluşlarının Sivil Toplum Algısı Analizi*, İstanbul, Beta Yayıncılık.

Yüksel, Fatih, (2003), “Sivil Toplum ve Yerel Yönetimler”, *Liberal Düşünce Dergisi*, (29), s. 177-188.

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Adı Soyadı	CELAL HAKAN ALİMOĞLU
Doğum Yeri	BİNGÖL
Doğum Tarihi	01.01.1983

LİSANS EĞİTİM BİLGİLERİ

Üniversite	AFYON KOCATEPE ÜNİVERSİTESİ
Fakülte	FEN-EDEBİYAT FAKÜLTESİ
Bölüm	SOSYOLOJİ

KATILDIĞI

Kurslar	Aile Danışmanlığı Kursu (146 saat)
Projeler	

İLETİŞİM

Adres	İnönü Mah. Beyazıt Cad. Toki Konutları CK-1 Merkez/Bingöl
E-mail	alimogluch@gmail.com

